

Zien soms even

Kunstenaars en hun bron van inspiratie

Uitgave van:

Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit

Inhoudsopgave Zien soms even Kunst en bijbelse inspiratie

Inleiding op het thema		4
De Bijbel wat is dat voor een boek?		6
1 Rembrandt 'Op hoop van zegen'	<i>Lucas 2: 21-41</i>	8
2 Grandma Moses 'Heimwee naar de toekomst'	<i>Numeri 27</i>	18
3 Jan Wolkers 'Passie voor de schepping'	<i>Genesis 2: 4-15</i>	28
4 Marc Chagall 'Liefde zoekt, vindt, deelt uit'	<i>Hooglied 5, Joh.15:9-17</i>	38
5 Rineke Dijkstra 'De zachte blik'	<i>Mat.9:35-38; Joh.5:9-17</i>	50
6 Vincent van Gogh 'Vreemdeling op aarde'	<i>Jes. 53:1-4 Marc. 8:14-21</i>	58
7 Jan Mankes 'Schilder van de tederheid'	<i>Psalm 131</i>	68
0 Startdag of Gemeentedag: 'Menno Simons verlangen'	<i>Psalm 25</i>	79

Ieder hoofdstuk heeft de volgende indeling:

- a Het leven van de kunstenaar** Om samen een idee te krijgen hoe deze kunstenaar tot zijn inspiratie kwam. Met open gespreksvragen.
- b. Bijbel** Verbonden met de kunstenaar blijken er Bijbelteksten te zijn. Deze worden zo dicht mogelijk bij de grondtaal aangeleverd. Ieder kan er zijn eigen bijbel naast leggen. Open gespreksvragen roepen tot dialoog op en het verstaan van de inspiratie.
- c. Lieder, gedichten en beeldmateriaal** Lieder bij het thema en/of het Bijbelse verhaal. Gedichten die dicht bij de inspiratie van de kunstenaar en het thema komen. Verwijzing naar beeldmateriaal van de kunstenaar dat gevonden kan worden en dat men de groep kan laten zien.
- d Kinderen en Jongeren** Bij het thema en bij de kunstenaars worden voor kinderen en jongeren ideeën aangereikt. Ook is er gezocht naar (Bijbel) verhalen die bij het thema aansluiten. Gesprekken worden door open vragen bevorderd.

Zien soms even

Colofon

Thema:

Ervaren hoe het leven van kunstenaars verliep en waardoor zij geïnspireerd werden tot het maken van hun werken. Ontdekken hoe verschillende verhalen en gedichten uit de Bijbel daar op aansluiten.

Zelf soms even iets zien en ervaren bij het aanschouwen van de kunstwerken en de verhalen. Met elkaar delen hoe een ander ziet en ervaart. En ontdekken wat de Stem van de Onbenoembare, die we in deze map aanduiden met: 'Eeuwige' mensen opeens iets laat zien en ervaren van waar het in het leven op aarde om gaat.

Verantwoording illustraties:

De schrijfsters hebben veel illustraties uit eigen bezit aangeleverd. Verder is steeds vermeld waar de illustraties vandaan komen. Mochten we toch copy rechten niet achterhaald hebben dan horen we dat graag.

Afkortingen: **LB** = Liedboek zingen en bidden in huis en kerk uitg Boekencentrum.
ZZZ = Zangen van **Z**oeken en **Z**ien uitg. Kok

Samenstelling:

Christien Duhoux
Leuny de Kam
Kim de Berg
Ineke Reinhold

Augustus 2024

Uitgave van:

Stichting

Doopegezinde **G**eloofsopbouw en **S**olidariteit

<https://stichtingdgs.nl>

Zien soms even

In deze gespreksmap laten diverse kunstenaars zien hoe zij geraakt zijn door wat in een bijbels verhaal ter sprake komt. Soms heel verrassend zien zij iets wat wij eerder niet zagen.

Ieder hoofdstuk begint met het leven van een kunstenaar. Daarna volgt een bijbelverhaal dat past bij de inspiratie van de kunstenaar. Soms kun je daardoor een verhaal ook zelf anders gaan zien!

Daarna wordt verwezen naar materiaal dat op internet over de kunstenaar te vinden is. Ook is er een keuze aan liederen en gedichten die bij het thema passen.

Tenslotte wordt er bij elk hoofdstuk ook materiaal voor kinderen en/of jongeren aangeboden, met ideeën voor goede kinderboeken en verhalen.

Het is ook mogelijk om een gastspreker uit te nodigen om een lezing over het leven van de kunstenaar te komen houden.

De lezing wordt door Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit (DGS) vergoed. De reiskosten zijn voor rekening van diegene die de bijeenkomst organiseert.

Gastspreker aan te vragen via email bij: Leuny de Kam: leunydekam@zeelandnet.nl. Voor het aanvragen om in vacante gemeente een gespreks-bijbelkring te leiden en meer informatie : reinhold@ziggo.nl of 020 6708312 of 0346 564128.

1 Rembrandt van Rijn	'Op hoop van zegen'	Lukas 2: 21-41
2 Grandma Moses	'Heimwee naar de toekomst'	Numeri 27
3 Jan Wolkers	'Passie voor de schepping'	Genesis 2: 4-15
4 Marc Chagall	'Liefde zoekt, vindt, deelt uit'	Hooglied 5
5 Rineke Dijkstra	'De zachte blik'	Mattheus 9: 35-38
6 Vincent van Gogh	'Vreemdeling op aarde'	Marcus 8: 14-21
7 Jan Mankes	'Schilder van de tederheid'	Psalm 131
0 Startdag (zonder kunstenaar) maar met veel mogelijkheden		Psalm 25

In druk te bestellen bij: w.hartman@stichtingdgs.nl of bij reinhold@ziggo.nl kosten: €10,00 per map en verzendkosten.

bank: **NL04 INGB 0000 2529 24** t.n.v. **Stichting Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit**
Voor digitale map zie: stichtingdgs.nl

De Bijbel, wat is dat?

Tenach

De bijbel is een grote tweedelige boekenkast met verhalen, wetten, gedichten, visioenen en liederen. De eerste boekenkast valt in drie delen uiteen. Ze wordt in de joodse traditie **TeNaCH** genoemd. Want ze bestaat uit drie delen: **Tora** (wet, richtingwijzer) de kern, **Nebiim** (profeten) deze wijzen terug naar de kern als mensen die dreigen te vergeten en **CHetubim** (geschriften) mensen reageren op de Eeuwige (zoals in dit boek de onuitsprekelijke godsnaam verwoord wordt). Deze boeken zijn grotendeels in het Hebreeuws en in het Aramees geschreven. Tegen de tijd dat de rol versleten raakte werden de verhalen op een nieuwe rol overgeschreven en werd de oude rol met eer begraven. Eeuwenlang ging dat zo door. Aan het eind van de eerste eeuw van onze jaartelling werd in de joodse traditie vastgesteld welke rollen tot TeNaCH behoorden.

De rollen van TeNaCH werden later door de christenen in hun Bijbel opgenomen. Alleen de volgorde werd veranderd. De christenen trachtten de rollen historisch te ordenen.

(Bv. Als Ruth de overgrootmoeder van koning David is hoort die rol vóór de boeken Samuël te staan.)

We schrijven nu niet meer op rollen. De christenen hebben de joodse rollen in hun Bijbel opgenomen en er de titel: 'Oude Testament' aangegeven. Eigenlijk zou je moeten zeggen: 'Eerste Testament'.

Deuterocanoniek of apocrief

Tussen de derde en de eerste eeuw vóór onze jaartelling spraken veel joods gelovigen, die rond de Middellandse zee woonden Grieks. Alle boeken van TeNaCH werden in het Grieks vertaald. Deze vertaling heet: Septuagint.

In die tijd ontstaan ook nieuwe verhalen en gedichten. Het zijn deels Griekse vertalingen van Hebreeuwse of Aramese verhalen, deels ook oorspronkelijk in het Grieks geschreven werken. In de Rooms Katholieke traditie worden ze deuterocanoniek genoemd. Dat wil zeggen: in tweede (deutero) instantie aan de canon toegevoegd. Ze zijn in de Rooms Katholieke bijbel bij het Oude Testament gevoegd.

Als tijdens de Reformatie de bijbel in het Nederlands wordt vertaald, weten de Protestanten niet zo goed raad met de 'deuterocanonieke' geschriften. Ze noemen ze 'apocrief', dat betekent 'verborgen'. De eerste gemeenten die de Weg van Jezus wilden volgen zagen ze in de eerste eeuw van onze jaartelling óók niet las gezaghebbend. In e Statenvertaling werden ze wél vertaald, maar in een los katern in de Bijbel erbij gevoegd.

Dat ze wél gelezen werden in die tijd kun je op de schilderijen van Rembrandt zien! De Nieuwe Bijbelvertaling is te verkrijgen mét en zónder deuterocanonieke boeken. Je ziet ze daarom op een aparte plank boven de beide boekenkasten hiernaast liggen.

Nieuwe Testament

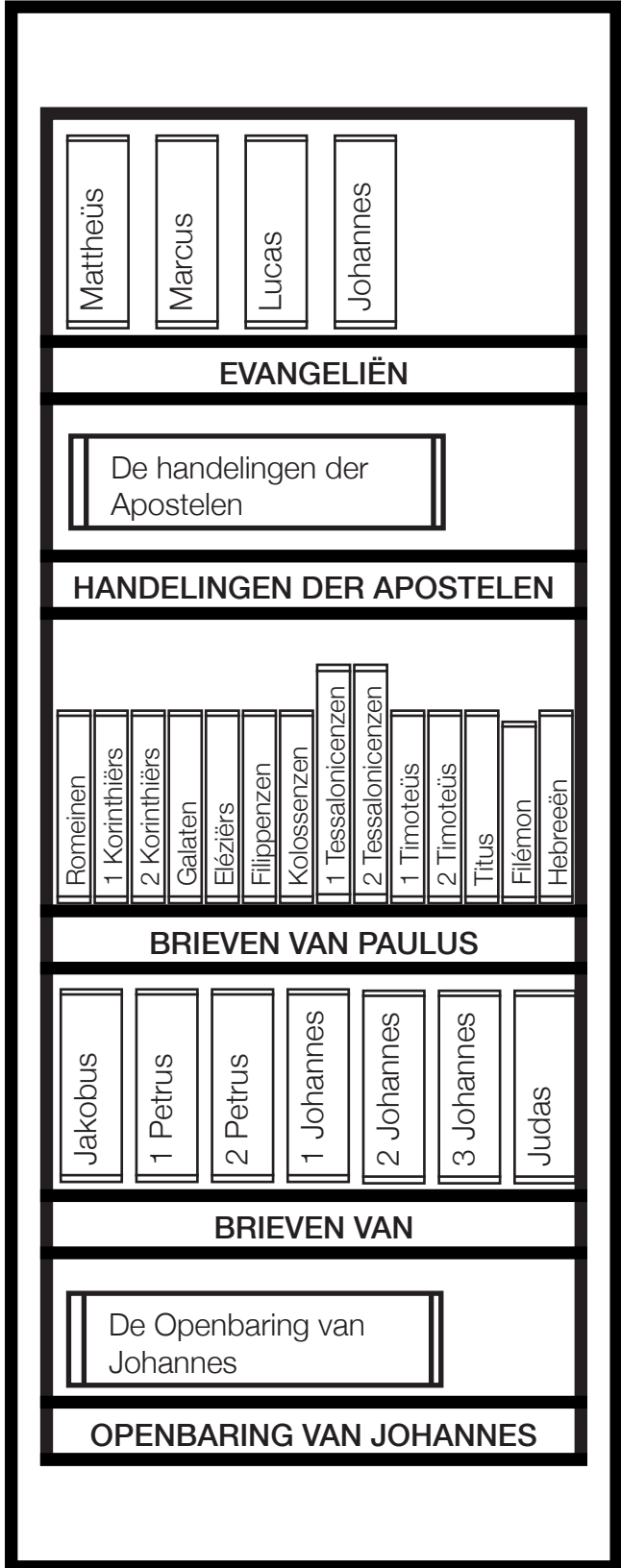
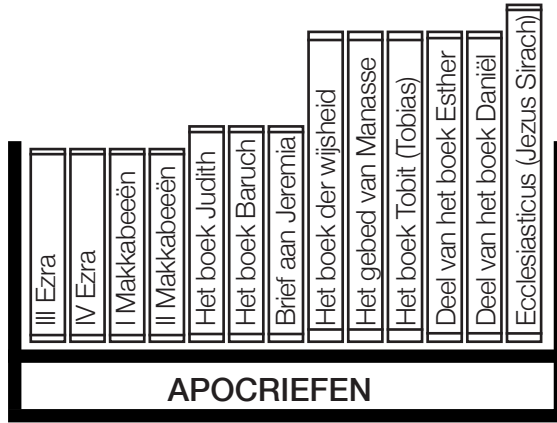
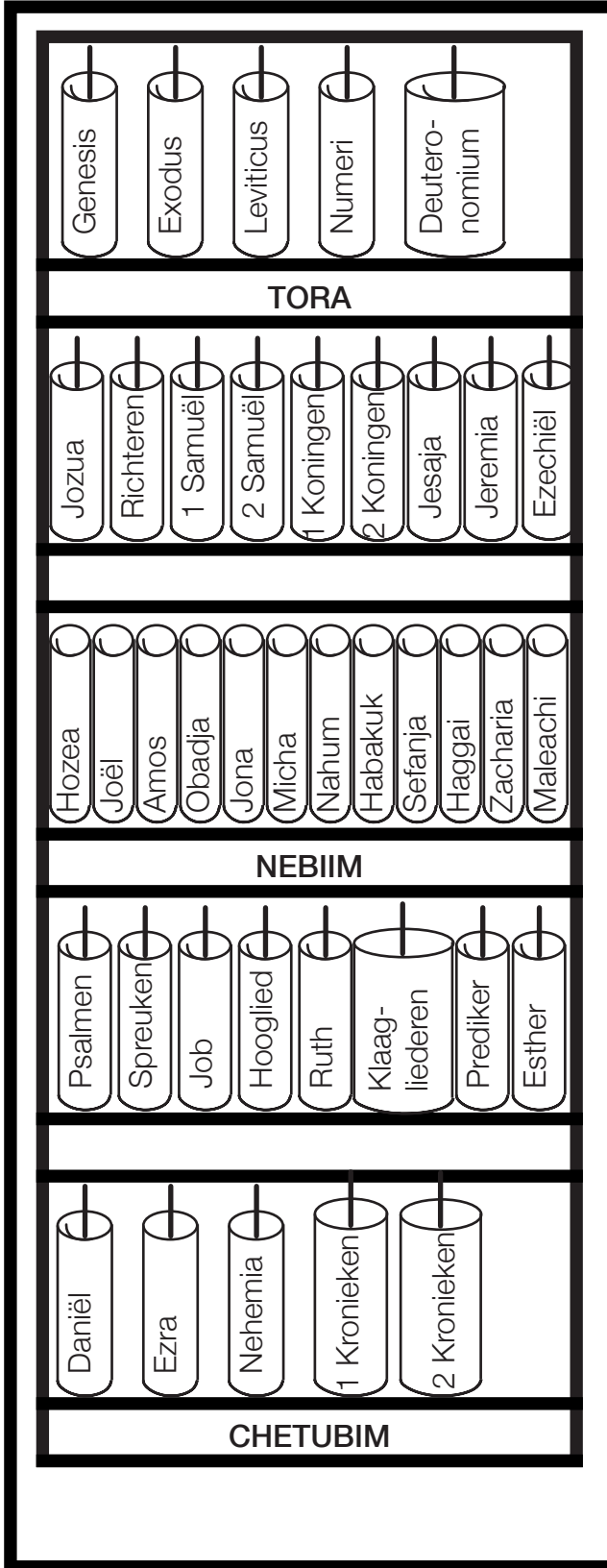
In de tweede eeuw n.C. besloten diegene die Jezus als de Messias zagen óók vast te leggen wat voor hen wél en niet tot de heilige geschriften behoorde. Er waren veel verhalen over Jezus in omloop. Wie hij was en wat hij gezegd en gedaan had, werd daarin verteld. Deze waren in het begin mondeling overgeleverd en in flarden opgeschreven en later door diverse mensen verzameld en tot een geheel gecomponeerd. Daar werden er vier uit geselecteerd. Ze werden de vier evangeliën genoemd.

Daarnaast waren er de verhalen van de volgelingen van Jezus. Hoe zij de boodschap van Jezus verder de wereld in brachten.

En er waren brieven, die antwoorden gaven op vragen die bij de mensen in die tijd leefden. Die brieven waren al vaak overgeschreven omdat er voor anderen óók belangrijke gedachten in stonden.

En tenslotte was er een visioen van Johannes.

De bundeling van al die geschriften noemden de christenen: het Nieuwe Testament. Ze vormen de tweede boekenkast.

B

Hanna en Simeon in de tempel

- *Wat is de reactie van de diverse hoofdpersonen in dit schilderij?*
- *Wie is met wie verbonden?*
- *Wat zeggen de handen van de diverse personen je?*

Uit 1628 Kunsthalle Hamburg

C

1631 schilderij in het Mauritshuis. Rembrandt was 25 jaar en woonde nog in Leiden, toen hij deze voorstelling schilderde. In hetzelfde jaar verhuisde hij naar Amsterdam, .

- *Hoe zie je de hoofdfiguren hier afgebeeld?*
- *Wat treft je in dit schilderij?*
- *Wat zou de figuur rechts kunnen betekenen?*

1 Rembrandt en 'Op hoop van zegen'

Lukas 2: 21-41

a Leven van de kunstenaar

Rembrandt

De Middeleeuwen zijn voorbij. Mensen gaan zelf de Bijbel lezen. In de provincies waar Nederland dan uit bestaat wordt door de leidende figuren bepaald: Gereformeerd naar Calvijn moet je worden. In de 17de eeuw worden langzaam maar zeker andere stromingen gedoogd: Doopsgezinden, Joden, Lutheranen, Remonstranten. De notabelen, die kunst willen verzamelen, maken het mogelijk dat kunstschilders kunnen bestaan. Dat is de tijd waarin Rembrandt op 15 juli 1606 in Leiden geboren wordt. Rembrandt was de zesde van negen kinderen. Als hij 7 jaar is gaat hij naar de Latijnse school in Leiden. Op zijn 14de wordt hij ingeschreven als student in de letteren aan de Leidse universiteit. Maar als hij 15 is begint hij al tekenen en schilderen te leren van de Leidse schilder: Jacob van Swanenburch. Rembrandt verdiept zich in de Bijbel want bijbelse taferelen waren in trek. In die tijd maakt hij een afbeelding van Lucas 2:21. In de Statenvertaling van toen luidde dit:

Lucas 2:21 En als acht dagen vervuld waren, dat men het Kindeken besnijden zou, zo werd Zijn Naam genaamd JEZUS, welke genaamd was van den engel, eer Hij in het lichaam ontvangen was.

- *Hoe zou jij dit uit beelden? Wie zijn er bij?*
- *Waar speelt het zich af?*
- *Waar gaat het bij de besnijdenis volgens jou om?*

Om daar achter te komen heeft Rembrandt in de Statenvertaling **Leviticus 12 : 1-4** gelezen:

Leviticus 12 : 1-4 Verder sprak de HEERE tot Mozes, zeggende: Spreek tot de kinderen Israëls, zeggende:

Wanneer een vrouw zaad gegeven, en een knechtje gebaard zal hebben, zo zal zij zeven dagen onrein zijn; volgens de dagen der afzondering harer krankheid zal zij onrein zijn. En op den achtsten dag zal het vlees zijner voorhuid besneden worden.

A

- *Wat wordt hier uitgebeeld?*
- *Hoe vind je dat de jonge Rembrandt het uitbeeldt?*
- *Waar zouden zijn ideeën vandaan kunnen komen?*

Op zijn 18de is hij in Amsterdam een half jaar werkzaam bij Pieter Lastman. Deze leert hem veel over het uitbeelden van verhalen. Op zijn 19de begint hij als zelfstandig schilder in Leiden en werkt er nauw samen met zijn vriend Jan Lievens. Als Rembrandt 21 is komt Constantijn Huygens in contact met het werk van Rembrandt en schrijft in zijn dagboek: '... wat een jongmens, een Nederlander, een molenaarszoon, wat heeft hij in één figuur samengevat en uitgedrukt: bravo Rembrandt!' Rembrandt gaat zich nu verdiepen in Lucas 2:22-40.

Lees nu zelf het verhaal van Lucas 2:22-40 op p. 14 en neem een papier en schijf daarna kort voor jezelf je antwoord op de volgende vragen op. Dat **eigen papier** blijft van belang bij je kijken naar Rembrandts schilderijen.

- *Wie zijn de figuren die een rol spelen in het verhaal? En wat doet iedere figuur?*

Stel dat jij op je 21ste een schilderij hiervan zou maken.

- *A Wie zou je als hoofdfiguur kiezen?*
- *B Naar wie zou die hoofdfiguur van jou kijken?*
- *C Wie zou het kind vasthouden?*
- *D Welke omstanders ga je erbij betrekken en hoe dan?*
- *E Hoe zou je de plek afbeelden waar het zich afspeelt?*

Ga nu naar p. 8 en bekijk hoe Rembrandt het verhaal in 1628 uitbeelde.

- *Wat valt je op als je jouw antwoorden vergelijkt met de antwoorden die Rembrandt gaf?*
- *Heb jij een idee waarom Rembrandt het verhaal op verschillende punten anders dan jij voor zich zag?*
- *In hoeverre denk jij dat leeftijd, gezin van herkomst, daarmee te maken zouden kunnen hebben?*

Als zelfstandig schilder in Leiden ontvangt hij op zijn 22ste al zijn eerste leerling: Gerard Dou. In 1631 maakt hij - omdat Prins Hendrik interesse toont - opnieuw een schilderij van Simeon in de tempel.

Lees opnieuw Lucas 2: 22-40 op p. 14 en bekijk daarna het schilderij op p. 8

- *Wat ervaar je bij het kijken naar dit schilderij?*
- *Welke vragen roept het schilderij bij je op?*
- *Wat zijn de verschillen met het vorige schilderij?*

Als Rembrandt 25 jaar is vertrekt hij uit Leiden en vestigt zich in Amsterdam. Hij woont daar in bij de kunsthandelaar Hendrick van Uylenburgh. Hendrick is van de tak van de familie Uylenburgh die doopsgezind was en tijdens de vervolgingen naar Polen was uitgeweken. Als dooper liet je je kind niet dopen, leefde je sober, nam je geen wapen op en aanvaardde je geen officiële ambten. Hendrick is -nu de vervolgingen ten einde zijn- terug in Amsterdam en begint daar een kunsthandel. De familie Uylenburgh uit Friesland is gereformeerd. Rembrandt ontmoet in Amsterdam het Friese nichtje van Hendrick: Saskia van Uylenburgh.

Saskia was in 1613 het nakomertje. De jongste van acht kinderen. Haar vader Rombertus was jurist en betrokken bij de oprichting van de universiteit in Franeker. En op de dag dat Willem van Oranje vermoord werd in Delft had Rombertus daar nog overleg met hem gehad! Toen Saskia bijna 7 jaar was overleed haar moeder en op haar 11de overleed ook haar vader. Haar oudere zusje en haar man werden haar voogd. Saskia had van haar ouders een fortuin geërfd waar haar familie ook zeggenschap over bleef houden.

Als Saskia 21 jaar is en Rembrandt 28 trouwen ze in Sint Annaparochie (1634). Rembrandts ouders zijn er niet bij. Rembrandt, heel gelukkig, tekent Saskia zo:

Twee jaar later, voor de geboorte van haar eerste kind maakt Saskia al een testament op. Het kind wordt gedoopt en wordt Rombertus genoemd, naar Saskia's vader, maar sterft als het 2 maanden oud is en wordt begraven in de Zuiderkerk. Weer twee jaar later wordt Cornelia geboren, vernoemd naar de moeder van Rembrandt. Maar het meisje sterft al binnen een maand. Als Rembrandt 33 jaar is en Saskia 26, verhuizen ze naar en duur groot huis in de Jodenbreestraat, waar nu het Rembrandthuis is. Een jaar later wordt wéér een Cornelia geboren, maar ook zij sterft binnen een maand.

In 1640 beeldt Rembrandt dan opnieuw Simeon in de tempel uit:

- *Welke verschillen met de vorige uitbeelding van het verhaal vallen je op?*

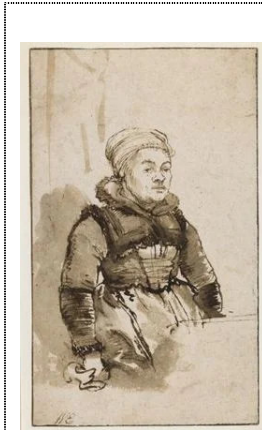
D

1640

Ets uit de verzameling Frits Lugt beheerd door de Fondation Custodia te Parijs Hôtel Turgot.

- *Wat ervaar je bij deze ets?*
- *Wie zijn er afgebeeld?*
- *Welke gevoelens stralen de hoofdpersonen volgens jou hier uit?*
- *In wat voor omgeving speelt het zich af?*

In 1641 wordt het vierde kind van Saskia en Rembrandt geboren: Titus en hij blijft in leven. Als Titus 1 jaar is – in 1642- wordt Saskia ernstig ziek. Saskia laat een nieuw testament maken. Als universeel erfgenaam wijst ze haar zoon Titus en alle nog eventueel te krijgen kinderen aan. Mocht ook de laatste sterven, dan ging de erfenis over op Rembrandt, maar mocht hij opnieuw in het huwelijk treden, dan moest hij de helft afstaan aan de familie van Saskia. Saskia sterft en Geertje Dirx wordt geliefde van Rembrandt en verzorgster van Titus.

Zeven jaar later krijgen Geertje en Rembrandt ruzie. Rembrandt is verliefd geworden op Hendrickje Stoffels en wil Geertje zijn huis uit hebben. Hij biedt aan haar 60 gulden per jaar te betalen. Geertje is het daar niet mee eens en stapt naar de commissarissen van huwelijkse zaken. Ze krijgt recht op een uitkering. En ze houdt de sieraden van Saskia onder voorwaarden van 'niet belenen en laten erven door Titus'. Hiernaast waarschijnlijk een afbeelding van Geertje in haar Noord Hollandse dracht.

Als ze in 1650 Saskia's sieraden tóch beleent, weet Rembrandt haar met behulp van Geertjes broer op te laten sluiten in het Spinhuis in Gouda. Uiteindelijk weten bevriende vrouwen uit Edam haar in 1655 uit het Spinhuis te krijgen. In 1656 sterft Geertje. In haar testament erft Titus de sieraden van zijn moeder.

Hendrickje Stoffels uit Bredevoort, Gelderse Achterhoek, gaat als ze 21 jaar is naar Amsterdam. Ze krijgt daar in 1647 een baan als dienstmeisje in het huis van Rembrandt. Ze is 23 als ze de plaats van Geertje in het huishouden van Rembrandt overneemt. Haar schildert Rembrandt als 'Badende vrouw' zo:

Vier jaar later wordt ze voor de kerkenraad van de Zuiderkerk op het matje geroepen. Ze is duidelijk zwanger. Er wordt op haar zonde gewezen en ze mag niet meer aan het avondmaal komen. Rembrandt wordt niet opgeroepen. In oktober 1654 wordt een dochtertje geboren. Die krijgt opnieuw de naam: Cornelia, naar Rembrandts moeder. Het kind wordt gedoopt in de Oude Kerk en in het doopregister staan als vader en moeder Rembrandt en Hendrickje vermeld en het kind krijgt de achternaam: van Rijn.

Uit die tijd (1657) stamt de afbeelding van Lucas 2:22-40 op p. 13.

Lees eerst Lucas 2: 22-40 (op p.14) voor jezelf nog eens door met ernaast je **eigen papier** (p.10).

E

- *Hoe zie je de hoofdfiguren nu afgebeeld?*
- *Wat ervaar je bij het kijken naar Simeon?*
- *Op welke figuur ligt nu het accent? Waar kijkt deze figuur naar? Hoe zie jij de relatie tussen het kind en deze figuur?*
- *Waar zie je Jozef en Maria?*
- *Wie zou de figuur op de achtergrond kunnen zijn?*
- *Welke ervaring geeft de omgeving je?*

Ets droge naald 1657. Amsterdam
Rijksprentenkabinet

Twee jaar later heeft Rembrandt zoveel schulden gemaakt dat zijn faillissement wordt aangevraagd. Tekeningen, gravures de hele inboedel en het huis alles wordt verkocht. Rembrandt (50), Hendrickje (31), Titus (17) en Cornelia (2) verhuizen naar de Rozengracht. Daar begint Hendrickje samen met Titus een kunsthandel. Rembrandt komt als onbetaald werknemer in dienst van deze kunsthandel. Eventuele nieuwe schulden van Rembrandt kunnen dan niet op deze kunsthandel verhaald worden. Als ze 36 jaar is wordt Hendrickje ernstig ziek (de pest?). Ze overlijdt in 1661 en wordt begraven in de Westerkerk.

Titus zet de kunsthandel voort en trouwt - als hij 27 is - met Magdalena van Loo. Broer van zijn oom Gerrit van Loo (zwager en voormalig voogd van Saskia). Magdalena raakt in verwachting, maar dan sterft Titus plotseling aan de pest en wordt in de Westerkerk begraven. Zes maanden later maakt Rembrandt het mee dat zijn kleindochter: Titia geboren wordt.

Op 22 maart 1669 wordt Titia van Rijn gedoopt in de Nieuwezijds Kapel. Als getuigen bij de doop zijn aanwezig: Rembrandt en Magdalena's moeder. In dat jaar is Rembrandt bezig voor het laatst de scène uit Lucas 2:21-40 te schilderen. Na zijn overlijden wordt het onaf in zijn atelier gevonden.

Zie de laatste afbeelding die Rembrandt van Lucas 2: 21-40 maakt op p.17

- *Wat zou Rembrandt volgens jou bij het maken van dit schilderij ervaren hebben?*
- *Wat zeggen de handen je? Wat de ogen? Wat doet het licht je?*
- *Wat ervaar je zelf bij het zien van dit schilderij als geheel?*
- *Welke betekenis heeft Lucas 2: 21-40 nu voor je?*

Inleiding op Lucas 2: 21

Lucas schrijft in een tijd dat de Romeinse overheersing in Judea sterk gevoeld wordt. De eigen godsdienst van de joods gelovigen wordt nog wel toegestaan. Maar eigenlijk wil de keizer als god heersen. Maar die van Judea wilden de Tora gehoorzamen. Lucas laat zien hoe Jozef en Maria de Tora gehoorzaam zijn: Na 7 dagen - na een volheid van tijd - komt de achtste dag. Op de achtste dag krijgt een kind ook een naam. Het kind werd mens met een eigen naam. Die naam hield vaak een belofte of een opdracht in. 'Joshua' was een bekende naam in het Hebreeuws en betekent het: 'God redt' in het Grieks vertaald werd het: Jezus.

Bloed was leven en te heilig om aan te raken. Dan werd je als mens onrein. Er waren regels voor niet aanraken bij menstruatie en na de geboorte.

Lucas 2:21 En als de acht dagen vervuld waren, dat men het Kind besnijden zou, zo werd Zijn Naam genoemd: Jezus, welke genoemd was door de engel eer hij in het lichaam ontvangen was.

Dat Maria en Jozef de Tora volgen wordt ook duidelijk als je in relatie tot Lucas 2:21 het volgende in Leviticus leest: **Leviticus 12: 1-3**

Verder sprak de EEUWIGE tot Mozes, zeggende:

² Spreek tot de kinderen Israëls, zeggende: Wanneer een vrouw een jongetje gebaard heeft, dan zal zij zeven dagen onrein zijn; ²volgens de dagen der ³afzondering harer krankheid zal zij onrein zijn.

En op de achtste dag zal het vlees van zijn voorhuid besneden worden.

Inleiding bij Lucas 2: 22-40

Getallen hebben bij Lucas altijd een betekenis. 40 herinnert aan de tijd in de woestijn voor je het beloofde land bereikt. 7 is volheid. De schepping is vervuld en dan plus 1 begint een nieuwe tijd. 12 herinnert aan de 12 stammen. 12x7 is 84. Tijd van vervulling van de stammen nadert.

Om als vrouw weer rein te zijn gingen mensen naar de tempel om een lam te offeren of 2 duiven als men arm was.

Weer zie je hoe Lucas de Tora volgt:

Lees Leviticus 12: 6-8.:

⁶ En als de dagen harer reiniging voor den zoon of voor de dochter vervuld zullen zijn, zo zal zij een eenjarig lam ten brandoffer en een jonge duif of tortelduif ten zondoffer brengen, voor de deur van de tent der samenkomst, tot den priester. ⁷ Die zal dat offeren voor het aangezicht van DIE IS en zal voor haar verzoening doen; zo zal zij rein zijn van den vloed haars bloeds. Dit is de wet dergene die een knechtje of meisje gebaard heeft. Maar ¹⁰indien haar hand niet ¹¹genoeg voor een lam vindt, zo zal zij twee tortelduiven of twee jonge duiven nemen, één ten brandoffer en één ten ¹²zondoffer; en de priester zal voor haar verzoening doen; zo zal zij rein zijn.

Toelichting: Voor de moeder moeten dus die twee duiven geofferd worden. Maar vrouwen mochten niet verder het offerplein op. De duiven moesten afgegeven worden aan de priester die ze dan offerde op het offerplein.

- *In hoeverre zie je, ook bij Rembrandt, dat mensen van verschillende culturen hun eigen beelden maken?*

Lucas 2:22-40 (GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst)

- 22 En toen 'haar dagen van reiniging' naar de Wet van Mozes vervuld waren,
namen ze Hem op naar Jeruzalem om Hem voor te stellen aan de Heer,
23 zoals het geschreven staat in de Wet van de Heer:
'elk **mannetje** dat de moederschoot splijt
zal worden genoemd: geheiligd aan de Heer
- 24 en om een offerande te geven, naar wat in de Wet van de Heer gezegd is, van
'een paar tortelduiven of twee duivenjongen'.
- 25 En zie, er was een mens in Jeruzalem wiens naam was Simeon, deze mens was
rechtvaardig en vroom, vurig de vertroosting van Israël verwachtend.
En de heilige Geest was over hem.
- 26 En het overkwam hem - zoals hem door de heilige Geest ingelicht was - dat hij de
dood niet zou zien voordat hij de Christus van de Heer zou hebben gezien.
- 27 Gedreven door de Geest kwam hij naar het heiligdom. En als de ouders het kind
Jezus binnenbrengen om wat in de wet gewoonte is voor hem te doen,
28 nam ook hij het in zijn armen en zegende God; en hij zei:
29 Laat nu uw dienaar gaan in vrede, Meester, – naar uw woord;
30 want mijn ogen zagen uw redding
31 die u voorbereid hebt voor het aangezicht van alle gemeenschappen:
32 Licht tot openbaring aan de **naties**, en de glorie van Israël, uw gemeente!
- 33 Jozef en zijn moeder verwonderden zich over de dingen die over Hem gezegd
werden.
- 34 Simeon zegende hen en zei tot Maria, zijn moeder:
Zie, Deze is bestemd tot val en opstanding van velen in Israël,
en tot een teken dat wordt weersproken.
- 35 Ja, ook door je eigen ziel zal een zwaard gaan;
zó zullen uit veler harten de overleggingen openbaar worden!
- 36 Er was ook een profetes, Hanna, dochter van Fanoëël, uit de stam van Aser.
Zij was gevorderd in levensdagen:
Vanaf haar maagdelijkheid leefde zij zeven jaren met haar man
- 37 en ze was een weduwe, ongeveer vierentachtig jaar – die nooit uit het heiligdom
weg ging, dag en nacht dienende met vasten en gebeden.
- 38 Dit eigen uur trad zij naderbij.
Zij dankte God en sprak van Hem tot allen die op Jeruzalems verlossing wachten.
- 39 En nadat ze alles hadden gedaan wat de Wet van de Heer gebiedt, keerden ze
terug naar Galilea, naar hun stad, Nazaret.

C Gedichten en liederen

LB=Liedboek

Bij Lucas 2:21	LB 512 Naam van Jezus
Bij Lucas 2:21-40	LB 159 A Nu is het woord gezegd LB 159 b Nu laat Gij Heer, mij gaan LB 159 c De glorie van de Eeuwige

- Welk lied past volgens jou het beste bij het laatste schilderij van Rembrandt?

Verhaal

Vertel het verhaal kort in eigen woorden na van p. 15 of gebruik het hier onderstaande verhaal.

Laat daarna de verschillende afbeeldingen van Rembrandt zien.

- *Wat zie je?*
- *Wat vind je vreemd?*
- *Wat herken je uit het verhaal? Welk schilderij vind je mooi?*

Verhaal Simeon en Hanna

Rome is een prachtige stad geworden en de Romeinse soldaten hebben heel veel landen veroverd. De Keizer van Rome heet Augustus, dat betekent: hoog verheven. De mensen vinden hem zo hoog verheven dat ze hem eigenlijk zien als god. Ja, en ook het land rondom Jeruzalem, waar de Judeeërs wonen is door Rome veroverd. Daar heeft keizer Augustus een koning aangesteld om over het land te regeren: Herodes. Herodes is wreed en alleen op eigen belang uit en het volk is bang voor hem. De Judeeërs mogen nog wel hun eigen diensten in de tempel in Jeruzalem houden, maar Herodes houdt boven de tempel met zijn soldaten goed toezicht. Elke opstand kan daardoor snel uit elkaar geslagen worden. In die tijd woont in Jeruzalem een man: Simeon. Hij wordt bijna gek van dat wapengekletter en al die woorden van haat. En dat: Stil, geen woord hierover, want anders pakt Herodes je. Thuis denkt Simeon: de Eeuwige, die we God noemen, heeft ons toch opgeroepen elkaar lief te hebben en er te zijn voor elkaar? Waarom dan die angst die onrust en al die mensen die met hun eigen belang bezig zijn?

Ik voel het zo anders ik voel geen angst, ik geloof dat ik het komen van die gezalfde, die Vredevorst, die totaal andere koning, die God beloofd heeft, nog zal meemaken.

En dan op een dag kijkt Simeon vanuit zijn huis naar het tempelplein. Er stijgt rook omhoog. Opeens krijgt hij het gevoel: nu moet ik naar de tempel gaan. Waarom? Hij weet het niet, maar hij gaat. Daar aangekomen ziet hij een man en een vrouw. De man draagt twee duiven. Ze komen zeker de veertigste dag na de geboorte van hun kind een offer brengen. Twee duiven: betekent dat ze niet veel te offeren hebben. Toch voelt hij zich geroepen op die mensen af te gaan. Hij vraagt: 'Mag ik het kind even vast houden? De vrouw knikt verbaasd van 'ja'.

Hij kijkt naar dat kind. Ziet ogen vol vertrouwen. Ziet Licht en Liefde en Er Zijn voor de (A)nder ..." Wat hij ervaart kan hij eigenlijk niet onder woorden brengen maar opeens barsten de woorden uit hem los en begint hij te zingen: 'Nu kan ik in vrede gaan. Mijn ogen zien hoe u een stralend licht hebt op doen gaan voor alle volkeren, vrede voor alle volken.'

Maar vlak daarna beseft hij dat degenen die op macht en rijkdom uit zijn dit Licht, de Liefde voor het samen leven op aarde, niet willen. En hij kijkt Maria, de moeder van het kind Jezus aan en zegt: 'Deze jongen zal omstreden worden en ook door jouw ziel zal een zwaard gaan.' Ondertussen is het andere mensen op het tempelplein opgevallen dat Simeon kennelijk iets bijzonders beleeft. Eén van hen is Hanna. Hanna is een oude vrouw van 84 jaar. Eigenlijk is ze altijd al een beetje een buitenbeentje. geweest Ze voelt mensen heel goed aan. Als iemand verdriet heeft en

dat niet wil laten merken, voelt ze dat aan. Als iemand ergens erg naar verlangt voelt ze dat aan. Als mensen iets goeds van plan zijn of iets kwaads, hoort ze het aan hun toon. Ze ziet het aan hun gezicht. Dan zei ze wel eens: 'die of die moet je niet vertrouwen.' Mensen dachten: wat een onzin, dat is gewoon niet waar. Maar als ze dan later bedrogen uit waren gekomen dan dachten ze: Hoe wist Hanna dat? Daarom noemen mensen haar ook wel: profetes. De tempel gaf Hanna een thuisgevoel. Ze had het gevoel dat haar droom daar uit zou komen. Als ze hoort hoe Simeon met dat kind in zijn armen begint te zingen, staat ze op. Ze gaat er bij staan en looft God. En tegen allen die de bevrijding van Jeruzalem verwachten zegt ze: 'Deze jongen is het.' Vol verwondering verlaten de mensen die dag het tempelplein.

- *In hoeverre vind je dat de wereld van toen lijkt op die van nu?*
- *Waar verlangde Simeon naar? Waar verlang jij naar?*
- *Hoe voel jij of iemand blij of verdrietig is?*
- *Kijk naar de afbeeldingen die de schilder Rembrandt van dit verhaal maakte. Welke spreekt je het meest aan? Welke het minst? En waarom?*

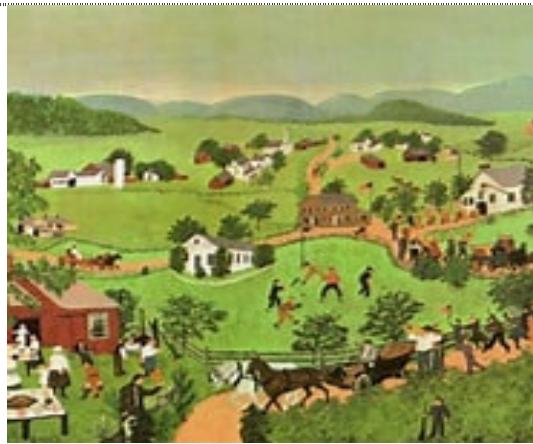
F Het laatste schilderij dat Rembrandt van Lucas 2 maakt. Bij zijn overlijden in 1669 staat het nog op zijn schilders ezel.

Gedenksteen op berg Nebo

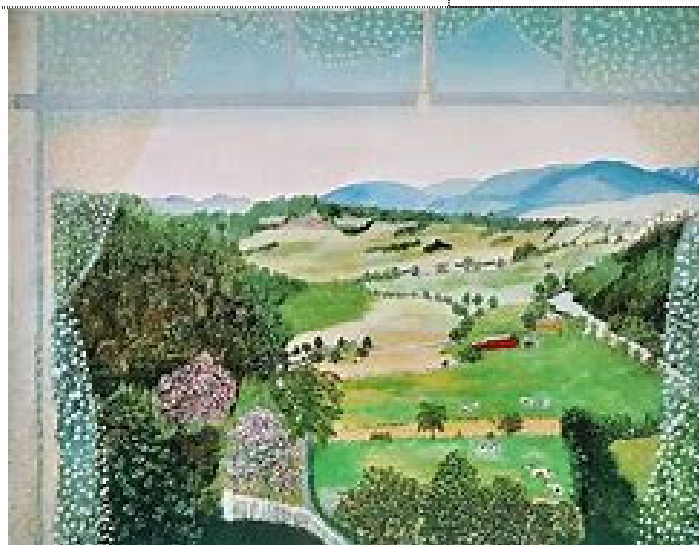
Uitzicht vanaf de berg Nebo in het Beloofde Land

4th of July (viering onafhankelijkheidsdag in de U.S.A.)

Uitzicht vanaf de berg Nebo op het Beloofde Land

Uitzicht vanaf de berg Nebo over Hoosick Valley

2 Grandma Moses 1860-1961 **Heimwee naar de toekomst ...**

Numeri 27

a Leven van de kunstenaar

Anna Mary Robertson

Wie kent haar niet: Anna Mary Robertson! Hoewel, misschien gaan er meer belletjes rinkelen als je weet, dat ze met Thomas Salmon Moses trouwt, want ze is beter bekend als Grandma Moses. Pas na haar 'pensioen', gaat ze schilderen en ze wordt bekend vanwege haar nostalgische, vrolijke, kleurrijke, verhalende schilderijen met het kenmerkende perspectief – of gebrek daaraan – van naïeve schilders. Een schilderij verschijnt later zelfs als postzegel. Haar werk wordt soms vergeleken met werk van Pieter Bruegel de Oude, zeker voor wat betreft de onderwerpen: het dagelijks leven van gewone mensen.

Op 7 september 1860 wordt Anna Mary geboren te midden van wat zij beschrijft als 'de groene weiden en wilde wouden' van Washington County (NY). Haar zorgeloze jeugd brengt ze door op de boerderij met haar ouders, broers en zus-jes. In de zomer en in de winter zijn er drie maanden school, maar de meisjes slaan vanwege de kou 's winters meestal over.

Als ze twaalf is, gaat ze bij een bejaard echtpaar werken als 'meisje van alles'. Ze leert er het huishouden en vooral koken vindt ze leuk. Op zondag spant Anna Mary de paarden voor de koets, rijdt het echtpaar naar de kerk en volgt zelf ook aandachtig de dienst, waarbij ze de tekst moet onthouden, want die werd haar overhoord. Ze houdt er een eenvoudig maar diep geloof aan over zonder veel vragen, en ze accepteert dat het leven is, zoals het is.

Na de dood van mevrouw zorgt ze nog een tijdje voor meneer tot diens neef met zijn gezin komt om hem te verzorgen en de boerderij te runnen. Anna Mary werkt nog een tijdje voor verschillende mensen en trouwt dan op 9 november 1887 met Thomas Salmon Moses. De huwelijksreis gaat naar North Carolina waar ze een paardenfokkerij willen overnemen, maar onderweg, in Staunton, Virginia, worden ze overgehaald om een boerderij te huren. Daar zit men om arbeidskrachten te springen na de afschaffing van de slavernij. Na een jaar betreft het echtpaar in de Shenandoa vallei een zuivelboerderij, waar Anna Mary boter voor de verkoop karnt.

Ook specialiseert ze zich in het maken en verkopen van een nieuwigheid: potatochips. Het echtpaar krijgt tien kinderen van wie er vijf jong overlijden.

In 1905 trekt het gezin weer naar hun geboortestreek, naar Eagle Bridge, NY, omdat de overgebleven vijf kinderen daar een betere toekomst zouden hebben. Later overlijden hier nog twee kinderen. Op 16 januari 1927 overlijdt Thomas en hun jongste zoon neemt met zijn gezin de boerderij over. Omdat Anna Mary dan 'niets meer te doen heeft', gaat ze 'schilderijen' maken, eerst als borduurwerk, maar als borduren vanwege artritus niet meer lukt, schildert ze met verf – en als 'Grandma Moses' doet zij haar intree in de kunstwereld.

Grandma Moses

Haar jeugd op de boerderij is de gelukkigste tijd van haar leven en in haar schilderijen beeldt ze ook vaak die gelukkige tijd uit. Ze schildert de landschappen met boerderijen zoals ze die om zich heen ziet of zich herinnert, maar laat de 'moderne zaken' weg zoals de bovengrondse elektriciteitsdraden, landbouwmachines en auto's. Zoals het vroeger was, zo had het moeten blijven en zo had de toekomst

er uit moeten zien. Mensen verplaatsen zich met paard en wagen, hoewel er later ook een enkele auto verschijnt in haar schilderijen.

Anna Mary tekent als kind al graag, maar omdat ze altijd hard moet werken, heeft ze geen tijd om zich verder te ontwikkelen. Wel versiert ze graag gewone gebruiksvoorwerpen zoals een haardscherm en een tafeltje, die bewaard zijn gebleven. Ze heeft zichzelf leren schilderen en gebruikt als verf wat ze voorhanden heeft, zoals sap van rode bessen. Als ze 'met pensioen' is, heeft ze alle tijd om te schilderen. Ze geeft haar schilderijtjes cadeau en verkoopt enkele, maar als haar schoondochter een paar schilderijen naar een groot warenhuis brengt waar ze in de etalage worden opgesteld, wordt ze 'ontdekt', al begint haar roem pas goed, nadat haar werk wordt ingezonden naar een tentoonstelling voor 'Hedendaags Onbekende Amerikaanse Schilders' in het Museum of Modern Art in New York. Vanaf 1939 is zij geen 'onbekende' schilder meer! Ze schildert vooral verhalend en er is van alles te ontdekken op haar schilderijen.

Grandma Moses schildert vooral met en voor haar plezier, de maat van het schilderij wordt bepaald door de maat van de beschikbare lijst en ze schildert meestal op karton of spaanplaat, want ze houdt niet van linnen. Haar schilderijen zijn altijd haar persoonlijke visie, zelfs als ze een afbeelding of foto naschildert, geeft ze er haar persoonlijke draai aan.

Op uitnodiging komt ze in 1940 naar New York waar een tentoonstelling van haar werk is – en ze is verbijsterd over de veranderingen in de 'grote stad' waar ze sinds 1905 niet meer is geweest. Haar schilderijen spreken het grote publiek aan vanwege het optimisme en de nostalgie. De vraag naar haar schilderijen groeit evenals de maat van haar schilderijen – terwijl zijzelf ook groeit als schilder: oefening baart kunst.

Als haar schilderijen meer opbrengen dan zij er voor vraagt, stuurt ze het geld terug, maar haar agent is zakelijker. Na een vraag om haar schilderijen te mogen gebruiken voor een serie kerstkaarten, worden die ingeschreven in het Bureau voor Auteursrechten en Grandma Moses ontvangt tot haar verbazing behoorlijk wat geld

aan auteursrechten. Er wordt een documentaire gemaakt over haar werk (en haarzelf) en in 1949 ontvangt ze uit handen van president Truman een 'Certificate of Achievement' vanwege haar verdienste op haar vakgebied in 1948.

'Toen gisteren nog vandaag was ...'

Grandma Moses' autobiografie opent met de woorden: *'Wat zijn 'herinneringen en hoop' vreemde zaken, de één kijkt achteruit, de ander vooruit. De één is vandaag, de ander is morgen. Herinnering is geschiedenis die vastgelegd is in onze hersens, herinnering is als een schilder die het verleden schildert van het verleden en hoe het toen was.'* (vert. CDR)

Ze vraagt zich af of vooruitgang betekent dat je gelukkiger wordt – en geeft haar eigen antwoord: geluk is als je elkaar gelukkig maakt en tijd en aandacht voor elkaar hebt. Haar geluk ligt in het alledaagse en haar familie en vrienden.

Ze wijst de vraag om bijbelse taferelen te schilderen af: 'Ik wil niet iets schilderen waar we niets van afweten, dan kan ik evengoed iets schilderen dat over tweeduizend jaar zal gebeuren.'

Als in een interview gevraagd wordt hoe ze de komende 20 jaar zal invullen, antwoordt ze dat ze 'naar daarboven' gaat, waar ze haar man en kinderen zal terugzien. Haar overlijden op 13 december 1961 is nationaal nieuws in Amerika en president Kennedy verklaart, dat 'Grandma Moses Amerika heeft geholpen de erfenis van de pioniers te vernieuwen'.

Ze schildert vanuit haar herinneringen aan een onbezorgde jeugd toen de wereld nog voor haar open lag. Zo geeft ze vorm aan het verlangen naar dat Beloofde Land waarnaar de pioniers op zoek waren. Grandma Moses was gelovig op een vanzelfsprekende manier. Ze wist – naar eigen zeggen – te weinig van de bijbel om er schilderijen van te maken, maar ze had wel een diep verlangen naar een leven in harmonie, een leven zoals ze vroeger als kind had gekend en dat ze iedereen gunde in de toekomst. Voor haar lag de toekomst in het verleden, maar uiteindelijk in het 'hiernamaals daarboven'.

Ze woonde met haar gezin op de boerderij Mount Nebo, genoemd naar de berg waar Moses stond aan het einde van zijn leven en waarvanaf je het Beloofde Land ziet liggen. Zo bekijkt zij de Hoosick Vallei en ze wordt begraven in Hoosick Falls met uitzicht op de Hoosick Valley.

Haar achterkleinzoon Will is de vierde generatie naïeve schilders. Je kunt zijn atelier Mount Nebo bezoeken aan de Grandma Moses road in Eagle Bridge, NY.

Mogelijkheden voor gesprek

- Grandma Moses ziet vooruitgang niet per definitie als iets dat je gelukkig maakt. *Hoe zie jij dat?*
- 'Toen gisteren nog vandaag was'... *wat roept die uitspraak bij je op?*
- *Welke jeugdherinneringen zijn voor jou bepalend geweest?*
- Grandma Moses schildert de wereld zoals die in haar onbezorgde jeugd was, als een soort Beloofd Land om naar terug te verlangen. *Hoe ziet voor jou het 'Beloofde Land' er uit?*

Inleiding

Wat we nu om ons heen zien in de wereld, is vaak niet waarnaar we verlangen: verwoesting doet verlangen naar heelheid, oorlog naar vrede, haat naar liefde, uitsluiting en uitbuiting naar acceptatie en vrijheid. Zou het mogelijk zijn? Hoe ziet zo'n wereld, het Beloofde Land, er uit of misschien: hoe gaat het toe in het Beloofde Land? Wat nemen we mee, wat laten we achter, wat gaan we echt helemaal anders doen? Nadenken, praten, denken, dromen over of hopen op Het Beloofde Land maakt altijd gebruik van het bestaande. Soms zijn dat herinneringen aan vroeger 'toen alles beter was'. Soms gaat het over het tegengestelde van het bestaande. Hoe dan ook, het bestaande is ons referentiepunt, want iets anders hebben we niet, hoe creatief en fantasievol wij ook denken, het komt op de een of andere manier voort uit wat we al wél kennen.

Het voormalige slavenvolk onder leiding van Mozes gaat op weg uit het Land van Duisternis waar ze als slaven gebogen hebben geleefd, naar een Land van Belofte waar ze rechtop mogen leven. Maar dat gaat niet vanzelf, dat moet je leren; ze moeten hun weg nog vinden, daar waar geen wegen zijn: door de woestijn, waar ze moeten leren hoe het anders kan, met respect voor elkaar, met recht en gerechtigheid zodat er voor iedereen een plaats is om te leven. Ze krijgen regels, aanwijzingen, hoe ze het zouden kunnen doen, zodat het land – waar dan ook – een Land van Belofte kan worden. En onderweg zien ze soms even hoe het dan kan zijn.

In Numeri 27 vallen we midden in een verhaal waarin de stammen nog steeds in de woestijn zijn, maar op voorhand alvast het land hebben verdeeld: de grootste stam krijgt het grootste stuk, de op één na grootste stam het op één na grootste stuk en zo verder. En binnen elke stam krijgt de grootste familie het grootste stuk, de op één na grootste familie het op één na grootste stuk. Het kostte een vergadering lang, maar nu waren ze er uit, de mannen tenminste want die vergaderden. Het lijkt overigens wel een beetje op 'de huid verkopen voor de beer geschoten is', want ze hadden geen idee waar dat Beloofde Land was, hoe groot het was, of ze er ooit zouden aankomen, maar goed geregeld is maar weer goed geregeld. Of moest er nog iets geleerd worden voor dat Beloofde Land iets beter zichtbaar werd?

Lees samen Numeri 27: 1-11: *(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de grondtekst)*

¹⁻² De dochters van Selofchad, - die een afstammeling was van een zoon van Chefer, de zoon van Gilead, de zoon van Machir, van de zoon Manasse uit de stam Manasse, de zoon van Jozef - kwamen.

En dit zijn de namen van Selofchads dochters: Machla, Noa, Chogla, Milka en Tirsa.

En zij stonden voor Mozes en voor de priester Eleazar en voor de leiders van de hele gemeenschap bij de deur van de tent van de samenkomst en zeiden:

³ Onze vader stierf in de woestijn. En hij behoorde niet tot het gezelschap dat tegen de Eeuwige in opstand kwam, tot het gezelschap van Korach. maar hij stierf om zijn eigen zonden en hij had geen zonen. ⁴ Waarom wordt de naam van onze vader weggenomen uit de familie omdat er geen zoon van hem is? Geef aan ons bezit, net als aan de broers van onze vader.'

⁵ Mozes legde de zaak voor aan de Eeuwige, ⁶ en de Eeuwige zei tegen Mozes:

⁷ Selofchads dochters hebben gelijk. Je moet hun inderdaad erfenis in bezit geven, te midden van de broers van hun vader. Draag hen de erfenis van hun vader over.⁸ En spreek tegen de kinderen van Israël zeggend: "Wanneer iemand sterft zonder een zoon na te laten, moet zijn erfenis overgaan naar zijn dochter. ⁹ Heeft hij geen dochter, dan moet zijn erfenis overgaan naar zijn broers. ¹⁰ Heeft hij geen broers, dan moet zijn erfenis overgaan naar de broers van zijn vader. ¹¹ Heeft zijn vader geen broers, dan moet zijn erfenis overgaan naar die, die hem het naaste is van zijn familie, dat is dan zijn erfgenaam.'

Dit is een wettelijke bepaling voor alle zonen van Israël, zoals de Eeuwige aan Mozes geboden heeft'

Mogelijkheid tot gesprek: NB: Van deze meisjes zijn zelfs de namen bewaard gebleven, terwijl vrouwennamen met het grootste gemak verdwijnen in bijbelverhalen. En kennelijk zijn ze niet getrouwd of verloofd, dus ze moeten nog jong geweest zijn. Waar hun moeder gebleven is, blijft onbekend overigens.

- *Wat vind je van dit gedeelte van het verhaal?*
- *'Het volk' is onderweg naar Het Beloofde Land': in hoeverre is het wat jou betreft een stap in de richting van het Beloofde Land? En welke stap is dat dan volgens jou?*
- *Waarom zou dit voor veel mensen een onbekend verhaal zijn, terwijl er een ingrijpende wettelijke bepaling uit ontstaan is? Er staan bijvoorbeeld geen liederen over dit verhaal in het Liedboek.*
- *Hoe inclusief is voor jou het Beloofde Land?*

Lees samen Numeri 27: 12-22: (GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de grondtekst)

¹² De Eeuwige zei tegen Mozes:

Ga op naar de berg Abarim, en zie het land, dat ik aan de zonen van Israel gegeven heb. ¹³ Wanneer je het gezien hebt, zal jij ook met je voorouders verenigd worden, net als je broer Aäron. ¹⁴ Want jullie kwamen tegen mijn mond in opstand in de woestijn van Sin, tijdens het geruzie van de gemeenschap om Mij voor hun ogen bij de wateren te heiligen. Het waren de wateren van het geruzie bij Kadesj in de woestijn Sin.

¹⁵ Mozes sprak tot de Eeuwige en zei:¹⁶

Laat de Eeuwige, de God van de geesten van alle vlees, dan iemand over het volk aanstellen ¹⁷ die voor hen uit uittrekt en voor hen uit terugkeert, die hen doet uittrekken en die hen doet terugkeren, zodat de bijeenkomst van de Eeuwige niet wordt als schapen die geen herder hebben.'

¹⁸ De Eeuwige zei tegen Mozes:

Neem Jozua, de zoon van Nun, laat hij voor je komen; hij is een man in wie de geest is. Leg hem je hand op ¹⁹ en plaats hem voor de priester Eleazar en voor de hele gemeenschap. Maak hem voor hun ogen openbaar als hun leider²⁰ draag jouw aanzien op hem over, opdat de hele gemeenschap van de zonen van Israël zal luisteren. ²¹ Hij zal staan voor Eleazar de priester, die moet voor hem de rechtspraak van de 'Lichtende' raadplegen voor de Eeuwige. Op zijn woord zullen ze uittrekken. Op zijn woord zullen ze terugkeren en alle zonen van Israël met hem, zelfs de hele gemeenschap.'

²² En Mozes deed zoals de Eeuwige hem opgedragen had: hij nam Jozua, stelde hem op voor Eleazar de priester en voor de hele gemeenschap, ²³ legde hem zijn

handen op en maakte hem voor hun ogen openbaar als leider zoals De Eeuwige Mozes had opgedragen.

Mogelijkheid tot gesprek

- Mozes mag het Beloofde Land even zien ... Ook nu nog kan je vanuit Jordanië uitkijken over wat we nu noemen 'Het Beloofde Land'. Vanwege het klimaat hangt er vaak een nevel, zodat je niet ver kunt kijken.
Wat zegt dat jou over het Beloofde Land?
- Bekijk op p. 18 de twee afbeeldingen (uitzicht vanaf Mount Nebo in Jordanië en uitzicht over Hoosick Valley vanuit de boerderij Mount Nebo) en de afbeelding '4th of July'.
Welke overeenkomsten en welke verschillen vallen je op?
- Nu kijk je vanaf Mount Nebo in Jordanië uit over veel militaire bedrijvigheid en een muur die door het land loopt.
Hoe zou jij het Beloofde Land inrichten?
- *Wat maakt voor jou het Beloofde Land tot een Beloofd Land? Probeer het in positieve termen te benoemen, dus niet wat je niet wilt, maar liever wat dan wél.*
- Grandma Moses was heel tevreden met de Hoosick vallei en de dagelijkse gang van zaken in Eagle Bridge waar de tijd stilgestaan leek te hebben of waar zij in haar schilderijen de tijd heeft stil gezet.
Wat zou jij van 'vroeger' willen meenemen naar de toekomst, wat laat je achter, wat ga je echt helemaal anders doen?
- *Stel dat we het niet bij praten en mijmeren laten, wat zou dan jouw eerste stap zijn?*

c Muziek en liederen en beeldmateriaal

Eva's Lied 1 40 Lied van dromen en vergezichten

Eva's Lied 1 41 Vredeslied (eerbied voor alles wat ademt en leeft)

Eva's Lied 1 42 Vrijheid (vogelvluchten doen vermoeden hoe de vrijheid voelt)

Eva's Lied 2 9 Beloofd land (een land is beloofd als een nevelig land...)

Alles andersom 1 Een land om van te dromen

Alles andersom 5 Ballade van de vijf dochters

LB 330 Woord dat ruimte scheidt

LB 542 God roept de mens op weg te gaan

LB 686 De Geest des Heren heeft een nieuw begin gemaakt

LB 691 De Geest van God waait als een wind

Op YouTube staat een ruime hoeveelheid video's en filmpjes over (het werk van) Grandma Moses. *(zie ook p.27)*

Uit een overzicht van haar schilderijen op (zoekterm grandma moses) kan eenvoudig een PowerPoint worden samengesteld die gezamenlijk bekeken kan worden. Let daarbij vooral op de namen die ze haar schilderijen geeft: vaak zet ze daarbij een detail in de schijnwerper. Het is aardig om eerst te vragen hoe de aanwezigen het schilderij noemen – en dan te onthullen hoe Grandma Moses het zelf noemt.

d Kinderen en jongeren

Voorwerk

Stel je voor dat je een stukje grond krijgt om als een tuintje in te richten, helemaal zoals jij dat wilt, met alles erin wat jij belangrijk vindt.

- Geef elk kind een stuk ruitjespapier en een rijtje ideeën waaruit ze kunnen, maar niet hoeven, putten, zoals: een zandbak, bloemen, sierbomen, fruitbomen, moestuin, struiken, gras, tegels, zwembad, boomhut, speeltoestellen (glijbaan, klimpalen, schommel, e.d.), kippen- of konijnenhok, picknicktafel en banken/stoelen, fietsenhok, schuurtje voor sport of tuinspullen, doolhof, prieeltje, enz.
- Ze mogen hun tuin inrichten zoals ze willen, maar eerst zullen ze een beslissing moeten nemen over wat er wel en wat er niet in kan of moet. Maak daarvan een lijstje en geef dan aan wat er beslist in moet, wat er misschien in moet en wat eigenlijk niet hoeft.
- Het is goed om eerst een kladversie te laten maken en misschien wel een paar kladversies, want gaandeweg veranderen ideeën nog wel eens.
- Als iedereen versie 1 min of meer definitief heeft, mogen ze erover vertellen, maar daarna komt de vraag: voor hoeveel personen en voor wie dan precies is deze tuin bedacht? Moeten er nu dingen veranderen?
- Stel dat je tuin een park wordt waar iedereen mag komen spelen, wandelen en rondkijken, welke regels moeten er dan afgesproken worden?

Gesprek en verhaal

Wat we net gedaan hebben, lijkt een beetje op het verhaal van het Beloofde Land. Er waren eens mensen die steeds moesten buigen en 'ja en amen' zeggen, en altijd doen wat hen gezegd werd. Zou dat altijd zo moeten blijven? Zo groeide de gedachte dat het ook anders kon, dat ze rechtop konden staan en zelf bedenken wat ze gingen doen of zouden zeggen, dat ze zelf hun zaken mochten regelen en zelf beslissen over hoe ze hun leven leefden. Dat moesten ze leren en dat ging met vallen en opstaan, maar meestal leerden ze van hun fouten. Ze leerden toen ook dat er regels en afspraken moesten komen, dat mensen ook moesten leren rekening met elkaar te houden en moesten leren delen. Dat was allemaal nieuw en het voelde alsof ze door de woestijn trokken waar geen richtingbordjes stonden. Waar gingen ze heen? Er moest ergens toch een land zijn waar ze toekomst hadden? Ze noemden dat: het Beloofde Land.

Ze hielden vol en soms hadden ze dorst, soms honger, soms hadden ze ruzie en soms verlangden ze weer naar hun oude leven, dat niet fijn was, maar je wist tenminste waar je aan toe was. Maar toch bleven ze doorgaan en ze leerden steeds meer wat het betekent als echt iedereen mag meedoen:

Lezen uit *Op Weg van Baukje Offringa: de vijfmeisjes* p. 81

(kortweg en iets te kort door de bocht: ook meisjes kunnen – land - erven en ook voor hen is plaats in het Beloofde Land)

Ze komen bij een hoge berg. Zal het Beloofde Land daar achter liggen? Hun leider, Moses, is al oud en hij weet dat hij het Beloofde Land niet meer zal bereiken. Hij benoemt een nieuwe leider en klimt dan de berg op, berg Nebo. Van bovenaf ziet hij het Beloofde land liggen ...

Lezen uit *Op Weg van Baukje Offringa: Kanaän* p. 83

(kortweg en iets te kort door de bocht: Mozes ziet het land en weet dat zijn taak erop zit. Jozua zal het overnemen.)

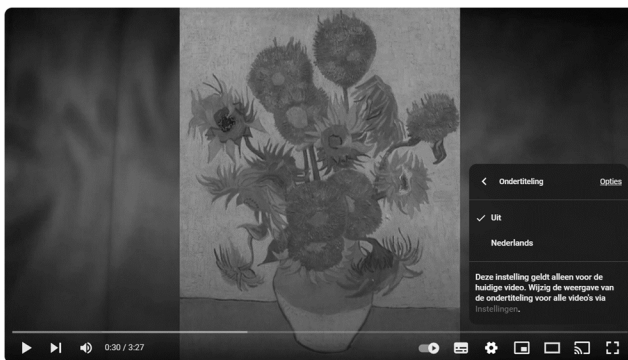
Alleen: als ze denken dat ze er nu zijn, dan hebben ze het mis, want nu begint het eigenlijk pas. Er wonen al mensen in het land en ze moeten dus een manier vinden om allemaal een plek te krijgen. Ze hebben regels en afspraken, maar soms vergeten ze die en soms houden ze zich er expres niet aan.

Verder praten:

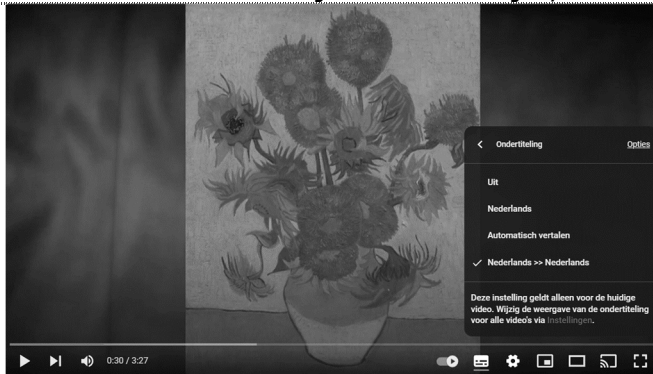
- *Hoe zit dat met jullie tuinen?* Stel je voor dat jullie de tuinen allemaal bij elkaar leggen zodat het één grote tuin wordt.
Wat zou er veranderen? Moet er een hek om de tuin of mag iedereen er in en uit lopen? Moeten de paadjes veranderen om beter aan te sluiten? Kunnen er dingen samengevoegd worden? En wie beslist er over? En wie zorgt of zorgen er voor dat alles loopt zoals het lopen moet? Wie geven de planten water, wie plukken het fruit? Wie harken de paden en wie maaien het gras? Wie ruimen de hondenpoep op en wie geven de eendjes brood?
- Eigenlijk is het met het Beloofde Land net als met een tuin of een park: je moet er wel mee aan de gang blijven en ervoor blijven zorgen. Je kunt er natuurlijk wel van genieten, maar er is ook altijd wel werk aan de winkel.

1. Youtube open doen en het filmpje dat je wilt laten zien aanklikken.
2. Daarna bij de ikoontje rechtsonder in het beeld, het ikoontje van de 'Instellingen' aanklikken

3. In het extra venstertje wat verschijnt, klik aan 'Nederlands'.

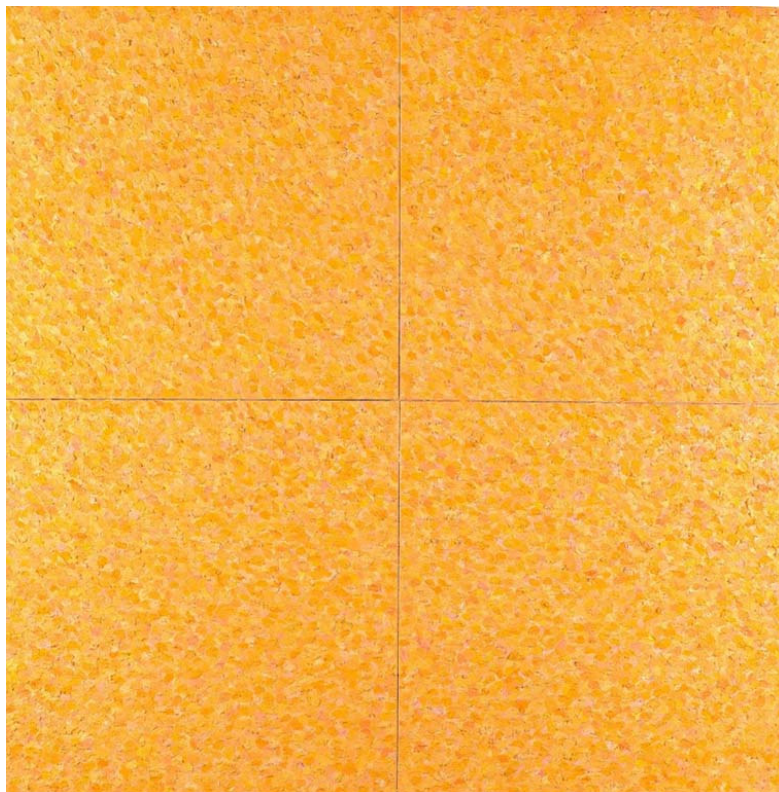
- 4 Opnieuw ikoontje Instellingen aanklikken en Ondertiteling kiezen, nu 'Automatisch vertalen' aanklikken, dan kun je kiezen welke taal je wilt: Nederlands aanklikken.

- 5 Opnieuw ikoontje Instellingen aanklikken en Ondertiteling kiezen en rechtsboven zie je staan 'Opties'. Dit klik je aan, dan kun je kiezen naar behoefte: Lettergrootte, Tesktkleur enz.

Auschwitz monument in het Wertheim park Amsterdam

2007 Laatste doek

3 Jan Wolkers Genesis 2: 4 -15 Prediker 9: 7-10

Aarde verwondering en verhalen

a leven van de kunstenaar

Jan Wolkers

Jan Wolkers wordt op 26 oktober 1925 geboren in een gereformeerd gezin in Oegstgeest. Zijn christelijke opvoeding is zijn leven lang een bron gebleven waar hij uit putte, al heeft hij in zijn tienerjaren afstand genomen van het geloof van zijn ouders. Maar zonder die opvoeding, inclusief het dagelijks lezen uit de Bijbel, had hij nooit de schrijver kunnen worden die hij geworden is. Aldus Wolkers zelf, die de Tale Kanaäns altijd met ontzag en liefde heeft bewaard in zijn wezen en in zijn werk. Zeker de Oud-Testamentische verhalen hebben diepe indruk op hem gemaakt.

Wat het Nieuwe Testament betreft is Wolkers geraakt door de revolutionaire kant van Jezus. Hij staat daarmee in een traditie van kunstenaars en theologen uit de jaren zestig van de 20e eeuw die in Jezus vooral een maatschappijkritische rebel zagen. Het verhaal van Jezus en de overspelige vrouw (waar de religieuze leiders uiteindelijk afdruipten) werd door Jan Wolkers graag aangehaald om dat kritische aspect te onderstrepen.

Je zou over Jan Wolkers kunnen zeggen dat hij gedreven werd door eerlijkheid, openheid, taboes doorbreken en het opnemen voor het zwakke. Die thema's zien we ook terug in de woorden en daden van Jezus. Dus anders dan wel gezegd wordt, is Wolkers zijn leven lang ook positief verbonden gebleven met de christelijke traditie.

Jeugd

Al van jongs af aan is Wolkers een buitenbeentje, een kind dat beter gedijt buiten instituten en gebaande paden dan daarbinnen. Op school wordt hij als lui en dom bestempeld. Zijn interesse ligt bij de natuur, hij zegt daar over: "Urenlang kon ik kijken naar het gewriemel van leven als ik een tegel omdraaide. Torren, wormen, pissebedden en slakken."

Nadat hij is weggestuurd van de Mulo neemt hij schilderlessen en haalt zijn type-diploma. Hij heeft diverse baantjes tot hij in de oorlog onder moet duiken.

In het laatste jaar van de oorlog overlijdt zijn broer Gerrit aan TBC. Deze gebeurtenis laat diepe sporen na bij Jan Wolkers. Zijn eerste echte kunstwerk draagt hij op aan zijn stervende broer: een in zwarte inkt getekende zon die vlammend ondergaat.

Nog traumatischer is het overlijden van zijn dochtertje Eva dat in 1951 op tweejarige leeftijd om het leven komt door een noodlottig ongeluk thuis. De schrijver zal aan het

eind van zijn leven zeggen dat er geen dag voorbij is gegaan zonder dat hij aan die hartverscheurende gebeurtenis heeft gedacht.

Niet voor niets is de dood een terugkerend thema in het werk van Wolkers.

Zijn eigen dood trad Wolkers zonder angst tegemoet. 'De dood is een levensvoorwaarde,' schrijft hij. 'Als er geen dood was, zou alles zinloos worden.' Juist de eindigheid is voor hem een bron van creativiteit en levensdrift.

Hoewel hij vooral beroemd is geworden als schrijver (van onder andere Kort Amerikaans, Turks Fruit en Terug naar Oegstgeest) ziet Wolkers zichzelf in de eerste plaats als beeldend kunstenaar. In zijn meer dan 50-jarige loopbaan als schilder en beeldhouwer maakt hij talloze monumenten, sculpturen en schilderijen. Zijn aanvankelijke realistische manier van werken verandert in de loop van de tijd in een meer abstracte stijl.

Voor zijn beeldend werk is de natuur een grote inspiratiebron. In zijn Amsterdamse jaren is hij veelvuldig te vinden op Amstelglorie, het volkstuinencomplex waar hij tot zijn vreugde een tuin heeft bemachtigd. Begin jaren 80 verhuizen Jan en zijn vrouw Karina (met wie hij vanaf 1963 tot aan zijn dood samen is) naar Texel. De natuurlijke omgeving van dat eiland heeft hem altijd getrokken en blijvend geraakt en gefascineerd.

In 2007 overlijdt Jan Wolkers thuis op Texel. Eerder dat jaar voltooit hij zijn laatste schilderij: een groot geel doek, waarover zijn vriend Dick Matena (de tekenaar die onder andere Turks Fruit verstripte) opmerkt: "Het is het aller- allermooiste wat hij ooit gemaakt heeft. Er gaat een enorme harmonie van uit. Ik bewonderde dat in Jan: die enorme innerlijke rust, dat zelfvertrouwen. Jan was natuurlijk ook wel getourmenteerd, maar hij putte niet, zoals veel kunstenaars, uit zijn defecten. Nee, zijn talenten zelf waren de bron. Hij leek op het einde van zijn leven geheel in balans. Toen ik dat doek zag, kreeg ik een schok. Ik wist onmiddellijk: dit is het laatste doek, zelfs al is het niet het laatste. Het was de dood."

Zie op p. 28 het laatste schilderij van Wolkers: Het grote gele doek (2006).

De goudgele kleur van dit schilderij is geïnspireerd op de herfstbladeren van de tulpenboom naast zijn atelier op Texel.

Ooit plantte Wolkers deze boom als stekje van de tulpenboom uit de Leidse Hortus Botanicus. Een plek waar hij van jongs af aan zeer van hield.

Ten tijde van zijn overlijden op 81-jarige leeftijd is Jan Wolkers een van de meest geliefde auteurs van ons land. De afscheidsbijeenkomst voorafgaand aan zijn crematie wordt live op televisie uitgezonden.

- *Welke herinneringen heb jij aan (het werk van) Jan Wolkers?*
- *In hoeverre heeft jouw (religieuze) opvoeding de rest van je leven bepaald? Is dat positief of eerder negatief?*
- *Wat denk je over de wijze waarop Jan Wolkers Jezus beleefde?*
- *Een hoofdthema uit het werk van Wolkers is de dood. Hoe kijk je aan tegen zijn uitspraak over de dood als levensvoorwaarde? Wat roept die bij je op?*
- *In hoeverre zijn kunstenaars als Wolkers taboe-doorbrekend? Welke grenzen zitten hier wel of niet aan?*

Jan Wolkers en de bijbel

De bijbel is voor Wolkers vanaf het begin een belangrijke bron geweest. Zelf zegt hij daarover: "Zonder de bijbel zou ik een ander mens geweest zijn. Het is toch een soort indoctrinatie: je hele jeugd die verhalen te horen. En zonder die bijbel en mijn godsdienstige opvoeding had ik nooit mijn boeken geschreven. Ze vormen het fundament van mijn schrijverschap, samen met de opstandigheid, de rebellie die ik aan het geloof heb overgehouden."

Zijn kijk op de bijbel en zijn ervaringen en karakter hebben geleid tot een heel uitgesproken manier van schrijven, waarin er voor veel mensen behoorlijk wat 'heilige huisje' omver worden geblazen. Met als resultaat dat er in kerkelijk Nederland zowel felle tegenstanders als trouwe fans van Wolkers zijn.

Wetend van die uitersten stelde dagblad Trouw in 2007 de vraag aan lezers of Jan Wolkers het Christendom ontluisterd heeft met zijn werk of juist een dienst bewezen. Alle Hoekema, doopsgezind predikant te Haarlem schrijft daarop dan het volgende antwoord:

Een paar jaar geleden las Jan Wolkers verhalen voor in de Kleine Zaal van het Amsterdamse Concertgebouw. Een van die verhalen ging over hoe zijn vader vroeger thuis de Bijbel voorlas tijdens de maaltijd. Een uiterst respectvolle getuigenis over zijn vader en over de Bijbel. Vol humor, dat gelukkig wel. Met dat verhaal én door zijn grote eerbied voor de schepping, althans de natuur, heeft de schrijver Jan Wolkers sommige dogmatische vormen van christendom bevrijd van knellende banden. Net geen bevrijdingstheoloog, maar toch.

Hoekema refereert in zijn tekst aan de liefde van Wolkers voor de schepping. Je zou zowel zijn teksten als zijn beeldend werk kunnen zien als een pleidooi om goed te kijken en in alles het wonder van het leven te zien.

- Hoekema ziet in Wolkers een geestverwant van de bevrijdingstheologen.
In hoeverre kun je dat met hem meevoelen?

Lees Genesis 2: 4 -15 Links de Statenvertaling -de vertaling waar Wolkers door gevormd is en die hij zo waardeerde - rechts de vertaling dicht bij de originele tekst. Waarbij de "onuitsprekelijke letters voor God" aangegeven zijn door "Eeuwige". De Statenvertaling gebruikt "HEERE".

<i>Statenvertaling</i>	<i>GDB vertaling dicht bij de grondtekst</i>
<p>4 Dit zijn de geboorten des hemels en der aarde, als zij geschapen werden; ten dage als de HEERE God de aarde en den hemel maakte.</p> <p>5 En allen struik des velds, eer hij in de aarde was, en al het kruid des velds, eer het uitsproot; want de HEERE God had niet doen regenen op de aarde, en er was geen mens geweest, om den</p>	<p>4 Dit zijn de geboorten van de hemelen en van de aarde toen zij werden geschapen, op de dag dat de Eeuwige aarde en hemelen maakte.</p> <p>5 Ieder struikgewas van het veld was nog niet op de aarde en ook iedere plant van het veld sproot nog niet uit. Want de Eeuwige, God, had nog geen regen gezonden op de aarde. En er was nog geen roodbloedige mens (<i>adam</i>) om de roodbloedige aarde (<i>adama</i>) van</p>

<p>aard aardbodem te bouwen.</p> <p>6 Maar een damp was opgegaan uit de aarde, en bevochtigde den gansen aardbodem.</p> <p>7 En de HEERE God had den mens geformeerd uit het stof der aarde, en in zijn neusgaten geblazen den adem des levens; also werd de mens tot een levende ziel.</p> <p>8 Ook had de HEERE God een hof geplant in Eden, tegen het oosten, en Hij stelde aldaar den mens, dien Hij geformeerd had.</p> <p>9 En de HEERE God had alle geboomte uit het aardrijk doen spruiten, begeerlijk voor het gezicht, en goed tot spijze; en den boom des levens in het midden van den hof, en de boom der kennis des goeds en des kwaads.</p> <p>10 En een rivier was voortgaande uit Eden, om dezen hof te bewateren; en werd van daar verdeeld, en werd tot vier hoofden.</p> <p>11 De naam der eerste rivier is Pison; deze is het, die het ganse land van Havila omloopt, waar het goud is.</p> <p>12 En het goud van dit land is goed; daar is ook bedolah, en de steen sardonix.</p> <p>13 En de naam der tweede rivier is Gihon; deze is het, die het ganse land Cusch omloopt.</p> <p>14 En de naam der derde rivier is Hiddekel; deze is gaande naar het oosten van Assur. En de vierde rivier is Frath.</p> <p>15 Zo nam de HEERE God den mens, en zette hem in den hof van Eden, om dien te bouwen, en dien te bewaren</p>	<p>dienst te zijn.</p> <p>6 En een damp steeg op van de aarde, en bewaterde heel het aanschijn van de bloedrode grond. (<i>adama</i>)</p> <p>7 En de Eeuwige, God, vormde de roodbloedige mens (<i>adam</i>) uit stof van de bloedrode grond (<i>adama</i>) en blies in zijn neusgaten ademhaling van leven in. Zo werd de roodbloedige mens (<i>adam</i>) tot een levende ziel.</p> <p>8 En de Eeuwige, God, plantte een tuin in Eden (<i>liefland</i>) in het oosten; en plaatste dáárin de roodbloedige mens (<i>adam</i>) die hij gevormd had.</p> <p>9 En uit de bloedrode grond (<i>adama</i>) deed de Eeuwige, God, ontspruiten iedere boom, bekoorlijk om te zien en goed om van te eten. Ook stond de boom van het leven in het midden van de tuin, net als de boom van kennis van goed en kwaad.</p> <p>10 En een rivier ging uit van Eden naar buiten om de tuin te bewateren, vandaar af splitste deze zich en werd vierkoppig.</p> <p>11 De naam van de eerste is Pisjon, die is het die loopt rondom heel het land van Chavila, waar het goud is;</p> <p>12 en het goud van dat land is goed; daar is edelhars, en het gesteente onyx.</p> <p>13 De naam van de tweede rivier is Gichon, die is het die loopt rondom heel het land van Koesj.</p> <p>14 De naam van de derde rivier is Chidekel, die gaat ten oosten van Asjoer; de vierde rivier, dát is de Eufraat.</p> <p>15 En de Eeuwige, God, nam de roodbloedige mens (<i>adam</i>) en plaatste hem in de tuin van Eden om deze te dienen en te behoeden</p>
---	---

- *Welke positie heeft de mens in dit verhaal in de schepping?*
- *Hoe kijk jij aan tegen de positie van de mens ten opzichte van de rest van de schepping/natuur?*

- *Wat betekent voor jou de opdracht dat we als mens de Hof/tuin van Eden moeten bouwen/dienen?*
- *En wat betekent het dat we deze mogen bewaren/behoeden?*

Het begin van een goede omgang met de natuur ligt misschien wel in goed kijken. Wolkers was daar een meester in. Zijn vrouw Karina zei daarover: "Op één van onze vroegste wandelingen samen, in '63 of '64, liepen Jan en ik langs Zorgvlied, de begraafplaats met de eeuwenoude, hoge bomen. Ik herinner me nog precies zijn woorden: "Bomen zijn de beste beeldhouwers", zei hij. "Zoals een boom in de ruimte staat, driedimensionaal, daar is nooit iets mis mee." Altijd keek je met hem mee. "Kijk, het speenkruid bloeit al, er komt groen in de berken - dit is de mooiste tijd van het jaar, het duurt maar een week, dan is alles groen en wacht je weer tot alles eraf valt", kon hij zeggen. Of, op Texel, wijzend naar de zee: "Kijk, hoe blauw dat water is, het is bijna paars." Als we in het vliegtuig zaten en onder ons dat natte Nederland zagen liggen, doorsneden met lijnen en verdeeld in groene vlakken, zei hij: "Je kunt wel zien dat wij het land van Mondriaan zijn." De meeste mensen zijn geen kijkers - mij kostte het soms ook moeite om te zien dat water paars was - maar Jan, die kon observeren. Ik kijk nog altijd door zijn ogen. Jan heeft mij, op vele gebieden, opgevoed."

Goed kijken is belangrijk voor kunstenaars.

- *Aan welke kunstenaar of welk kunstwerk denk jij, wanneer het gaat over op een aandachtige manier kijken?*
- *Wat is het verschil tussen de manier waarop je in een museum naar dingen kijkt en de manier waarop je in het dagelijks leven kijkt?*
- *Op welke manier kunnen wij beter leren kijken?*
- *En wat zou dat ons kunnen brengen?*
- *Wanneer zie jij in de natuur de 'Hof van Eden'?*

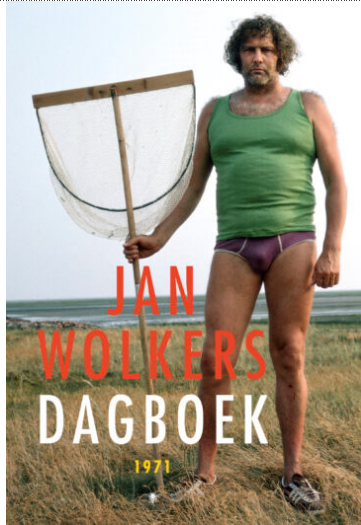
Wolkers genoot van het leven als gave. Prediker sprak hem daarom erg aan.

Lees Prediker 9: 7 – 10 *(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij het origineel)*

- 7 Ga, eet je brood met plezier en drink je wijn met een vrolijk hart, want God heeft al behagen in je werken.
- 8 Laat je kleren ten alle tijden wit zijn en laat het je hoofd nooit aan parfum ontbreken.
- 9 Kijk op het leven met de vrouw die je liefhebt al de dagen van je ijle leven die DEZE je geeft onder de zon, al de dagen van je ijle leven.
- 8 Want dat is jouw aandeel in je leven en in je werk, waarmee jij werkt onder de zon:
- 10 Al wat je hand vindt om te doen, doe het met al de kracht die je hebt; want er is geen werk of ontwerpen of kennis of wijsheid in het dodenrijk.
 - *Wat roept deze tekst bij je op?*
 - *Op welke momenten kun jij het leven als een geschenk ervaren?*

De christelijke traditie wordt soms eerder met strengheid dan met genieten verbonden. - *Hoe zou dat komen? Hoe was en is dat in jouw (geloofs)leven?*

Wolkers zei ooit in een interview: "In de kerk is genot verdacht, maar je moet juist intens van het leven genieten. Nu moet je hier nog even je best doen om er wat van te maken. Je moet zo groot mogelijk proberen te leven, alsof de dagen die je voor je hebt de eeuwigheid zijn. In die eeuwigheid kun je alles vergeten."

Zelf was hij een voorbeeld in groots en meeslepend leven, in zijn dagboeken doet hij er enthousiasmerend verslag van. On-Nederlands, zou je bijna zeggen. Hij stond erom bekend dat hij altijd enorm uitpakte met lekker en overvloedig eten en drinken. Hij genoot van vrouwen en seksualiteit. Tijdens zijn eenzame week op Rottumerplaat liep hij brullend als een oermens over het eiland. Net zozeer genoot hij van het stadse leven, waarbij hij geld kon laten rollen als water. Maar vooral was hij iemand die in staat was in alles de schoonheid te zien, juist ook in die dingen die anderen voorbij liepen of niet wisten te waarderen.

- *In hoeverre zijn mensen als Wolkers een voorbeeld voor jou om het leven ten volle te leven?*
- *Welke grenzen zijn er wanneer het gaat over genot en seksualiteit?*
- *Welke levenskunstenaars ken je nog meer?*

Bij het genieten van het leven hoort ook de waardering voor de lichamelijke genoegens. Misschien wordt Wolkers daar nog wel het meest mee verbonden: met het expliciet schrijven over seksualiteit. Dat is ook het aspect van zijn werk waar vanuit christelijke kringen de meeste kritiek op is gekomen. En hoewel er veel veranderd is in de manier waarop we ook in de geloofsgemeenschappen tegenover seksualiteit staan, is er tegelijk nog een slag te halen om ook deze kant van het mens-zijn in de theologie een plek te geven.

Theologe des Vaderlands Janneke Stegeman richtte daartoe het Genootschap tot Onbetamelijke Theologie op (GeNOT). Onbetamelijke theologie is een vorm van bevrijdingstheologie met oog voor lichamelijkeheid, seksualiteit en gender.

Jan Wolkers zou je misschien wel een lid van deze beweging avant la lettre kunnen noemen. Volgens Wolkers had zijn vader hem met alle seksuele intimiteiten in de bijbel ongewild zo vroegrijp als een précocepeertje gemaakt. Want waar de kerk een vrije seksualiteit eerder met zonde dan met vreugde verbond, ontdekte de jonge Jan dat er in de Schrift veelmeer onverbloemd over lichamelijkeheid werd gesproken. Later toen de Trouw-journalisten Leo Kleyn en Hans Schmit begin jaren tachtig Wolkers een vraaggesprek afnamen, had de schrijver, verheugd over het bezoek van een krant met gereformeerde wortels, de Statenbijbel op de schoorsteenmantel klaarliggen, met een papiertje bij elke ontuchtige passage. Hij vroeg zijn vrouw die aan de verslaggevers voor te lezen: "En niet blozen, Karina!"

c Liederen en Jan Wolkers' schepping ter herdenking

Liederen bij de schepping:

LB 104b: De zee, het land, de hemel in uw hand

LB 216: Dit is een morgen

LB 982: In de bloembol is de krokus

Liederen bij levenskunst:

LB 720: Alleen te leven om te zwoegen (met daarin de zin: Geniet het leven als een gave)

LB 880: Het leven op aarde is vreugde en rijkdom

LB 839: Ik danste die morgen

De kunstenaar en de maatschappij: het Auschwitz monument

Aan zijn gereformeerde opvoeding heeft Wolkers een grote maatschappelijke bevoegenheid en een sterk besef van rechtvaardigheid overgehouden. Zijn biograaf Onno Blom vertelt daarover:

"Ondanks de uitermate moeizame verhouding met z'n vader bleef Jan altijd respect houden voor z'n rechtvaardigheidsgevoel, en ook Jan ontwikkelde, vooral in de jaren '60 en '70, mede onder invloed van zijn derde vrouw Karina, een strijdvaardig rechtvaardigheidsgevoel dat tot uiting kwam in demonstraties, collecteren voor Vietnam en het overmaken van grote bedragen naar (linkse) goede doelen."

Wolkers is zijn leven lang politiek geëngageerd geweest en stond aan de linkerkant van het politieke spectrum. Karina Wolkers zei daarover: "Jan was aan de ene kant radicaal, maar aan de andere kant zo praktisch als de hel. En hij was niet gek. Wel links. Hij stelde dat als de leer van Christus gewoon was toegepast, het socialisme niet nodig was geweest."

Maatschappelijke organisaties waar hij zich mee verbonden voelden deden zelden tevergeefs een beroep op hem. Het beeldende werk van Wolkers getuigt voor een deel van zijn politieke geëngageerdheid. Zo ontwierp hij in de jaren zestig onder andere een verkiezingsaffiche voor de CPN, die tegen de Amerikaanse Vietnam-politiek stelling nam. Hij maakte affiches tegen het Portugese kolonialisme in Angola, de apartheidspolitiek in Zuid-Afrika en het generaalsbewind van Suharto in Indonesië. Ook maakte hij posters voor de PSP en het ANC. Zijn meest bekende maatschappelijk bewogen kunstwerk is misschien wel het Auschwitz-monument.

Over de achtergrond van het Auschwitz-monument: in januari 1952 organiseerde de Poolse regering een Internationale herdenking, zeven jaar na de bevrijding van Auschwitz-Birkenau. Uit een aantal landen werd een delegatie van Auschwitz-overlevenden uitgenodigd om deze internationale herdenking bij te wonen. Als onderdeel van de plechtigheid vulden alle delegaties, waaronder ook de Nederlandse, een urn met as. Deze as vormt de enige stoffelijke herinnering aan de miljoenen die tijdens de Holocaust zijn vermoord. De Nederlandse urn kreeg een plek onder een kleine grafsteen met de woorden 'Nooit meer Auschwitz' op de Oosterbegraafplaats in Amsterdam. In 1977 kreeg Jan Wolkers de opdracht voor deze plek een monument te maken, dat werd het Spiegelmonument. Dat kunstwerk bestaat uit

gebroken spiegels waarin de lucht wordt gereflecteerd. In 1993 werd het monument vergroot en samen met de urn verplaatst naar het Amsterdamse Wertheimpark, waar sindsdien ook de jaarlijkse Nationale Holocaust Herdenking plaatsvindt.

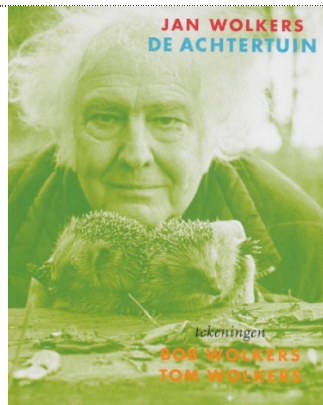
Wolkers: "Een gedenkteken maken op de plaats waar de urn met as van de slachtoffers uit het concentratiekamp Auschwitz in de Nederlandse aarde rust, lijkt een onmogelijke taak. Hoe kan je een vorm vinden om een misdaad te gedenken waarvan je het gevoel hebt dat die nog niet uitgewist zal zijn als onze planeet over twee of tweeduizend eeuwen in het heelal zal zijn opgelost. Tot barstens toe kan je je hersens afpijnigen of er een beeld wil opdoemen dat die schande en dat leed bij benadering zou kunnen weergeven. Je kijkt naar de hemel en je begrijpt niet dat dat blauwe uitspansel boven die ontzetting heeft gestaan, even onaangedaan en vredig als boven een wei met bloemen. En in een visioen van rechtvaardigheid zie je de blauwe lucht boven je vol barsten trekken, alsof de verschrikking die daar op aarde onder haar heeft plaatsgehad voorgoed de eeuwigheid geschonden heeft. Zo ben ik op het idee gekomen om gebroken spiegels op dat kleine stukje aarde boven die urn met as neer te leggen. Voorgoed kan op deze plaats de hemel niet meer ongeschonden weerspiegeld worden."

Bekijk het monument op p. 28

- *Wat doet het monument met je?*
- *In hoeverre herken je de uitleg van de kunstenaar in het kunstwerk?*

Het Spiegelmonument is in 1993 vernield. Later heeft het werk opnieuw te kampen gehad met vandalisme. Bij een lezing sprak Wolkers over de eerste vernieling van dit glazen kunstwerk. De dader, die later zelfmoord pleegde, was geen onbekende: 'Een verslaafde jongen die nota bene bij het glasbedrijf werkte waar ik dat werk had gemaakt. Als een autoruit had hij het vernield, heel vakkundig. Die agressie komt waarschijnlijk door het materiaal. In glas zie je jezelf weerspiegeld. En Achterberg schreef al: "Onder de hand der horden sterft het glas." Psychopaten kunnen die aanblik moeilijk verdragen.'

- *Waarom zou het materiaal glas, zoals Wolkers zegt, zo confronterend zijn dat het agressie oproept?*
- *Gedenken is een bijbelse opdracht, op welke manier helpen kunstwerken als deze erbij?*
- *In hoeverre vind je het belangrijk dat een kunstenaar (ook) maatschappelijk betrokken werk maakt?*

De achtertuin van Jan Wolkers

In dit boek zijn 22 verhalen verzameld over de dieren die Wolkers in zijn tuin aantroef, zoals spuugbeestjes, watersalamanders en slakken. Als hij vertelt over de natuur wordt wat gewoon is bijzonder, wat klein is groot en wat lelijk is mooi. De tekeningen in dit boek zijn van de hand van zijn zoons Bob en Tom. De titels van de verhalen alleen al maken nieuwsgierig. Zo is er een verhaal met de titel 'Een slijmerige ontmoeting', maar ook 'Egelzusjes' of 'Een tapijt van blijdschap'

Het boek is ook verkrijgbaar met een dvd van de tv-serie waar dit boek bij gemaakt is en waar Wolkers ons meeneemt in zijn tuin en leefwereld.

Over alles wat er leeft en groeit weet hij iets moois te vertellen, zelfs over een pissebed. Voor velen een onaantrekkelijk diertje maar voor de schrijver mooi van kleur, "grijsblauw als de zee in november". Of over het spuugbeestje, een minuscuul groen insect dat zich in schuim voor zijn vijanden verbergt. Ook laat Wolkers zien hoe je een egel moet vastpakken: "Moet je eens zien, hoe prachtig! Iedereen die een egel vasthoudt, is een gelukkig mens."

Op internet is ook een deel van de overleveringen te vinden (bijvoorbeeld: <https://www.youtube.com/watch?v=W52jRZZVsdw>).

Kijk met elkaar een aflevering of lees een hoofdstuk ga vervolgens met elkaar naar buiten om zelf de natuur te ontdekken. *Wat valt je op of vind je mooi?*

Maak allemaal voor jezelf of met elkaar een natuurschilderij:

Wat heb je nodig?

- Een vel papier (stevig papier of karton werkt nog beter)
- Lijm en plakband
- Potlood of stift
- Je natuurvondsten (*als je na het verhaal naar buiten gegaan bent*) Anders tijdschriften waar je natuurvondsten uit kunt knippen. Dan neemt de leiding blaadjes mee om te "verven" zie hieronder.

Wat ga je doen?

- Teken op het papier een mooie bloem, een vogel of een insect zoals een kever of een vlinder. Plak je natuurvondsten op de tekening.
- Maar weet je dat je ook kunt 'verven' met blaadjes en bloemen? Wrijf daarvoor met een blaadje of bloem stevig over het papier.
- Tevreden over je schilderij? Zet het dan voor het raam en maak er ook iemand anders blij mee.

Je kunt ook buiten een kunstwerk maken. Maak van vier takken een 'lijst' en maak daarbinnen met de dingen die je hebt gevonden een mooie compositie. Zet de compositie vervolgens op de foto, zodat je je kunstwerk toch kunt 'bewaren'.

Hooglied 5 á la Chagall

Liefde: verbinding met verleden en toekomst**a Leven van de kunstenaar****Moshe Segal 1887 - 1985**

Moshe wordt in 7-7-1887 in Vitebsk geboren. Al die zevens bij zijn geboortedatum zijn van belang. Het getal betekent zoveel!! Vitebsk lag in een gebied dat tot het Rusland van de Tsaren behoorde. Chagall is de oudste van 9 kinderen. Zijn vader is knecht in een haringhandel. Vader komt iedere avond doodmoe thuis, maar elke ochtend bezoekt vader de synagoge om er in stilte te bidden. Als Moshe later vissen op zijn schilderijen schildert is dat omdat ze 'leven en liefde' betekenen.

Moshe's moeder drijft een kruidenierszaak om het inkomen van het gezin aan te vullen. Chagall schrijft daar later over: ik zie haar voor me hoe ze het huis bestiert, mijn vader richting geeft en de winkel ordent een kar vol goederen aanslepend

Als kind maakt hij mee dat joden die de pogroms in andere dorpen hebben overleefd naar Vitebsk toe komen. Ze maken en naaien kleding die in de Russische steden verkocht worden. En maken de helft van de bevolking uit.

Eerst gaat Moshe naar de joodse lagere school. Maar als hij 13 jaar is weet zijn moeder de directeur van de gemeentelijke vervolgschool om te kopen voor 50 roebel - een heel bedrag in die tijd - en mag hij naar deze Russische school waar hij ook die taal leert. Op die school zit hij zes jaar.

Op een gegeven moment ziet hij een medescholier iets tekenen. Stomverbaasd is hij. Thuis heeft hij nooit een afbeelding gezien. 'Hoe doe je dat?' vraagt hij de jongen. 'Nou stommerd, je gaat naar de bieb en daar zijn tijdschriften met plaatjes'. En zo begint Moshe uit een tijdschrift plaatjes na te tekenen. Hij wil op tekenles. Zijn moeder stemt toe. Eerst leert hij van Jehoeda Pen, een joodse schilder van portretten en genrestukken die in Vitebsk les gaf. Door de opleiding met Pen wordt Moshe bevriend met Victor Mekler uit een welgestelde joodse familie. Samen besluiten ze naar Sint Petersburg te gaan voor verdere opleiding. Niet zo eenvoudig. Als jood had je een speciale verblijfsvergunning voor de hoofdstad Petersburg nodig. Een vriend van vader maakt dat Moshe bij iemand handelswaar in Petersburg moet ophalen en zo kan hij als 20-jarige met een verblijfsvergunning naar Petersburg. Hij verdient er door reclameteksten te schilderen en volgt er diverse kunstopleidingen.

Op zijn 22^e, als hij even in Vitebsk terug is, ontmoet hij via zijn vriend Viktor Mekler Bella Rosenfeld. Voor hem liefde op het eerste gezicht. Bella's familie is welgesteld en heeft een juwelierszaak. Die ziet de relatie niet zitten. Maar ze willen beiden ook verder. Bella studeert aan de toneelacademie in Moskou en gaat daarheen terug. Als Moshe's vriend Viktor Mekler enthousiast over Parijs schrijft, besluit Moshe daar ook naar toe te gaan. Iemand uit Petersburg financiert Moshe's reis.

Later zegt Chagall hiervan: In Frankrijk werd ik voor de tweede maal geboren. Hij verandert daar zijn naam van Moshe Segal in Marc Chagall. Hij bezoekt de musea en maakt kennis met Picasso, en met het avantgardisme. Hij ontdekt nieuwe vormen die

kunstenaars gebruiken: het betekende een bevrijding. Al in 1912 raakt Chagall

gefascineerd door de christelijke kruisthematiek. Voor hem symboliseert deze het lijden van het joodse volk. Hij begint werken te verkopen en krijgt in 1914 het aanbod om een tentoonstelling in Berlijn te houden. Hij brengt zijn werken naar Berlijn en reist door naar Vitebsk om er te kunnen trouwen met Bella.

Dan breekt de eerste wereldoorlog uit. Hij kan niet terug naar Parijs. Uiteindelijk geeft Bella's familie toe en trouwen ze in 1916 in de synagoge en komen onder de choupa samen. De oorlog veroorzaakt oproep tot dienstplicht. Alleen door een broer van Bella wordt voorkomen dat Marc in

het veldleger komt. Hij moet wel werken in het departement van oorlogsindustrie in St Petersburg. Hij gruwet van het kantoorwerk en zoekt contact met schrijvers als Boris Pasternak. Ondertussen blijft hij schilderen. En heeft zelfs een expositie in Moskou en later in Petersburg. En in 1916 krijgen Bella en Marc een dochter: Ida. In 1917 verandert er door de Russische revolutie veel. Opeens hebben Joden gelijke burgerrechten! In september 2018 wordt Chagall benoemd tot commissaris voor de kunsten in Vitebsk. Verantwoordelijk voor kringen, tentoonstellingen, kunstonderwijs. Twee jaar lang is hij bezig om financiële ondersteuning voor de projecten los te krijgen. Maar zijn wijze van werken begrijpen velen niet. Hij wordt opzij gezet. Net als Bella – die oorspronkelijk actrice had willen worden- interesseert Chagall zich voor het theater. In een zaaltje in Moskou moest het *joods theater* komen. Chagall wordt gevraagd de muren te decoreren. Het worden monumentale wandschilderingen. Eigenlijk voorwerken voor later de Metropolitan Opera in New York en de Parijse Opera.

(In 1937 worden de doeken op last van Stalin verwijderd: opgelegde censuur).

In 1921 vertrekt hij met zijn gezin naar Berlijn Want daar zijn nog de schilderijen die hij in 1914 in Berlijn door de oorlog heeft moeten achterlaten. Maar heel veel van zijn eerste werken zijn in Duitsland nergens meer te vinden. Veel ervan schildert hij later uit zijn hoofd na. In Berlijn maakt Chagall zijn eerste etsen. Maar hij voelt zich er niet thuis. Er heerst ook armoede na de eerste wereldoorlog. Gelukkig heeft hij nog een verblijfsvergunning voor Parijs en op die vergunning kunnen Marc, Bella en Ida samen naar Parijs gaan. Deze keer komt hij er aan als gerenommeerd kunstenaar.

Ook in Parijs moet hij op zoek naar de schilderijen die hij heeft achtergelaten door het plotseling uitbreken van de oorlog in 1914. Het slot op zijn atelier blijkt verbroken te zijn en van zijn werken is niets over. Maar hij krijgt diverse opdrachten. Begint de fabels van la Fontaine en daarna de Bijbel te illustreren. Maakt illustraties voor het Circustheater en voor het theater Orpheus. Krijgt in 1929 een tentoonstelling in de V.S.

In 1934 trouwt Ida in Parijs. 1939: De nazi's komen op en het gezin verhuist naar Zuid Frankrijk In 1940 nodigt het museum of Modern Art in New York Chagall en Bella uit om naar New York te komen. Ida en haar man vertrekken ook naar de V.S.

Chagall schildert ballet- en theaterdecors. Zijn op de boot meegenomen schilderijen worden goed verkocht, maar Marc voelt zich ontheemd. Er zijn Jiddische kranten maar verder is die Engelse wereld vreemd. Chagall's werk wordt tentoongesteld, maar de moderne kunstenaars keren Chagall de rug toe, te mystiek. In 1943 horen ze hoe heel Vitebsk verwoest is. Bella schrijft haar memoires.

In 1944 sterft Bella heel plotseling. Zijn muze die alles regelde valt weg. Ida moet invallen en zoekt iemand die kan helpen. Dat blijkt Virginia Haggard te zijn. Ze is getrouwd met een Schotse schilder (waar ze van zal scheiden) en dochter van een Britse diplomaat én spreekt Frans.

Er ontstaat een relatie tussen Marc en Virginia en samen krijgen ze een zoon, David. Deze krijgt echter de familienaam van Virginia's man, waar ze op dat moment nog niet van gescheiden is.

Marc en Virginia en de kinderen (Virginia heeft zelf een dochtertje) vertrekken na de oorlog naar Frankrijk. Eerst naar Parijs en daarna naar het zuiden van Frankrijk. Toch besluit Virginia op een bepaald moment weg te gaan bij Marc. Later schrijft ze liefdevol over deze jaren met Marc als over "Seven years of plenty".

Ida gaat op zoek naar een nieuwe Muze, die Marc kan begeleiden als kunstenaar en vindt uiteindelijk Vava een joodse vrouw die Marc's Witebsk verleden kan aanvoelen en die bovendien met graagte alle organisatie van exposities van Ida wil overnemen.

Vava staat echter het contact met zijn zoon David in de weg. Zelfs de schilderijen die zijn vader aan hem had gegeven en die nog in Marcs huis hingen, krijgt hij van Vava niet mee.

Maar Chagall's naam bloeit op door de bouw van een eigen museum in Nice waarbij Vava in de afbeeldingen van Hooglied een rol speelt. Ook door de vele opdrachten in Europa en in Israël. Marc Chagall overlijdt in Frankrijk op 98-jarige leeftijd.

Links: Chagall en Vava

Rechts; Chagall met Ida zijn dochter en zijn zoonschoon.

Oorlog, Holocaust, haat, herrijzenis van de staat Israël. Chagall maakte het allemaal mee. Maar de rode draad blijft: de Liefde. Hij zegt daarvan: "Ondanks alle moeilijkheden in onze wereld heb ik de liefde waarmee ik ben opgegroeid in mijn binnenste nooit opgegeven, net zo min als de belofte die in de liefde voor de mens besloten ligt. In mijn palet is er maar één kleur die het leven en de kunst zin geeft de kleur van de liefde".

- Moshe veranderde zijn naam. *Waarom denk je? Zou jij je naam willen veranderen?*
- Moshe/Marc verhuisde soms omdat hij het zelf wilde, soms gedwongen. *Hoe vaak ben jij verhuisd en wat betekent/de dat in je leven?*
- *Wat is voor jou de kleur die het leven zin geeft?*

Chagall schilderde voor het Musée National Message Biblique in Nice vijf doeken, die samen Hooglied uitbeelden.

In die schilderijen vindt je: Vitebsk, muziek, dansen, verlangen. Je ziet de liefde tussen meisje en jongen, de tuin, de omheining, verlangen en niet vinden, de bruiloft. Hij schildert dat in een onmiskenbaar Joodse beeldtaal. Naast de verschillende betekenislagen brengt hij nog een extra element in: zijn liefde voor zijn geboortegrond. De scènes worden stuk voor stuk in verband gebracht met Vitebsk. Ook schildert Chagall er muziek in, niet alleen door de sjofar en de harp in beeld te brengen, of dansende figuren, maar ook door er de vreugde die de twee geliefden aan elkaar beleven, in te laten zien.

Chagall heeft talloze schilderijen en tekeningen over de liefde gemaakt. Vaak heeft hij daarin zichzelf en één van zijn vrouwen uitgebeeld. In deze serie doeken, waar hij lang aan werkte, ontvouwt hij stukje bij beetje steeds verder het mysterie van de liefde. Liefde komt van God, vindt mensen en komt weer bij God uit.

Chagall heeft een specifieke visie op kunst. Hij zegt:

'Als je niet liefhebt, begin je niets. De wereld kan - hoe dan ook - alleen worden gered door de liefde. Zonder liefde zal de wereld langzaam ten onder gaan. Kunst moet de liefde onder de mensen versterken.'

In de kunst en het leven is alles mogelijk, als het gebaseerd is op de liefde.'

Chagall kende God als liefde. De bron waaruit hij putte om in zijn lange leven geïnspireerd te blijven was die liefde.

Inleiding op Hooglied

In dit bijbelboek hoor je in dichterlijke taal hoe twee geliefden elkaar toezingen. Liefdesliedjes waren in het Midden Oosten van ouds her bekend. De dichter heeft waarschijnlijk ook van bestaande liedjes gebruik gemaakt. Waarom dat boek vol liefdesliederen in de bijbel opgenomen?

De naam van God komt er nauwelijks in voor. Ligt er iets achter of boven de woorden? Gaat het over liefde tussen mensen, die elkaar zoeken, missen, tasten, vinden voelen, horen? Of gaat het om God en zijn volk? Is God de bruidegom en verlangt het volk, de bruid, naar God?

Toen in de eerste eeuw na Christus door de rabbijnen vastgesteld moest worden welke rollen met teksten wél en welke rollen niet tot de joodse heilige geschriften moesten worden gerekend, is er over Hooglied heel wat discussie geweest. De meesten op die vergadering zeiden: 'nee'. Een klein groepje zei: 'ja'. Maar tot die kleine groep behoorde de heel gezaghebbende rabbi: Akiva. Die zei: "Niets ter wereld weegt op tegen de dag dat Hooglied aan Israël werd gegeven". Zijn mening gaf de doorslag. Hooglied werd in de canon opgenomen. Hooglied heet in het Hebreeuws: sjir ha sjir: lied der liederen en wordt in de joodse traditie met Pasen gelezen. Wat wordt dan herinnerd? : Het volk is uit de slavernij van Egypte vertrokken. trekt door de woestijn en zoekt de zin van zijn bestaan. Dan op de berg Sinai wordt met de 10 woorden het verbond gesloten tussen God en het zijn volk. Dat verbond wordt met Pasen gevierd. Soms loopt het volk weg van God. Een verbond uit liefde als in een huwelijk. Net als in een huwelijk gaat de verbinding soms met horten en stoten. Telkens weer zoekt de bruidegom en gaat de bruid, het volk, weer verlangen naar de bruidegom, die houvast biedt en die de weg wijst. In de bijbel wordt de liefde tussen bruidegom en bruid wel vaker als beeldspraak gebruikt. De profeet Hosea had een vrouw die steeds met andere mannen wegliep en dan zegt hij op een gegeven moment: zoals ik iedere keer mijn vrouw weer bij me opneem als ze terugkeert. Zo neemt God ook jullie weerspanning volk weer terug als je omkeert en terugkeert.(Hosea 2:16,19 en 20). Dan hebben de teksten een dubbele bodem: dan zijn de woorden van liefde zowel bruikbaar in de omgang met de geliefde als in de omgang met God.

Lees samen Hooglied 5: 1-9 *(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de grondtekst)*

- ¹ Ik sliep maar mijn hart was wakker, het geluid van mijn liefste die aanklopt en zegt:
'Doe voor mij open!, mijn zusje, mijn liefje, mijn duifje, mijn volmaakte,
want mijn hoofd zit vol dauw, mijn lokken met druppels van de nacht!'
- ³ 'Ik heb mijn mantel al uitgetrokken, wat! zal ik die weer aantrekken?
Ik heb mijn voeten gewassen, wat! zal ik ze weer vuil maken?'
- ⁴ Mijn liefste stak zijn hand door de kier en mijn ingewanden gingen voor hem trillen
- ⁵ Ik stond op om mijn liefste open te doen en mijn handen dropen van mirre
en mijn vingers waren vloeiend van mirre op de handgrepen van de grendel.
- ⁶ Ik opende voor mijn liefste, maar mijn liefste was heen gegaan.
- En mijn ziel ging naar buiten toen hij sprak!-
Ik zocht hem, maar ik kon hem niet vinden.
Ik riep hem, maar hij antwoordde mij niet.

- 7 De wachters die rondgaan door de stad vonden mij en sloegen mij: verwonden mij. De bewakers van de muren tilden mijn sluier op!
- 8 Ik bezweer jullie, dochters van Jeruzalem,— als jullie mijn liefste vinden, wat vertellen jullie hem? – Dat ik ziek van liefde ben!

Mogelijkheid tot gesprek:

- *Hoe beleef je het lied als je het ervaart als een liefdeslied?*
- *Wat vind je van de idee dat G'd, de onbenoembare als de geliefde gezien en beleefd kan worden? Welke andere betekenis krijgt het lied dan voor jou?*
- *Bekijk het schilderij à la Chagall op p.38. Wat valt je op? Welke ervaringen van Hooglied 5 voel je terug als je er naar kijkt?*

Inleiding op Johannes 15: 9 -17

Jezus spreekt in wat wij gaan lezen zijn leerlingen toe. Hij heeft zijn twaalf leerlingen de voeten gewassen, met hen gegeten en gedronken en bereidt hen dan voor op het leven ná Goede Vrijdag en Pasen, als hij niet meer bij hen zal zijn zoals hij tot nu toe bij hen is geweest.

Lees Johannes 15: 9-17 *(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de grondtekst)*

- 9 Zoals de Vader mij heeft liefgehad heb ik jullie liefgehad: blijf in mijn liefde.
- 10 Als jullie mijn geboden behoedt zullen jullie in mijn liefde blijven, zoals ik geboden van mijn Vader heb behoedt en in Zijn liefde blijf.
- 11 Ik heb deze dingen tegen jullie gezegd opdat mijn vreugde in jullie verblijf blijft houden en jullie vreugde compleet is..
- 12 Dit is mijn gebod: dat jullie elkaar liefhebt zoals ik jullie heb liefgehad.
- 13 Grotere liefde dan deze heeft niemand: dat iemand zijn ziel inzet voor zijn vrienden.
- 14 Jullie zijn mijn vrienden als jullie doen wat ik jullie opdraag.
- 15 Ik noem jullie niet langer slaven, want een slaaf weet niet wat zijn heer doet. Maar ik noemde jullie vrienden want alle dingen die ik van mijn Vader hoorde heb ik jullie bekend gemaakt.
- 16 Jullie hebben mij niet uitgekozen, maar ik koos jullie uit, en plantte jullie opdat jullie gaan en vrucht dragen en jullie vrucht blijft— opdat, wat jullie de Vader ook zult vragen in mijn naam, Hij het jullie geve.
- 17 Dit gebied ik jullie: dat jullie elkaar liefhebt!

Mogelijkheid tot gesprek:

- *Waarom voel je deze woorden wel of niet als tot jou gesproken?*
- *Waarom vind je dat je een vriend of vriendin van je wel of niet iets kunt 'bevelen'?*
- *Wat beveelt Jezus zijn vrienden/leerlingen in dit gedeelte? Wat vind jij daar van?*

Ook **Augustinus**, een kerkvader uit de 4de eeuw, heeft over: 'Blijf in mijn liefde' veel nagedacht. Over die liefde, die door ons heengaat. Hij schrijft daarover het volgende: 'Liefde is niet zoiets als geld dat men weggeeft; men geeft het en men heeft er zelf minder van. Nee, liefde leeft, liefde groeit. Zij is het enige dat niet vermindert door te geven, maar vermeerderd. Liefde betekent dus, vermeerdering van het leven; de liefde kan mij uitheffen boven mij zelf; de liefde maakt mij meer mens.

- *Wat vind je van deze uitspraak? Welke nieuwe gezichtspunten levert deze uitspraak voor je op?*
- *Toch ervaren we vaak dat er een grens komt aan ons "liefhebben". Ben je zelf wel eens aan die grens gekomen? Ken je mensen die beter over die grens heen konden komen dan je zelf?*

Verliefden in haan Chagall

C Lieder en Gedichten en Beeldmateriaal

Lieder:

LB 119 a: Uw woord omvat mijn leven	ZZZ 204 Zing van geloof, hoop en liefde
LB 825: De wereld is van hem vervuld	ZZZ 531 Als wild gras
LB 791: Liefde eenmaal uitgesproken	ZZZ 533 Lied van de tuin
LB 838: O grote God, die liefde zijt	ZZZ 534 Kon ik alle talen spreken
	ZZZ 536 Ongestraft mag liefde bloeien
	ZZZ 538 Een liedje van liefde (Hooglied)
	ZZZ 539 Van liefde die overvloedig
	ZZZ 541 Al wat een mens geluk kan geven

Beeldmateriaal

Marc Chagall *I and the Village* 1911

Gedichten

Marc Chagall schreef ook een bundel: '**Gedichten**'

Frouwkje Zwanenburg vertaalde ze en Cees Duine uitgever te Giethoorn liet ze verschijnen. Eén van die gedichten luidt: Een ander luidt:

<p><i>Voor de andere helderheid</i></p> <p>Oh God, voor de andere helderheid, die je aan mijn ziel hebt gegeven.....dank!</p> <p>Oh God voor de rust die je aan mijn ziel hebt gegeven.....dank!</p> <p>Oh God, de nacht is gekomen Je zult mijn ogen sluiten voor de dageraad en ik zal opnieuw</p> <p>Schilderijen voor je maken Over de hemel en de aarde</p>	<p><i>Nu</i></p> <p>Heel mijn leven heb ik weinig gebeden Waar lijkt hij op, mijn god Waar is hij</p> <p>Je hoort me, je kijkt naar mij Ik zou willen huilen, tot je willen bidden Maar ik ben te arm</p> <p>Nu ben ik oud! Mijn God Je zult mij tot je nemen</p>
---	--

d Kinderen en jongeren

Mogelijkheden:

- Vertel jongeren over het leven van Chagall en laat hen werken zien. Wat vinden ze van de gedichten van Chagall p.46?
- Of lees samen Hooglied en vraag wat dat lied allemaal bij hen oproept. Herkennen ze van van hun ideeën over de liefde in de afbeelding op p.38?
- Of vertel kinderen het hieronderstaande verhaal.

Olga

In de bossen van Rusland woonde een arme vrouw. Ze heette Olga . Haar huisje lag diep in de bossen en er kwam bijna niemand. Olga had alles wat ze nodig had: stoelen, een tafel, naaigerei. Buiten in de grond een put met water met een deksel erop En in de groentetuin groeide eten. Kippen zorgden voor eieren. In de hoek stond een beeld van Jezus. Ze zorgde altijd dat daar wat bloemen bij stonden. Door de bossen heen liep ze naar Oekraïne. Daar lag het dichtst bijzijnde dorp om andere boodschappen te halen. Olga kende de mensen daar. Anna, een weduwe uit dat dorp was haar beste vriendin. Altijd als Olga in het dorp was ging ze even langs om met Anna wat bij te praten en koffie te drinken. Omgekeerd kwam Anna bij Olga als ze in het bos ging wandelen..

Op een dag hoorde Olga vliegtuigen overvliegen. Daarna geweldig lawaai. In de verte. De volgende dag kwam Anna bij Olga aan. Ze riep: " De Russen hebben mijn huis plat gebombardeerd, mag ik bij jou blijven slapen?" Olga schrok. Wat hadden de Russen gedaan? Ze zei: "Anna, natuurlijk ben je welkom bij mij. Maar ik ben *ook* een Rus! En door wat je net zei, zei je dat *ik jou* gebombardeerd heb! Maar echt, ik wist van niets! Ik hou net zoveel van de Oekraïners in jouw dorp als jij. Dus het is een Rus, die op macht uit is, die dit vernietigende kwaad over jou heeft uitgeroepen en niet ik! Verbouwereerd keek Anna haar aan en zei: "Je bent mijn vriendin, jouw naam betekent: "de Gelukkige, de Heilige", dat zegt me alles. Dat je ook Rus bent had ik niet bedacht. Maar iedereen spreekt over "de Russen" Ja, die hebben dat echt niet allemaal zo bedacht en gewild. Die avond deed Olga de grendel op de deur, ging zitten en vouwde haar handen en bad: "God, bescherm mijn huisje! Zet er een scherm omheen, zodat de soldaten als ze optrekken naar Oekraïne mij en Anna niet kunnen vinden! Blijf me jouw heel makende kracht geven.'

Het werd avond. De bommenwerpers zwegen. En de nachtegale zongen, de volgende dag sprokkelde Olga extra hout in het bos. Ze moest voorraad aanleggen. Koken voor twee. De bommenwerpers lieten de ene na de andere bom in de verte vallen. Toen ze nog maar net thuis was., klopte een oude man aan. Het was Iwan, de geitenhoeder. Verbaasd zei Olga: "Hé waarom ben je niet bij je geiten en kippen en schapen?" Iwan antwoordde: Mijn hut is afgebrand. Soldaten hebben me alles afgenomen. Alleen deze geit is het gelukt met mij te ontsnappen. Mogen we bij jou wonen?" Olga nam Iwan en de geit bij zich in huis en maakte soep voor drie. 's Avonds zocht ze weer naar woorden tot God en bad: "God, bescherm mijn huisje,

dan kunnen de soldaten die oprukken naar Oekraïne Iwan, Anna en de geit niet ontdekken.”

De volgende morgen trok Olga weer het bos in. Ze zocht de hele dag paddenstoelen en kruiden. Er was nu eten voor drie nodig. 's Middags zag ze in een holle boom een jongen slapen. Hij had het uniform aan van een Russische soldaat. Toen ze dát zag trachtte Olga zo snel mogelijk weg te vluchten zodat hij haar niet kon zien. Maar de soldaat werd wakker en riep: 'Hé, alsjeblieft, wacht even! Help me!’ Olga stond stil. De soldaat klom uit de holte en zei: 'Schrik niet. Ik heb wel dit uniform aan. Maar ik ben uit de troepen weggevlucht, het bos in. Ik wil geen Oekraïense mensen beschieten. Toch te gek dat we nu opeens op elkaar moeten gaan schieten omdat het staatshoofd dat bedenkt!! Ik wil geen mensen doden!! Jezus heeft toch gezegd: Heb je vijanden lief. En de Oekraïners zijn niet eens mijn vijanden maar mijn vrienden! Maar als die Russische commandant me nu te pakken krijgt schieten ze me dood!! Dan wordt ik afschrikwekkend voorbeeld voor wie durft te vluchten uit het leger!! Weet jij een plek waar ik me kan verstoppen?’ 'Ja,' zei Olga. 'Hoe heet je?' 'Ik heet Vladimir.' 'Vladimir?' stamelde Olga. 'Ja, schrik maar niet! Mijn naam betekent: 'Grote heerser.' Maar ik wil niet heersen, maar de vrede dienen. En als we met elkaar de vrede

dienen, hebben we geen heerser nodig.” Olga slaakte een zucht van verlichting. Die avond zaten ze met zijn vieren aan tafel. Ze dankten God voor hun eten en in haar hart zei Olga: "Lieve God, kom snel en bescherm mijn huisje. Dan zullen de soldaten Anna, Iwan en Vladimir niet vinden.”

De hele nacht was er vrede in het bos. Alleen de roep van een uil was soms te horen. Tegen de ochtend keek Olga uit het raam, maar nog geen scherm ter bescherming rondom haar huisje, Die ochtend zei Olga tegen Anna: " Probeer vanochtend naar je dorp te lopen . Probeer wat graan te kopen zodat we brood kunnen bakken. En kijk of er in de winkel nog lappen stof te koop zijn. Beetje in de kleur van het bos. Dan naaien we zelf wat kleren voor Vladimir. In die militaire kleren kan hij niet blijven lopen. Die middag kwam Anna terug met lappen stof en koren. Ze begonnen te naaien met naald en draad want een naaimachines was er niet. Ondertussen vroegen ze Iwan om de geit te melken en groenten en paddenstoelen in het bos te gaan zoeken voor het eten. Dicht bij de hut kon Vladimir hout hakken en water putten, zodat ze daar binnen een voorraad van hadden . Opeens hoorde Vladimir gekraak. Hij wist niet hoe gauw hij naar binnen moest vluchten. 'Er komt iemand aan", zei hij tegen Olga. Vlug onder het bed jullie fluisterde Olga tegen Anna en Vladimir. Ze ging naar buiten. En daar stond een meisje met een poes in haar handen. 'O," snikte het meisje, 'Ik ben het bos in gerend. Alle huizen kapot, papa en mama , ik weet niet waar ze zijn, ik heb zo'n dorst heeft u wat water?"

'Natuurlijk, kom binnen. Hier mag je blijven tot we je papa en mama terug gevonden hebben. Hoe heet je?' ' Mischa' . Zo kwam Mischa bij Olga terecht. En de poes zorgde dat de muizen niet aan het koren kwamen. In de avond vertelden ze elkaar verhalen en ontdekten hoe wonderlijk hun namen nu waren nu ze in één huisje samen waren; Olga: Gelukkige, helende, Anna: Genade, begenadigde ; Iwan: God is verzoenend en Mischa: wie is als God en dan die naam van Vladimir die geen heerser wilde zijn maar de vrede: van 'Jezus" wilde dienen'. Toen Mischa dat

hoorde zei ze. Ik heb een vriendinnetje dat naar Nederland is gevlucht en me appte dat ze daar een liedje hebben: "Kinderen van één vader" . Ook al zijn papa en mama er nu niet, die Vader die is er voor ons allemaal. Olga glimlachte. Ze dacht aan de oprukkende soldaten in het bos en zei: Nu gaan we samen bidden in stilte en Olga bad: "God bescherm mijn huisje, zodat de soldaten ons niet kunnen vinden, anders zijn we allemaal verloren."

Die nacht was het helemaal stil in het bos. Maar als je goed luisterde was er toch een zacht ruisen. In de ochtend deed Olga voorzichtig de luiken open. Ze duwde, maar het lukte niet. Opeens zag ze dat het zo hard gesneeuwd had dat het hele huis onder de sneeuw bedolven was. Alleen de schoorsteenpijp zorgde nog voor lucht. 's Middags kwamen de soldaten. Met veel lawaai trokken ze door het bos. Maar het huisje van Olga zagen ze niet omdat het diep verstopt was onder de sneeuw. Anna, Mischa, Iwan, Vladimir en Olga dankten God omdat ze gered waren. Maanden later fladderden duiven van boom tot boom om iedereen te vertellen dat het vrede was geworden.

(naar het idee van het verhaal Varenka vertaling van Bernadette Rada Ntija AG Mönchaldorf Zwitserland verkorte geactualiseerde versie)

- *Hoe beleef je hier de liefde die gezocht wordt?*
- *Waar grijpt Vladimir bij zijn beslissing op terug?*
- *Waar vindt Mischa houvast in?*
- *Wat ziet Olga als haar opdracht?*
- *Hoe zetten Iwan en Anna zich in en wat ontdekken ze allemaal samen?*

Sefton Park, Liverpool, 2006, collectie Museum De Pont

Tweemaal het portret van hetzelfde meisje

5 Rineke Dijkstra (1959), De zachte blik Mattheus 9: 35- 38

a Leven en werk van de kunstenaar

Rineke Dijkstra

De Nederlandse fotografe Rineke Dijkstra begon na haar middelbare schooltijd aan de lerarenopleiding handvaardigheid en textiele werkvormen, maar stapte uiteindelijk over naar de Rietveldacademie waar zij fotografie studeert.

In 1984 voltooit ze haar eerste afgeronde serie portretten. Dat zijn foto's van bezoekers van jongeren centrum Paradiso. Twee jaar later studeert ze af aan de Rietveldacademie met een droomachtig, geënceneerd beeldverhaal, geïnspireerd op het sprookje De Kikkerkoning van de gebroeders Grimm.

Vanaf 1987 gaat ze zich volledig op het maken van portretten concentreren, ze maakt haar foto's met een analoge camera. In een interview zegt ze daarover: "De beperking van de analoge camera, waarbij ik niet direct het resultaat zie vind eigenlijk wel prettig. Juist in de concentratie zit vaak de intensiteit die ik zoek. Meestal maak ik vijftien tot dertig opnames en dan moet ik maar hopen dat ik het juiste moment heb getroffen. Maar meestal komt het wel goed. Ik vind het soms wel moeilijk om te kiezen, als er drie goede foto's bij zitten. Dan vraag ik het wel eens aan anderen en die zien soms dingen die ik niet eens had opgemerkt."

Met de keuze voor analoge geschoten portretten heeft ze haar eigen stijl gevonden die haar veel waardering brengt.

Keer op keer zeggen critici en kijkers dat ze diep worden geraakt door de foto's. Het woord kwetsbaarheid komt regelmatig terug: de geportretteerden lijken vaak meer van zichzelf bloot te geven dan ze van plan waren. Kijkers herkennen het ongemak van het poseren en worden zich bewust van hun eigen onzekerheid. Dat werkt confronterend.

Tegelijkertijd ervaren mensen ook troost bij Dijkstra's portretten. Veel kijkers noemen herkenning, ontroering, vertedering. Regelmatig wordt het empathisch vermogen van de fotograaf geroemd. Ze velt geen oordeel en stelt menselijkheid centraal.

De kwetsbaarheid die ze vastligt is ontstaan uit eigen ervaring. Na een fietsongeluk volgde een periode waarin ze aan haar bed was gekluisterd, gevolgd door een periode van revalidatie. In die tijd maakte ze een zelfportret. Ze legde zichzelf vast net nadat ze in het zwembad een reeks baantjes had getrokken. Op een moment dat ze te moe was om een eventuele façade op te houden: ze was duidelijk afgepeigerd. In haar zwemkleding, niet naakt maar toch ontbloot, was ze kwetsbaar. Ze beseftte dat ze wat ze op deze foto in zichzelf terugzag ook in anderen moest zien vast te leggen.

Dat zien we terug in een project dat haar grote doorbraak betekent: in de jaren 90 van de vorige eeuw maakt ze een serie portretten van jongeren op het strand. Je ziet hier de typische Dijkstra-stijl: de jongeren zijn frontaal gefotografeerd tegen een rustige achtergrond. De blik van de kijker wordt volledig naar de geportretteerde persoon getrokken.

Na de strandfoto's maakte ze naam met series over Israëliische soldaten, Portugese stierenvechters en jonge mensen in het park. Daarnaast maakte ze ook video-kunstwerken.

In 2017 wint ze prestigieuze Zweedse Hasselblad-prijs voor fotografie. De jury noemt haar "een van de belangrijkste hedendaagse kunstenaars die met fotografische portretten werkt. Haar foto's op groot formaat richten zich op de facetten van identiteit. Dijkstra vangt met haar foto's momenten van overgang of van kwetsbaarheid." Rineke Dijkstra is de eerste Nederlandse fotograaf die deze prijs (die ook wel de Nobelprijs voor fotografie wordt genoemd) krijgt.

In 2020 krijgt ze ook de Johannes Vermeerprijs, de Nederlandse staatsprijs voor de kunsten.

Op de vraag wat het voor haar centrale staat in haar manier van werken, antwoordt ze:

"Nieuwsgierigheid is het allerbelangrijkste bij het kiezen van onderwerpen of thema's. Hoe meer je geïnteresseerd bent in de ander, hoe dieper je wilt graven en die persoon wilt leren kennen. Ik verdiep me ook graag in een project en neem zoveel mogelijk tijd om de mogelijkheden van het project te overwegen. Mijn interesse gaat uit naar het vastleggen van de dynamiek en de complexiteit van mijn onderwerpen en hoe mensen zich van elkaar onderscheiden."

Bekijk de foto bovenaan op p. 50

- *Wat ervaar je bij het kijken naar deze foto?*
- *Wat zeggen de beide mensen je?*
- *Wat zou je aan deze mensen apart of gezamenlijk willen vragen?*

Bekijk de 2 foto's die Rineke Dijkstra maakte onderaan op p. 50.

We zien hier twee portretten van een Israëliische soldaat, Evgenya, in burger en in uniform, negen maanden na elkaar genomen in 2002

"De kracht van de serie ligt in Dijkstra's subtiele maar grondige vermijding van clichés," schrijft kunstcriticus Hans den Hartog Jager. "De meisjes zien er niet bijzonder gepijnigd uit in hun reglementaire legeroutfit, of bijzonder opgelucht of bevrijd thuis. In plaats daarvan zijn hun uitdrukkingen door de serie heen zo ondoorgroendelijk dat de blik van de kijker recht op hen af lijkt te kaatsen. Als kijker realiseer je je dat je interpretatie van de foto veel zegt over je eigen houding ten opzichte van uniformen, vrijheid, oorlog en grote sociale dilemma's."

- *In hoeverre ben je het met de analyse van Den Hartog Jager eens?*
- *Welke gedachten over oorlog en vrede roepen deze foto's bij je op?*
- *Wat heeft Rineke Dijkstra hier volgens jou vastgelegd?*

Zoals hierboven al gezegd is de empathische blik een van de meest kenmerkende aspecten van het werk van Rineke Dijkstra. Haar werk ademt liefde, zachtheid, menselijkheid en oordeelloosheid.

Daar ligt een link met de manier waarop Jezus leefde en naar de mensen keek. Dat wordt bijvoorbeeld weerspiegelt in de volgende tekst uit het evangelie naar Mattheus

Lees samen Mattheus 9: 35 -38**Mattheus 9**

(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij het origineel)

35 Jezus trekt alle steden en dorpen rond terwijl hij in hun synagogen leerde, het evangelie van het koninkrijk bekend maakte en elke ziekte en elke zwakte in het volk genas.

36 Bij het zien van de menigte wordt hij met ontferming over hen bewogen, omdat zij uitgeput waren en opgejaagd 'als schapen die geen herder hebben'.

37 Dan zegt hij tot zijn leerlingen:

De oogst is overvloedig, maar werklui zijn er weinig.

38 Bidt dan dat de Heer van de oogst werklui uitzendt zijn oogst in!

- *Wat roept het woord ontferming bij je op?*
- *Wanneer had jij de ervaring dat iemand met ontferming naar je keek? Wat deed dat met je?*
- *Op welke manier hebben mensen volgens jou een herder nodig? Welke mensen zijn zo'n herder (geweest)?*
- *Wat bedoelt Jezus wanneer hij zegt dat er maar weinig werkers zijn?*
- *In hoeverre voel jij je door deze tekst geroepen om een werker of een herder te zijn?*

Een ander voorbeeld van hoe Jezus met ontferming bewogen is, is te vinden in Johannes 5: 1-13. Zie daarvoor ook onder "d kinderen" p.55 en 56

c

Liederen , muziek en beeldmateriaal

Rineke Dijkstra kijkt met een open blik en op een zachte manier. Zoals Jezus met ontferming keek. En wij worden uitgenodigd liefdevol te kijken naar onszelf en elkaar.

Liederen:

Die thematiek klinkt onder andere in de volgende **liederen**:

LB 158b Een schoot van ontferming is onze God.

LB 669 Een gebed om de Heilige Geest, met daarin onder andere de zin:
Kom der armen troost, daal neer, kom en wees in harten licht, zachtheid
die de ziel geneest.

LB 925 Wek mijn zachtheid weer.

ZZZ 170 Voor mensen die naamloos

ZZZ 130 Geef mij een mens

ZZZ 131 Gezegend ben jij

Muziek

De zangeres Maaïke Ouboter is in haar liedjes vaak bezig met de verhouding tussen kracht en kwetsbaarheid. Haar stem past daar goed bij.

Luister eens naar dit liedje:

https://www.youtube.com/watch?v=_82i8p-_lrI

- *Hoe verhouden kracht en kwetsbaarheid zich in dit nummer?*
- *Wanneer je naar dit nummer luistert met de foto's van Rineke Dijkstra voor ogen, wat gebeurt er dan met je?*

Kijken

Bekijk deze korte video met elkaar om een indruk te krijgen van het werk van Rineke Dijkstra.

<https://www.youtube.com/watch?v=e9hdjD-n2JY>

- *Wat doet dit werk met je?*
- *Wat maakt dit werk zo bijzonder, zo zeer zelfs dat het de belangrijkste fotografie-prijs gewonnen heeft?*

Kijk met de kinderen dit korte filmpje uit het Jeugdjournaal om te laten zien wat voor werk Rineke Dijkstra maakt.

<https://www.youtube.com/watch?v=2HOJmFyxOec>

- *Wat vinden jullie hiervan?*
- *Wat maakt deze foto's kunst?*
- *Als jij zelf op de foto gezet wordt, wat vind je dan belangrijk?*
- *Wanneer vind jij een foto mooi of goed gelukt?*

Maak een serie foto's van elkaar en bekijk ze op een groter scherm, bijvoorbeeld van een laptop.

- *Hoe was het om hier op de foto te gaan?*
- *Hoe zou je het vinden om met deze foto in een museum te hangen?*

Verhaal van Jezus en de man bij Betzata *(naar Johannes 5: 1-13 en 14-16)*

Op een dag trekt Jezus op naar Jeruzalem. Het is daar feest. Maar Jezus gaat niet direct naar dat feest. Hij zoekt een vreemde plek op. Een plek die Betzata heet. Een plek waar vijf zuilen rondom een water staan en waar lammen, doven, blinden zich rondom het water verzamelen. Want af en toe beweegt het water plotseling. En wie er dan het eerst bij is, die geneest! Je begrijpt het is dringen rondom dat water! Al die doven en lammen en blinden hoopten er ooit als eerste bij te kunnen zijn! Familie en vrienden brengen hen eten en drinken. Die nemen soms ook wat mee voor mensen die op dat moment geen eten en drinken hebben. Bij dat water ligt iedere zieke in spanning te denken: 'Zie of hoor ik al iets van dat water dat in beweging komt?'

Jezus komt daar bij die vijf zuilen en dat water met al die mensen er rondom heen aan. Eén man, die daar ligt, valt Jezus op. Die man blijkt al 38 jaar ziek te zijn. Jezus voelt: 'Die moet ik aanspreken'. Hij gaat op de man af en vraagt: 'Wilt u graag gezond worden?'

(mogelijke vraag aan hoorders)

Wat zouden jullie antwoorden als je daar lag en al zo lang ziek was en een vreemde man kwam je vragen of je gezond wilde worden. Wat zou jij dan antwoorden? (Ja man, waarom dacht je dat ik hier ben... Wat een domme vraag... enz)

Ja en wat zei die zieke? 'Mijnheer, ik heb geen mens om me naar het water toe te helpen. En iedere keer als ik mezelf er heen sleep is een ander me voor.' En weet je wat Jezus dan opeens zegt? Hij zegt: 'Sta op!' en de man voelt hoe hij in beweging kan komen. Hij krabbelt op. En dan hoort hij Jezus zeggen: 'Pak je bedmat op en loop!' Bedmat oppakken dat is daar bij Betzata zoiets als: opgestaan plaats vergaan. *(zoals je op Koningsdag je plek gereserveerd houdt door er wat neer te leggen of wat op te schrijven)*. Maar die man voelt hoe hij sterker op zijn benen komt te staan en rolt zijn bedmat op en loopt. Ja zo loopt hij nog wat wankel met zijn bedmat in zijn handen Jeruzalem in. Het is sabbat: rustdag. Niet werken op sabbat. Geen dingen verhuizen. Mensen spreken de man aan: 'Hé wat ben jij aan het doen? Je mag op sabbat niet met je bedmat lopen?' *Mogelijke vraag aan de hoorders:*

(Wat zouden jullie antwoorden als je die man was? Ik ben niet genezen... ik kan opeens weer lopen. Er is me iets wonderlijks overkomen....)

En wat antwoordt de man? "Iemand die me gezond heeft gemaakt heeft gezegd: Pak je bedmat op en loop!"

De mensen die hem bevragen denken: Wie is die iemand die opdracht geeft tegen het sabbatsgebod in? En ze vragen: Wie is die man die gezegd heeft: 'Neem uw bedmat op en loop?' Maar wie die man was, weet de man niet. Jezus was in de menigte verdwenen.

- *Waar heeft de man alleen maar oog voor gehad?*
- *Wat vind je er van dat de genezen man 'de schuld' van het overtreden van het sabbatsgebod meteen bij de man die hem genezen heeft neer legt?*
- *Welk verschil zie je tussen het aankijken van de man naar Jezus en van Jezus naar de man?*

Zelf naar blikken van mensen, die je iets zeggen, zoeken en er een collage van maken.

- Scheur uit diverse tijdschriften gedeelten van foto's of plaatjes die je met de blik die er in zit aanspreken.
- Probeer wat je hebt uitgescheurd zó op te plakken dat je iets van de blik van Jezus of de man bij dat bad in Betzata laat zien. Je kunt ook kiezen voor de blik van de anderen die er liggen te wachten.
- Voor de jongsten kun je de foto's van p. 78 gebruiken. *Wat herkennen ze? Wat zijn die kinderen op iedere foto aan het doen, zien beleven? Hebben ze ook zelf ervaringen die er op lijken?*

Voor oudere kinderen het vervolg van het verhaal

Even later ziet Jezus de man op het tempelplein lopen. Hij gaat naar hem toe en zegt:

"Je bent nu gezond, blijf nu gezond en houdt je aan het Woord: 'Heb God lief en heb je naaste die is als jezelf lief', anders overkomen je nog ergere dingen."

Dan weet de man opeens dat het Jezus is, die hem beter heeft gemaakt.

Onmiddellijk zoekt hij op het tempelplein de mensen die hem beschuldigden het sabbatsgebod te hebben overtreden, op. Bij hen aangekomen zegt hij:

"Ik weet nu wie de man is die me zei dat ik op sabbat mijn bedmat moest opnemen en gaan lopen!! Dat was Jezus!"

En vanaf dat moment gaan de mensen die de sabbatswet strikt willen houden Jezus vervolgen.

- *Waarom zou die man, toen hij de naam van de man die hem genezen had wist, naar zijn ondervragers toe gegaan zijn?*
- Jezus heeft iemand genezen en wordt niet bedankt of aangekeken door de man die hij genezen heeft. *Wat is er volgens jullie waar van de uitspraak: "Wie goed doet goed ontmoet?" Welke voorbeelden er van kun je geven? En ken je voorbeelden van het tegendeel? Welke voorbeelden kun je daarvan geven?*
- *Wat zou iemand aankijken en je in iemand verdiepen te maken kunnen hebben met de opdracht die Jezus de man geeft als hij hem waarschuwt dat het weer mis kan gaan?*

Amandelbloesem 1890 Vincent van Gogh voor baby Vincent *van Gogh museum*

Caféterras bij nacht in september 1888 in de Franse stad Arles gemaakt.

Het schilderij bevindt zich in het Kröller-Müller Museum Vincent van Gogh

3 Vincent van Gogh Jesaja 53: 1-4 Marcus 8 :14-21

'Een vreemdeling op aarde'

a Leven van de kunstenaar Vincent van Gogh (1853-1890)

Over de hele wereld is de naam van Vincent van Gogh bekend. Bijna iedereen kent wel één of meer van zijn schilderijen. In 10 jaar tijd maakte Van Gogh meer dan 900 schilderijen en 1100 tekeningen.

Hij werd op 30 maart 1853 geboren in het Nederlandse grensplaatsje Zundert als 2e kind van Theodorus van Gogh en Anna Carbentus. Hun eerste kindje was precies een jaar eerder op 30 maart 1852 geboren, ook met de naam Vincent, maar het jongetje overleed bij de geboorte. Zijn grafje is nog steeds te vinden naast de protestantse kerk in Zundert, waar vader Theodorus dominee was. Het kan niet anders of Vincent heeft iets van het verdriet over het verlies van het eerste kindje meegekregen.

In die tijd was het een hele onderneming om uit Den Haag weg te gaan en op het Brabantse Zundert (platteland) te gaan wonen. Het was toen een landelijke streek en bijna volledig Rooms-katholiek.

Moeder Anna zorgde ervoor dat er niets op haar zes kinderen viel aan te merken. Regelmatig werd er op zondag of na schooltijd een wandeling door het dorp of de velden rondom gemaakt door het hele gezin. Zij was creatief, schilderde en knutselde met haar kinderen en leerde hen bloemen- en vogelnamen.

Vincent was een echte buiten-jongen. Klom in bomen, lag urenlang op zijn buik bij de sloot en zwierf op z'n eentje door de velden.

Als oudste van het gezin heeft hij zeker een bepaalde verantwoordelijkheid gevoeld ten opzichte van zijn jongere broertjes en zusjes en geworsteld met de verwachtingen die dit met zich meebracht. Toen hij 12 jaar was plaatste vader hem op een kostschool omdat hij te "ruw" werd door omgang met boeren jongens.

Op zijn 15e werd hij van die school gehaald (waarschijnlijk vanwege financiën) en ging hij in de leer bij zijn oom in Den Haag, die een kunstwinkel had met dépendances in Londen en Parijs. Vervolgens werd hij in 1873 overgeplaatst naar Londen en later naar Parijs. Maar helaas was zijn oom erg teleurgesteld in de prestaties van zijn neef en werd Vincent ontslagen.

Het geloof werd voor Vincent in die tijd erg belangrijk en hij solliciteerde als hulpleraar op een school in Ramsgate. Daarnaast werd hij ook hulpprediker in de Methodistenkerk, waar hij op 4 november 1876 zijn eerste preek hield over een vers uit psalm 119 "Ik ben een vreemdeling op aarde": over het leven als een pelgrim.

Weer terug in Nederland besloot hij op zijn 25ste theologie te gaan studeren. Eerst moest hij een voorbereidende studie doen (Grieks en Latijn) wat hem niet lukte. Daarna volgde nog een korte opleiding in België bij de Vlaamse Opleidingsschool. Hiervoor liep hij stage als lekenprediker in de mijnstreek de Borinage. Vincent was erg onder de indruk van de grote armoede en het harde leven van de mijnwerkers en hun families. Hij gaf weg wat hij had en ging zelfs mee de mijnen in. Na zes maanden werd hij ontslagen, men vond hem veel te fanatiek en niet geschikt.

Vincent raakte in een diepe depressie en durfde ook niet naar huis. Hij voelde zich een totale 'loser'. Alleen zijn vier jaar jongere broer Theo had nog contact met hem in deze moeilijke periode. Deze adviseerde hem om te gaan tekenen en schilderen om afleiding te hebben. Dat sloeg aan en Vincent probeerde zich als autodidact te technieken van het tekenen eigen te maken. Hij gebruikte hiervoor handboeken over perspectief en anatomie. Op zijn 27ste koos hij definitief voor het kunstenaarschap en geloofde dat hij ook met zijn kunst God wel kon dienen.

Vincent had een sterke band met broer Theo. Er zijn meer dan 600 brieven van Vincent aan Theo bewaard gebleven en Theo heeft zijn broer ook altijd financieel gesteund.

Vincent probeerde op zijn 28ste via de Academie in Brussel wat scholing op te doen, maar dat lag hem niet. Bij zijn ouders thuis leerde hij Kee Vos kennen. Ze was net weduwe geworden en logeerde om wat bij te komen bij Vincents ouders. Hij werd verliefd op haar en speelde veel met haar zoontje. Maar toen hij haar ten huwelijk vroeg schrok ze. En zei: "Nee, nooit, nee nooit van mijn leven.." en vertrok naar haar ouders. Vincent reisde haar na maar ze wilde hem niet spreken. Na die teleurstelling zocht hij in den Haag een vrouw op die wel seks met hem wilde hebben maar wel voor geld. Ze heette Stien. Na een periode bij zijn ouders, ging hij weer naar Den Haag. Daar kreeg hij les van de kunstenaar Anton Mauve, van wie hij veel leerde. Hij zocht Stien weer op. Ze is dan 30 jaar, heeft al een dochtertje van 11 en is zwanger. Hij laat haar en haar dochter model voor zijn tekeningen zijn en geeft hen daarvoor geld. Vincent trekt zich haar lot aan en wil met haar trouwen. Familie van Gogh in paniek. Aan Theo schrijft Vincent: "Wat is beschaafder, fijngevoeliger, mannelijker, een vrouw te verlaten of een verlatene zich aan te trekken?" Maar Stien eiste meer geld dan Vincent haar kon geven. En haar moeder eiste van haar dochter dat ze Vincent zou verlaten en in een bordeel zou gaan werken. Het huwelijk ging niet door. Vincent voelde dat hij gefaald had. Hij had Stien niet uit de ellende kunnen halen. Op advies van zijn broer Theo reisde hij om uit de depressie te komen naar Drenthe en verbleef daar een paar maanden. Hij schilderde er landarbeiders en boerderijen. Zijn ouders waren inmiddels naar Nuenen verhuist en Vincent trok -30 jaar oud- bij hen in. Hij legde contacten met de plaatselijke bevolking die voor hem poseerde. Uiteindelijk ontstond daar zijn meesterwerk 'De aardappeleters'. Zijn vader overleed onverwachts in 1885 door hartproblemen. Vanwege de moeilijke relatie en de vele conflicten die hij had met zijn vader, werd Vincent er door zijn familie wel op aangekeken mede oorzaak te zijn van de dood van zijn vader.

Verbitterd vertrok Vincent in november 1885 naar Antwerpen. Hij volgde daar lessen aan de Academie, kreeg ruzie met docenten en zorgde slecht voor zichzelf. Een paar maanden later reisde hij op zijn 32ste door naar Parijs, waar zijn broer Theo woonde.

Daar kwam hij in aanraking met zoveel nieuwe kunst en kunstenaars dat zijn kleurenpalet erdoor veranderde en veel lichter werd.

Maar Parijs bleek toch te druk voor hem. Na twee jaar reisde hij door naar het zuiden van Frankrijk, naar het stadje Arles.

Enthousiast over het heldere licht en de kleuren in Arles ging Vincent vol passie aan het werk. Hij schilderde bloeiende boomgaarden en het binnenhalen van de oogst.

Hij maakte een reisje naar zee waar hij de boten schilderde. Zijn stijl werd losser en expressiever.

De kunstenaar Paul Gauguin kwam een tijdje bij hem wonen in het gele huis, waar Vincent zijn intrek in had genomen. Maar hun vriendschap hield niet lang stand. Ze kregen ruzie en Gauguin vertrok. Vincent was erg labiel en na de verwonding aan zijn oor liet hij zich opnemen in de psychiatrische instelling Saint Paul de Mausole bij Saint Remy-de-Provence. Daar kreeg hij diverse behandelingen, maar het duurde ongeveer een jaar voor hij weer was opgeknapt. Tijdens zijn opname mocht hij wel schilderen en hij maakt in die periode ongeveer 150 werken.

Na zijn ontslag uit de instelling in mei 1890 ging hij ten noorden van Parijs wonen, in het plaatsje Auvers-sur-Oise. Dat was dichterbij zijn broer Theo, die inmiddels getrouwd was met Jo Bongers. Samen hadden zij een zoontje die ze Vincent hadden genoemd!

Vincent van Gogh woonde 70 dagen in Auvers en maakt maar liefst 74 schilderijen en meer dan 50 tekeningen. Een uitzonderlijk hoge productie.

Op 27 juli 1890 ging Van Gogh op de voor hem gebruikelijke tijd op pad om te gaan schilderen. Toen hij terugkwam, bekende hij aan de eigenaar van het huis dat hij zichzelf met een pistool had neergeschoten. De wond was fataal. De kunstenaar werd niet gered. Vincent van Gogh stierf op 29 juli 1890 op 37-jarige leeftijd en werd begraven op het kerkhof van Auvers.

De versie van de zelfmoord van Vincent van Gogh is nooit in twijfel getrokken. Maar het is bekend dat de kunstenaar zich de laatste tijd vóór zijn dood gezonder en opgewekter voelde. Zijn werk kreeg ook meer belangstelling en werd zelfs bewonderd.

Ook was bekend dat Vincent door een paar studenten uit Parijs, die hun vrije tijd in Auvers doorbrachten, vaak werd bespot en gepest.

Tijdens zijn laatste dagen wilde Van Gogh geen politievragen beantwoorden en bleef de mensen om hem heen vragen niemand de schuld te geven van wat er was gebeurd.

Er is nadien nooit een pistool of een schildersezal teruggevonden. Diezelfde dag waren de studenten ook plotseling vertrokken uit Auvers. Verder onderzoek is er daarna niet meer gedaan.

Was hij geneigd tot zelfopoffering om een schuldige tiener te beschermen? We zullen het waarschijnlijk nooit te weten komen.

- Vincent werd geboren in een gezin waar de ouders nog rouwden om hun eerste doodgeboren kindje.
Ken jij uit je vroege kinderjaren gebeurtenissen die (misschien onbewust) invloed gehad hebben op jouw leven?
- Het is heel bijzonder dat Vincent na talloze ervaringen van gefaald te hebben, steeds weer de veerkracht vond om iets nieuws te beginnen.
Wat herken jij in je eigen leven hiervan en vertel elkaar hierover.

b Bijbel

Jesaja 53: 1-4 en Marcus 8 :14-21

Na de dood van zijn vader te Nuenen in 1885 neemt Vincent afscheid van Brabant, waar hij nooit meer naar terug zal keren. Dat afscheid gaat gepaard met een bijzonder schilderij. Het is een stilleven: een oude Statenbijbel van zijn vader ligt opengeslagen tegen een donkere achtergrond. Naast de bijbel staat een uitgedoofde kaars en op de voorgrond ligt een dichtgeslagen, stukgelezen roman.

Vincent was een fervent bijbellezer. Hij wilde doorgronden wat daar stond.

De bijbel ligt opengeslagen bij Jesaja 53. De titel van de roman is 'La joie de vivre' van Emile Zola.

De roman van Zola verhaalt van een arme wees die van haar geld bestolen wordt door de bourgeois-familie bij wie zij inwoont en die haar liefde misbruikt.

Desondanks blijft zij het straaltje licht in huis en een caritatieve figuur in het arme vissersdorpje. Zij redt zelfs de pasgeboren baby van de familie. Zola laat er geen twijfel over bestaan dat de duisternis dat licht niet kan doven.

Lees Jesaja 53: 1-4

(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de grondtekst)

1 Wie heeft geloofd wat wij hebben horen zeggen? En aan wie is de arm (de tak) van de Eeuwige geopenbaard?

2 Want als een tere plant als een wortel uit droge grond. komt hij voor Hem op. Hij heeft geen gedaante

Onopvallend is zijn uiterlijk, ook is hij geen majesteit dat we hem zouden zien. Ook heeft hij geen uiterlijk dat we naar hem zouden verlangen.

3. Hij is veracht en door mensen gemeden. Een man van pijnen, die ziektes leerde kennen. En het was alsof er een verbergen van gezichten voor hem was.

Hij is veracht en we hebben hem niet gewaardeerd

4 Voorzeker hij heeft onze ziekten en onze pijnen gedragen. Hij droeg ze, maar wij zagen hem als een geplaagde door God geslagen en vernederd.

De hoofdstukken 40 tot 55 in het boek van de profeet Jesaja zijn geschreven in een tijd dat het volk Israël bezet werd door de machthebbers van het rijk Babel. Een deel van de bevolking was meegenomen naar Babel in ballingschap.

Jeruzalem was ontvolkt en Juda verwoest. Ook de tempel was verwoest

Er heerst een grote crisis. Het gevoel dat God het volk in de steek gelaten heeft. Het hoofdstuk lijkt te spreken over één persoon, maar bedoeld het volk Israël.

Jesaja schreef deze tekst (eigenlijk een soort brief) aan zijn volksgenoten die in ballingschap waren in Babel én aan degenen die achtergebleven waren in Jeruzalem.

Jesaja wil hen moed geven. Het lijden is er. Er is geen leven zonder lijden. Achteraf kun je soms zeggen wat het lijden je óók gebracht heeft, behalve de moeite en pijn.

Jesaja geeft erkenning en begrip aan het volk Israël, maar vraagt hen ook om verder te kijken en te zien dat het lijden wat zij nu meemaken later ook licht kan brengen.

De christelijke traditie heeft in de beschrijving van dit lijden de persoon van Jezus gezien. Het lijden van Jezus *gebeurt*, en is niet van tevoren gepland. Wel lag het lijden van Jezus in de lijn van de verwachting, zoals profeten voor Hem ook al vanwege hun boodschap gedood waren.

- *Wat zou Vincent over hebben willen brengen met dit schilderij en met Jesaja 53 in combinatie met het boek van Emile Zola?*
- *Vincent schilderde het na het overlijden van zijn vader. Wat kun je hiervan aflezen in het schilderij?*

Marcus 8: 14-21

Je kunt een bijbelverhaal op verschillende manieren lezen.

Het heeft meerdere lagen:

- Het verhaal op zich, toen, in de tijd van Jezus.
- Of het verhaal in onze tijd, wat betekent het nu voor ons.
- Een derde invalshoek is de wereld van de schrijver. Dat ligt eigenlijk wel voor de hand, want dat doen we ook met hedendaagse literatuur. We vragen ons dan af wat voor invloed de biografie van de schrijver gehad heeft op de tekst.

Marcus, de evangelist, leefde rond het jaar 70, het jaar waarin het Romeinse leger een bloedig spoor achter liet van het Noorden naar het Zuiden, in het land waar 40 jaar eerder Jezus leefde. Als slotakkoord van die bloedige tocht werd Jeruzalem verwoest. In die context is Marcus zijn evangelie gaan schrijven. En vanuit die context kunnen we deze tekst ook begrijpen.

Jezus en zijn leerlingen hebben net dat bijzondere meegemaakt dat er vijfduizend mensen waren die samen gegeten hadden. Jezus deelde vijf broden en twee vissen. En er was genoeg. Na dit gebeuren trekt Jezus zich met zijn discipelen terug in de boot en varen het meer op. De leerlingen praten met elkaar in de boot dat ze maar één brood bij zich hebben.

Lees Marcus 8: 14-21 (hieronder) *(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de grondtekst)*

14 De leerlingen vergaten brood mee te nemen en ze hadden er geen bij zich behalve één brood in de boot.

15 Hij gaf hen advies (vermaande hen) en zei:

'Kijk uit, hoed je voor de zuurdesem van de farizeeën en voor de zuurdesem van Herodes.'

16 En zij redeneerden met elkaar en zeiden: omdat wij geen brood hebben.

17 Toen Jezus dat te weten kwam zei Hij:

'Waarom zijn jullie net elkaar aan het redeneren omdat jullie geen broden hebt? Nemen jullie het nog niet waar? Hebben jullie het nog niet door? Is jullie hart nog steeds verhard? 18 Terwijl jullie ogen hebben zien jullie niet? Terwijl jullie oren hebben horen jullie niet? En herinneren jullie je niet? 19 Toen ik de vijf broden brak voor de vijf duizend hoeveel manden vol stukjes haalden jullie toen op?'

Ze zeiden tegen hem: 'Twaalf'

20 'En toen de zeven voor de vierduizend hoeveel manden gevuld met stukjes hebben jullie toen opgehaald?'

Ze zeiden: 'Zeven.'

21 En hij zei tegen hen: 'Hoe komt het dat jullie het niet begrijpen?'

Toelichting: Het is een wonderlijke vraag die Jezus stelde. Over die twee keer dat Jezus het brood vermenigvuldigde.

"Weten jullie dan niet hoeveel manden vol stukken brood jullie ophaalden toen ik de vijf broden brak?" (zie onderaan vs 17 andere vertaling)

"Twaalf".

"En toen ik de zeven broden brak?"

"Zeven"

Die getallen hebben betekenis.

Vijf broden en twee vissen symboliseren de vijf boeken van Mozes én de Profeten en de Geschriften. Deze staan voor het Joodse volk.

De zeven staat voor de volheid, iedereen. Niet alleen joden, maar ook heidenen.

Dat was de realiteit in de dagen van Marcus.

In die eerste messiaanse gemeenten was er een groot dilemma.

Moesten nieuwe volgelingen van die Messiaanse weg zich houden aan de Joodse wetten en tradities?

Was Jezus alleen gekomen voor het Joodse volk of ook voor niet-Joden?

Jezus geeft hier via de pen van Marcus, antwoord op.

5 en 2 is 7, staat voor het Joodse volk en 7 broden met de 7 overgebleven manden is voor de volgelingen uit de heidenen.

Beiden horen bij de jonge Messiaanse Gemeente uit de tijd van Marcus.

Beiden vormen één brood. Dat ene brood wat ze mee hadden.

Ze maken zich zo'n zorgen dat het niet genoeg zal zijn.

Tegelijkertijd is dit verhaal ook een verwijzing naar de tafelviering. Naar het delen van brood en wijn. Dat was inmiddels al de liturgische praktijk in de jonge gemeente. Met Jezus als dat ene brood. Het is genoeg voor iedereen.

Je kunt ter introductie eerst onderstaand filmpje bekijken:

[Krölller Müller - Cafe terras bij Nacht van Vincent van Gogh \(youtube.com\)](#)

Het schilderij 'Caféterras bij nacht' laat een groepje terrasbezoekers zien met een ober in het midden. Anonieme bezoekers zo op het eerste oog.

Vincent schreef aan zijn broer, terwijl hij bezig was met dit schilderij, "Ik heb een enorme behoefte voor, zal ik het woord noemen, voor religie", met een directe verwijzing naar dit schilderij.

In de verte, aan het eind van de straat staat een kerk, daar heeft hij een kruis geschilderd. Ook heeft hij een ezeltje toegevoegd.

Wanneer je nu gaat tellen, dan kom je uit op 11 terrasbezoekers en de ene die wegloopt (het zwarte figuurtje links), dat is 12. Staat de ober met het witte kleed voor Jezus? Die brood en wijn uitdeelt aan zijn 12 leerlingen? En Judas die links wegloopt? Met het ezeltje en het kruis als symbool voor Palmzondag en Goede Vrijdag?

Kijk nu eens boven het hoofd van Jezus, in het raam een kruisvorm. Dat dit niet per ongeluk is, weten we uit zijn brieven aan Theo, waarin hij dit benoemt.

Een gewoon terras, op een zomerse dag. Een ober met wat terrasbezoekers.

En zomaar, als je het niet verwacht, komt Jezus en deelt brood en wijn, misschien in een andere vorm, in een andere gedaante dan wij verwachten.

- Met de uitleg van het schilderij hierboven wordt een gewoon alledaags terras met bezoekers een plek waar Jezus brood en wijn deelt.
Welke voorbeelden uit je leven kun je benoemen waarin iets wat heel gewoon en alledaags is, toch bijzonder wordt?

c Muziek en liederen

Beluister (en bekijk de mooie presentatie) met elkaar het lied van Don Maclean 'Starry night' wat hij speciaal over het leven van Vincent heeft geschreven.

[Don McLean - Vincent \(Starry, Starry Night\) With Lyrics \(youtube.com\)](#)

Het licht was voor Vincent heel belangrijk. Hieronder 2 liederen over het licht.

- **LB** 36a Bij U is de bron
- **LB** 601 Licht dat ons aanstoot

Beeldmateriaal

Zoek het schilderij 'Amandelbloesem' zie p. 57 op en bekijk het met elkaar. Wanneer in het gezin van zijn broer Theo en schoonzus Jo op 31 januari 1890 een kleine jongen geboren wordt die zij Vincent noemen, dan is Vincent senior geschokt en ontroerd tegelijkertijd. Te midden van al zijn eigen ellende in dat psychiatrisch hospitaal schildert hij een bloeiende tak voor de kinderkamer, zó licht, zó blij, zó geladen met hoop en belofte voor de toekomst, dat je je afvraagt: vanuit welke geesteskracht is dat tot stand gekomen?

d Kinderen

Kinderboeken

'Van Gogh voor kinderen' van *Brigit Brandenburg* (werkboekje) uitgeverij Panta Rhei
'De kleine Van Gogh' van *Catherine de Duve*

Waarom zijn de Zonnebloemen van Van Gogh zo beroemd? | Vragen van Kinderen - YouTube

- Vincent heeft zijn talenten volop gebruikt en al zijn energie en liefde erin gestopt.
- Het is een cadeautje wat Vincent aan ons heeft gegeven, omdat wij nu nog van zijn schilderijen genieten.

Vertel of lees onderstaand verhaal:

Vader en zoon lopen door de bergen. Plotseling struikelt de jongen en omdat hij pijn voelt roept hij: 'Ahhhh'. Verrast hoort hij een stem vanuit de bergen die 'Ahhhh' roept. Vol nieuwsgierigheid roept hij: 'Wie ben jij?' en hij krijgt als antwoord: 'Wie ben jij?'. Hij wordt kwaad en roept: 'Je bent een lafaard' waarop de stem antwoordt: 'Je bent een lafaard'

Vragend kijkt de jongen zijn vader aan. De man zegt: 'Zoon, let op' en roept: 'Ik bewonder jou'. De stem antwoordt: 'Ik bewonder jou'

Vader: 'Jij bent prachtig' en de stem: 'Jij bent prachtig' De jongen is verbaasd, maar begrijpt het nog steeds niet.

Daarop legt de vader uit: 'De mensen noemen dit echo, maar in feite is dit het leven...

Het leven geeft je altijd terug wat jij er zelf in brengt. Het leven is een spiegel van jouw handelingen. Als je meer liefde wilt, geef dan meer liefde!

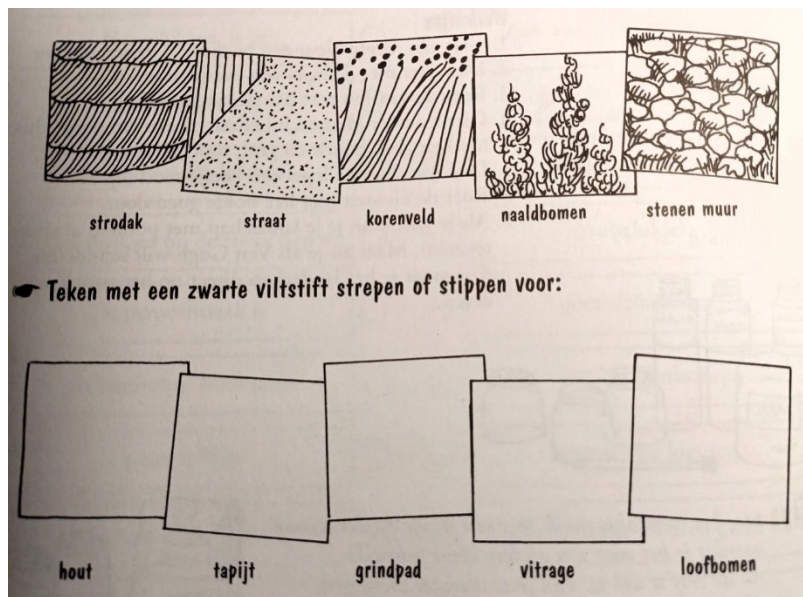
Wil je meer vriendelijkheid, geef dan meer vriendelijkheid!

- **Laat kinderen** een schilderij van Vincent van Gogh **naschilderen of** neem ze mee naar buiten en laat ze iets **schilderen**.

Ontdekken hoe punten en strepen werken

Om verschillende materialen uit te beelden gebruikte Vincent punten en strepen, zoals hier op de tekening van zijn slaapkamer. Daarbij veranderde hij de vorm, de lengte en de dichtheid van de stippen en de strepen. Probeer het zelf ook eens!

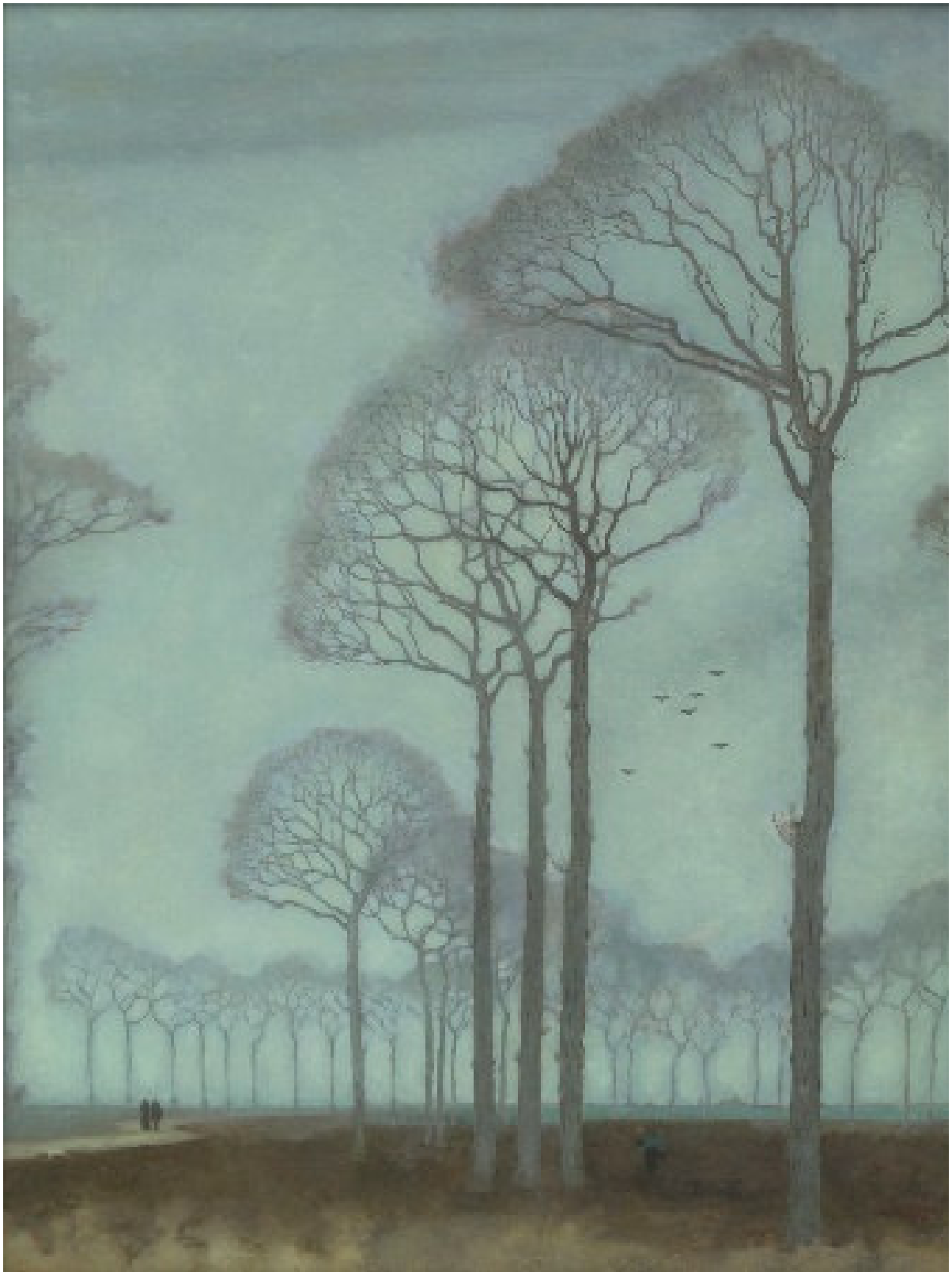
Bekijk onderstaande filmpjes:

[VINCENT VAN GOGH FACTS FOR KIDS | LOU BEE ABC \(youtube.com\)](#)

(Nederlandse ondertiteling aanzetten zie p. 27)

[Wie was Vincent van Gogh? \(youtube.com\)](#)

[Wie is Vincent van Gogh? | Welkom in de IJzeren Eeuw \(youtube.com\)](#)

Bomenrij *Jan Mankes*

7 Jan Mankes

Psalm 131

schilder van de tederheid

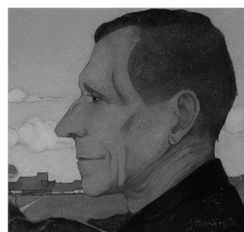
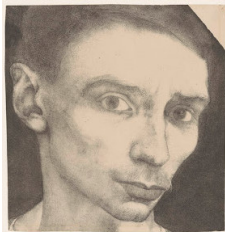
a Leven van de kunstenaar

Jan Mankes (1889 -1920)

"Niets in het werk van de schilder Jan Mankes is groots en meeslepend, maar hij zorgt ervoor dat je met verwondering maar het doodgewone kijkt."

(Harmen van Dijk, Trouw 17 juni 2020)

Jan Mankes werd in augustus 1889 geboren, midden in de zomer, in Meppel, Drenthe als zoon van Beint Mankes en Jentje Hartsuiker. Zijn vader was daar rijksambtenaar bij de belastingen.

- Bekijk de twee schilderijtjes: een zelfportret van Jan Mankes en portret van zijn vader.

Welke overeenkomsten zie je?

Wie stonden er verder nog om de wieg van Jan toen hij geboren werd?

Popkje en Cornelis waren zijn oudere zus en broer, want Jan was de jongste in het gezin. Jan was vernoemd naar zijn grootvader aan vaders kant, afkomstig uit De Knipe (Friesland) als houtbaas en imker. Drie jaar eerder was deze opa overleden.

- *Wie stonden er om jouw wieg heen? En heeft je naam een bepaalde herkomst of betekenis?*

Jan ging na zijn basisschool naar de HBS, maar bleef meteen al in het eerste jaar zitten. Hij vond alleen de tekenles interessant, de rest vond hij eigenlijk maar niks. Achteraf kun je misschien zeggen dat hij een bepaalde vorm van dyslexie gehad heeft, omdat er in zijn bewaarde brieven ook nogal wat spelfouten zitten.

Ook had hij slechte ogen. Misschien dat hij daarom zo kon focussen op details, omdat hij altijd al moeite moest doen om iets goed te kunnen zien?

- Soms kunnen problemen die je als kind hebt ervaren, later je kracht worden en juist behulpzaam zijn in je leven.
Wissel met elkaar hierover van gedachten of vertel over je eigen ervaring hiermee.

In 1904 wordt zijn vader overgeplaatst naar Delft. Direct daarna krijgt Jan Mankes een aanstelling als leerling op het atelier van de glasbrander-glasenier J.L. Schouten te Delft. Daarnaast neemt hij in zijn vrije tijd les van de schilder-glasbrander Hermanus Veldhuis.

Ook volgt Jan in de periode oktober 1905 - april 1906 vier avonden per week de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag het vak decoratief tekenen. Zijn toenmalige baas, de heer Schouten, wil dat zijn leerlingen kunstonderwijs zouden volgen. Bij het schilderen van glas, leert hij om hele dunne laagjes over elkaar heen te schilderen en tussendoor steeds op te schuren met puimsteen. Die hele dunne laagjes is Jan blijven gebruiken, je ziet bij hem vaak ook penseelstreken, bijna aquarel-achtig.

Op zondag loopt Jan vaak van Delft naar Den Haag om er de collectie van het Mauritshuis te bestuderen. Daar ziet hij het werk van Johannes Vermeer, zoals het 'Stadsgezicht op Delft'. En natuurlijk ook 'het Puttertje' van Carel Fabritius. Deze beide kunstenaars hebben hem zeker geïnspireerd bij zijn ontwikkeling. Als kind had Jan van zijn vader de liefde voor de natuur en met name voor vogels geleerd. En hier ziet hij op zijn vele wandelingen door de duinen, overal vogels en nesten. Die zijn in het begin zijn favoriete schilderonderwerpen.

Na enkele jaren vindt hij geen bevrediging meer in het werken 'op de fabriek' en kiest hij op 18-jarige leeftijd voor een loopbaan als vrij kunstenaar.

Ontmoetingen met diverse mensen stimuleren hem om hierin verder te gaan en hij richt zijn atelier in op de zolder van het ouderlijk huis aan de Molstraat 64 te Delft. Contacten met een kunsthandel helpen hem om al meteen zijn kleine schilderijtjes te verkopen.

In 1909 gaat zijn vader met pensioen, en het gezin verhuist naar de Friese geboortestreek van vader in De Knipe.

De natuur en het buitenleven daar spreken Jan erg aan. Hier kiest hij een kamer aan de noordkant van het huis als atelier. Hoewel hij nu ver van zijn eerdere woonplaats is, blijft hij contact houden met zijn vrienden en bekenden in Delft, Den Haag en Amsterdam, en gaat hij er ook regelmatig naar toe.

Inmiddels heeft hij een mecenas die een bewonderaar van zijn werk is, dhr. Pauwels uit Den Haag. Deze zorgt ervoor dat Jan regelmatig via de post dingen toegestuurd krijgt, zoals exotische vogels.

Jan leest veel en is op de hoogte van de ontwikkelingen buiten zijn eigen wereld. Hij is vooral ook geïnteresseerd in de boeken van Tolstoj en het pacifisme, ingegeven door zijn verbondenheid met de Doopsgezinde traditie van geweldloosheid.

In 1911 wordt in De Knipe een nieuwe predikant beroepen, ds. Anne Zernike, als eerst vrouwelijke predikant van Nederland (en ter wereld!).

Zij gaat daar in de pastorie wonen en zo gebeurt het dat Jan en Anne elkaar tegenkomen en vervolgens een relatie krijgen met elkaar. In 1915 trouwen ze, tevens het einde van het predikantswerk van Anne, dat ging zo in die tijd.

Vanwege de kwetsbare gezondheid van Jan verhuizen ze naar Den Haag/Scheveningen, voor de gezonde zeelucht.

Korte tijd daarop wordt bij Jan tuberculose geconstateerd en omdat de zeelucht

deze ziekte verergert, verhuist het stel in 1916 opnieuw, nu naar Eerbeek op de Veluwe.

Hoewel Jan al ziek is, heeft hij daar een vruchtbare tijd gehad. Eén derde van zijn oeuvre is hier gemaakt. In 1918 wordt tot hun vreugde hun zoon Beint geboren, vernoemd naar Jans vader. In datzelfde jaar promoveert Anne aan de universiteit tot doctor in de Theologie.

In de hoop op verlichting van zijn ziekte, gaat Jan in 1919 voor een paar maanden naar een hospitaal in Nunspeet. Begin 1920 keert hij weer terug naar Eerbeek, hij is dan nog nauwelijks in staat om te lopen en is bedlegerig geworden. In de nacht van 23 april 1920 overlijdt hij.

Chris Lebeau, een bevriende kunstenaar, maakt een grafsteen, waarvoor hij speciaal uit een steengroeve in België een steen heeft gehaald. Het graf van Jan ligt op de Algemene Begraafplaats ten westen van Eerbeek. In hetzelfde graf ligt ook vanaf 1972 Anne Mankes-Zernike begraven.

Niet ouder dan 30 jaar is hij geworden. En toch liet hij ons 150 sublieme schilderijen na. Zijn gehele oeuvre, ontstaan tussen 1907 en 1918, omvat schilderijen, merendeels op kleine formaten, een 100-tal tekeningen en ruim 40 bladen grafiek, voornamelijk etsen en houtsneden.

2020 was het jaar dat in Nederland Jan Mankes met een mooie tentoonstelling werd herdacht. Er zullen nog vele Mankesjaren volgen, omdat zijn werk behoort tot de top. Daar moet je niet zoveel over praten, dat moet je zien!

- Bekijk met elkaar onderstaand filmpje:

[Jan Mankes 1889 1920 \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=...)

Materiaal om te raadplegen:

- Biografie: *'Jan Mankes, Schilder van de tederheid'* van Rémon van Gemeren
- *'Kijk Jan Mankes'* verschillende kunstenaars en schrijvers die één schilderij van Jan Mankes uitgekozen hebben en toelichten
- *'Jan Mankes in woord en beeld'* van Museum Belvédère
10 hoofdstukjes met afbeeldingen en persoonlijke verhalen
- *Een vrouw in het wondere ambt'* waarin Anne Zernike, de vrouw en later de weduwe van Jan Mankes, haar memoires opschrijft.

Inleiding

Het woord 'psalm' stamt uit het Grieks. Daarin heeft het de betekenis 'een lied met begeleiding van een snaarinstrument'. In het Hebreeuws wordt het boek van de psalmen 'Tehillim' genoemd en dat betekent 'lofliederen'.

Het eerste wat opvalt, is het feit dat de psalmen in de dichtvorm zijn geschreven. In de poëzie van de psalmen wordt geen rijm gebruikt zoals wij dat kennen, aangezien dat in de Hebreeuwse dichtkunst zelden gebruikt werd.

De psalmisten maakten bijvoorbeeld gebruik van het parallelisme. Er zijn verschillende vormen van parallelisme.

Wanneer er in de tweede helft van het vers vrijwel hetzelfde gezegd wordt als in het eerste deel, spreken we van synoniem parallelisme. "Wat is de sterveling dat u aan hem denkt, het mensenkind dat u naar hem omziet?" (*Psalm 8: 5*).

Het kan ook zo zijn dat de beide helften van het vers elkaar aanvullen, doordat in de tweede helft de keerzijde getoond wordt van wat in de eerste helft gezegd is. In dat geval spreken we van antithetisch parallelisme. Een voorbeeld hiervan is: "want de Heer kent de weg van de rechtvaardigen, maar de weg van de goddelozen vergaat" (*Psalm 1:6*)

Hiernaast zijn er nog twee belangrijke stijlfiguren die vaak in de psalmen voorkomen. Dat zijn 'het refrein' (*Psalm 136, 'Eeuwig duurt zijn trouw volgt als refrein na elke zin*) en het 'alfabetische gedicht'. In een alfabetisch gedicht is de eerste letter van de eerste regel gelijk aan de eerste letter van het alfabet. Zo is ook de eerste letter van de tweede zin gelijk aan de tweede letter van het alfabet en dat gaat door tot aan het eind van de psalm. Een voorbeeld van zo'n alfabetische gedicht zijn psalm 9, psalm 119 en psalm 145.

Inhoudelijk verschillen de psalmen veel van elkaar. Zo bezingen ze moeite, verdriet en verdrukking, maar daarnaast staan ze vol van lofprijzing, hoop en aanbidding.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat het psalmboek een inspiratiebron blijkt en is gebleken in het leven van velen.

Lees Psalm 131 hieronder
Een pelgrimslied van David

(GDB vertaling zo dicht mogelijk bij de grondtekst)

1. Eeuwige, mijn hart is niet hooghartig en mijn ogen niet te ver gegaan.
en ik heb mij niet in grote dingen en in dingen die te wonderlijk voor mij zijn begeven.
2. Nee, ik heb mijn ziel voorbereid en rustig gemaakt als één, die door zijn moeder gespeend wordt.
Mijn ziel is bij me als één, die door zijn moeder gespeend wordt.
3. Laat Israël op de Eeuwige hopen van nu en tot altijd.

Toelichting:

Dit is een hele persoonlijke psalm, in de ik-vorm. Er spreekt een groot vertrouwen uit de tekst. Vertrouwen in God.

Dit vertrouwen maakt dat de schrijver zich stil voelt worden en komt tot ootmoed en rust.

In deze psalm komt in vers 2 het woord ziel voor. In het Hebreeuws staat er 'nèfesh'. Ditzelfde woord staat ook in Genesis 2, vers 7:

"Toen maakte de Heer God de mens. Hij vormde hem uit stof, uit aarde, en blies hem **levensadem** (nèfesh) in de neus. Zo werd de mens een levend wezen."

Ziel zou je dus kunnen omschrijven als datgene waardoor je een levend mens kunt zijn.

- *Hoe zou jij zelf het begrip 'ziel' omschrijven?*
- *Wat heb je nodig zodat jij mens kunt zijn die tot zijn/haar recht komt?
Een 'levend' mens?*

De dichter gebruikt hier het beeld van een moeder om zijn ervaring van geborgenheid bij God te beschrijven.

- *Wat herken jij hierin?*
- *Op welke manier passen de psalm en het werk van Jan Mankes bij elkaar?*

Beeldmeditatie

Jan Mankes maakte eindeloos voorstudies en schetsen voor zijn schilderijen: hierdoor drong hij als het ware steeds dieper door tot het wezen ervan. Hij probeerde de 'ziel der dingen' te vangen in zijn schilderijen. Door met een dunne verf laag over laag te schilderen, krijgen zijn schilderijen een verstild en bijna transparant effect.

Bekijk met elkaar gedurende enkele minuten in stilte het schilderij op p.68 'Bomenrij'.

- Wissel wat ervaringen uit
- Kijk opnieuw naar het schilderij, terwijl iemand onderstaande tekst voorleest:.

Twee mensen, zijn onderweg.

Rechts op de voorgrond een voorovergebogen figuur bij de bomen die hout sprokkelt.

Het schilderij heeft een staand formaat.
Daardoor torent de wereld hoog boven ons uit.

We zijn vaak een liggend landschap gewend, met een brede horizon.
Dit is geschilderd vanaf een laag standpunt.
Dezelfde hoogte als de twee wandelaars op het pad.

Er zijn nauwelijks contouren te vinden.
De bomen zelf bestaan uit vlakken van één kleur, met daarin donkere accenten.
Boven de bomen is een kleur getamponneerd die bestaat uit de kleuren van de takken en van de hemel, waardoor de kruinen vervagen.
Eenzelfde behandeling ondergaat de voorgrond met de silhouetachtige figuurtjes.
Deze vervaging van kleurtonen, met de warme voorgrond tegen de koele horizon versterkt het verstilde effect.

Zo zoekt Mankes een soort geestelijk kunstwerk dat niet alleen op schoonheid is gebaseerd. Het is een diep innerlijk medeleven met de afgebeelde dingen.
Wij worden zelf het schilderij binnengetrokken.

Vanaf ons standpunt buiten beeld, midden voor het schilderij, beleven wij de stille natuur en gaan we op zoek naar wat er omgaat in onszelf.....

- *Wat raakt ons zo in deze iele bomen met hun stammen als berken en kruinen als paardenbloemen?*

Hoe eenzaam zijn wij en hoe nietig, nu de schemering al is begonnen.

Nog is de bast van de bomen niet zwart.

Dit schilderij is geen afbeelding van een bepaalde plek op de wereld.

Dit is de wereld om ons heen en de wereld heeft iets met ons voor.

We hebben nog even voor we huiswaarts moeten.

Citaat uit het boek 'Jan Mankes, schilder van tederheid' van Rémon van Gemeren:

“Wanneer je verdiept bent in een kunstwerk, voelt het alsof de wereld tot stilstand komt, doordat het uitgebeelde zelf een volkomen stilte in zich lijkt te dragen.

Het is alsof het kunstwerk zijn stilte aan jou en je omgeving overdraagt.”(p. 8)

Deel met elkaar je ervaringen in het kijken naar het schilderij aan de hand van bovenstaande citaat.

c Liederen en gedichten en beeldmateriaal

Beeldmateriaal zie p.71

Liederen om samen te zingen of te beluisteren bij een bijeenkomst rond Jan Mankes en psalm 131:

LB 925 Wek mijn zachtheid weer

LB 691 De Geest van God waait als een wind

LB 458 Zuivere vlam

LB 650 De aarde is vervuld van goedertierenheid

LB 928 Hoe ik ook ben, in duister gehuld

LB 415 Zegen ons Algoede

Gedichten om (voor) te lezen:

Willem de Mérode heeft een gedicht bij het werk van Jan Mankes geschreven. Dat gedicht is ook te vinden op het beeldhouwwerk naar een schilderij van Jan Mankes, wat in Eerbeek staat 'de geit'. (*Zie ook p.77 bij 'D' Kinderen'*)

Hij heeft de dieren en de stille dingen
met sterke aandachtigheid
tot zich genomen.

En lichtend zijn zij weer
aan 't licht gekomen,

Wijl zij het lichten
van zijn ziel doorgingen.

<p>Het is niet waar Het is niet waar dat dit het zonlicht is, Gij zijt het.</p> <p>Dit is ook niet de wind die over 't water blauwt, Die is zo zacht niet, Gij zijt het.</p> <p>Dit is ook de aarde niet, de hemel niet, Zo schoon zijn die niet, Gij zijt het</p>	<p>Bedacht zijn op het schone het zuivere, het zingende, op alles wat verdiept en verheft.</p> <p>Attenties van de Schepper, blijken van zijn genegenheid.</p> <p>Bedacht zijn op alles wat hoorbaar, zichtbaar verwijst naar liefde, naar schoonheid.</p> <p>Wat het goede in mij aanraakt en tot leven brengt.</p>
<p><i>Herman Gorter</i></p>	<p><i>Hans Bouna</i></p>

<p>Denkend over God en mij Als ik God zeg dan bedoel ik niet al de bomen met hun hoofd omhoog, en de zon niet met zijn gouden oog, en de hemel niet en het verschiet,</p> <p>en niet binnenin het warm gevoel als ik aan de grens des levens sta, en het duister niet waarin ik ga. God ik weet het niet wat ik bedoel.</p> <p>Ik bedoel, want eindeloos probeer ik te zeggen wat ik zeggen wil, ik bedoel een licht dat niet bestaat,</p> <p>ik bedoel het goddelijk gelaat dat onzichtbaar is, de stem zo stil dat ik hem niet hoor als ik hem eer.</p>	<p>Zachte krachten De zachte krachten zullen zeker winnen in 't eind -- dit hoor ik als een innig fluist'ren in mij: zoo 't zweeg zou alle licht verduist'ren alle warmte zou verstarren van binnen.</p> <p>De machten die de liefde nog omkluist'ren zal zij, allengs voortschrijdend, overwinnen, dan kan de grote zaligheid beginnen die w'als onze harten aandachtig luist'ren</p> <p>in alle tederheden ruisen horen als in kleine schelpen de grote zee. Liefde is de zin van 't leven der planeten en mense' en diere'. Er is niets wat kan storen 't stijgen tot haar. Dit is het zeek're weten: naar volmaakte Liefde stijgt alles mee.</p>
<p><i>J.W. Schulte Noordholt</i></p>	<p><i>Henriëtte Roland Holst</i></p>

Zoek plaatjes met verschillende voorstellingen op:

Zoals een vader die met zijn kind speelt, een kind in het ziekenhuis, een tafel met lekker eten, de ondergaande zon, donkere wolken, regen enz. (zie ook p.78)

- **Toon één plaatje**

- *Welk woord vind je dat bij dit plaatje past?* (ziek, verjaardag, uitje, slapen, regen enz)
- *Kun je ook een gevoel noemen dat bij dit plaatje past?* (Blij, boos, verdrietig, angstig, eenzaam, somber enz.)

Leg nu verschillende plaatjes neer

- Probeer de blijde plaatjes bij elkaar te leggen. En die waar je ziet dat mensen moe zijn. En die waar je ziet dat mensen boos zijn... enz.

Nagesprek: Probeer met de kinderen na te praten over hun ervaringen en op welke manier dingen uit je omgeving invloed hebben op hoe je je voelt.

Vertel kort iets over het leven van Jan Mankes (zie p.69 e.v.)

- *Toen jij een baby was en nog in de wieg lag, wie stonden er toen om je wieg heen? En welke invloed hebben deze mensen op jou gehad?*

Jan vond het fijn om zich uit te drukken door tekenen en schilderen

- *Vind jij het fijn om te tekenen of te schilderen of vind je dansen of bal spelen leuker of versjes maken om je uit te drukken? Of nog wat anders?*
- Jan Mankes werkte vaak net zolang aan een schilderij, totdat het 'een ziel' kreeg, zoals hijzelf zei. Hij wilde de binnenkant van de dingen laten zien. In de Bijbel staat deze psalm 139. Die psalm zegt eigenlijk dat God jouw binnenkant heel goed kent en misschien zelfs bij je binnenkant hoort

Tekst naar psalm 139 van Bette Westera

Wonderlijk, zo goed als jij mij kent, God.
Je weet wat ik doe, waar ik ga, waar ik sta.
Ga ik verkeerd, dan roep je me terug.

Je geeft me een duwtje en zegt: deze kant op.
Alleen maar een duwtje, heel zacht, in een andere richting.

Doe ik iets doms, dan ken jij mijn schaamte.
Je luistert: het geeft niet, begin maar opnieuw.
En je helpt me.
Niet met je handen, maar ergens van binnen.
Onzichtbaar en zacht.

Jij kent mij als geen ander, God. Jij weefde mijn weefsel, mijn handen, mijn voeten, mijn hart en mijn nieren mijn diepste gedachten, mijn wezen.	Jij kent mij van lijf en van leden, van buiten en binnen, van vroeger, voor nu en altijd.
--	--

- *Als je deze tekst hoort, waar denk jij dan aan?*

Jan Mankes is overleden in het dorp Eerbeek, op de Veluwe. Om hem te eren hebben ze een beeld van een geit laten maken, zoals die op een schilderij van Jan staat, en in het dorp neergezet.

- *Vind je dat het schilderij en het beeld op elkaar lijken?*
- *Wat zijn de verschillen?*
- *Welke spreekt je meer aan en zou jij kiezen en waarom?*

De Geit schilderij Jan Mankes

Beeld Geit naar het schilderij

11

4

2

5

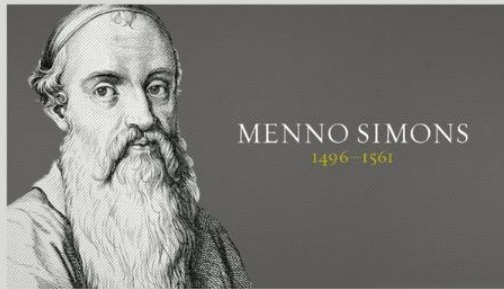

3

6

Foto's uit een privé familie archief

“Ik moet getuigen van het ware geloof, al zetten ze
100 carolusguldens om mijn kop.....

Psalm 25 heeft mijn twijfelhoofd en weifelziel op het rechte spoor gezet.

Ik heb geluisterd naar de taal die daarin tot me komt.

Ik heb gebeden, gekauwd op de woorden,

mijn leer-en geesteshouding eraan vast geknoopt.

Nu, na een jaar van studie wil ik naar buiten brengen wat mij beweegt,

in het intense verlangen dat mijn houding

niet alleen mijn eigen ziel kan redden,

maar ook de uwe.

Ik smEEK u, lezer: Delf God op in uw ziel.

Immers: nergens is God zo eigenlijk als in onze ziel.

Op onze ziel kunnen we rekenen wanneer we nergens

in de wereld meer zeker van zijn.

Hef uw ziel op.

Maak u vrij van alles wat u van God afhoudt.

Doe dat, u bent immers niet van de wereld.

Baadt de voeten van uw geweten in de klare

en glinsterende stroom van Gods liefde.

Wees een teken van hoop, geloof en liefde in de wereld.”

Uit: Meditatie op de 25ste psalm van Menno Simons

Een stukje geschiedenis ter inleiding

In 2025 is het 500 jaar geleden dat de anabaptisten zich afscheidden van de hervormingsbeweging van Zwingli. Dat gebeurde in Zürich, Zwitserland, waar Zwingli als stadsprediker in dienst van het stadsbestuur een hervorming van de (katholieke) kerk voorstond, vergelijkbaar met wat Luther in 1517 al had geprobeerd. Luther werd verbannen uit de (Rooms) Katholieke kerk en zo ontstond een nieuwe geloofsvariant. Door het gebruik van de boekdrukkunst konden nu ideeën door tijd en ruimte reizen, zodat ze niet snel weer verdwenen. En in precies die tijd viel het zaadje dat Luther plantte met zijn kritische blik op de praktijk van de kerk in vruchtbare aarde en bereikte Zwingli en anderen.

Felix Manz en Conrad Grebel sloten zich in eerste instantie aan bij Zwingli, maar verschilden uiteindelijk toch van mening met hem over met name de kinderdoop en de verhouding kerk-staat. Na diverse openbare discussies tussen Zwingli aan de ene kant en Felix Manz en Conrad Grebel aan de andere, wees het stadsbestuur uiteindelijk in 1525 Zwingli als winnaar aan.

Intussen hadden al diverse ouders hun kinderen niet meer laten dopen en toen het stadsbestuur verordende dat alle kinderen acht dagen na hun geboorte gedoopt moesten worden, kwamen de 'afvalligen' op 21 januari 1525 samen in het huis van Felix Manz en zijn moeder. Grebel (weder-) doopte George Blaurock, die vervolgens de overige aanwezigen doopte, waarmee de breuk met Zwingli compleet was en de anabaptisten als geloofsvariant een feit waren. Zij zagen het voor zich en werkten er voor: een nieuwe tijd zonder machtsmisbruik van kerk en staat, mensen die uit vrije wil Christus volgden, desnoods tegen de macht van de overheid in, en zich uit vrije wil lieten dopen, in tegenstelling tot de 'opgelegde' kinderdoop. De beweging sloeg aan en groeide snel, ook buiten Zürich, door o.a. rondtrekkende handelaren zoals Melchior Hoffman.

Vooralsin was Manz actief omdat hij Grieks, Latijn en Hebreeuws beheerste en zo voor eigen vertalingen van bijbelteksten kon zorgen.

Intussen had het stadsbestuur besloten dat anabaptisten vervolgd moesten worden en na gevangenneming veroordeeld werden tot de dood door verdrinking. In 1527 was Manz het eerste slachtoffer, maar de beweging ging door en bereikte ook de Nederlanden. In die woelige jaren sloten broers van Menno Simons zich aan bij de doperse (geloofs-, maar daardoor ook radicaal politieke) beweging. Zelf was Menno nog lange tijd aarzelend al was hij het oneens met verschillende kerkelijke gebruiken, maar als priester was hij lange tijd ook gezagsgetrouw.

In 1536 vond 'Menno's uitgang' plaats – een wat cryptische aanduiding, want waar vandaan kwam hij en waarheen ging hij? Het is een afkorting voor 'Menno's uitgang uit het pausdom', met andere woorden: Menno verliet de kerk en werd niet de stichter, maar wel de organisator van de doperse beweging die in Nederland 'doopsgezind' werd genoemd, maar op veel andere plaatsen ter wereld naar Menno werd genoemd: Mennonites, enz.

De nieuwe beweging ontstond in Zürich, Zwitserland waar dat in 2025 ook groots wordt herdacht, maar hoewel hij pas later inzicht kreeg, willen wij deze keer Menno Simons onder de aandacht te brengen.

De anabaptisten zagen een andere kerk of misschien een andere manier van kerk zijn, van gemeente zijn. Zij zagen, wat anderen (nog) niet zagen. Menno vond woorden voor zijn geloof in psalm 25 die wij dan intern ook aanduiden als 'Menno's Psalm', terwijl hij natuurlijk gewoon van David is.

Die psalm is ook het uitgangspunt om samen mee bezig te zijn op de Startdag, op een Ringdag, of ter gelegenheid van wat dan ook.

Opzet en tips voor de uitvoering

De voorbereiding van een bijzondere viering kost altijd meer tijd dan je denkt, dus begin tijdig met de voorbereiding. Voor een Startdag zou je al voor de zomervakantie de dag in de grondverf gezet moeten hebben eigenlijk.

Bedenk wat je wilt bereiken: hoe inclusief is de viering? Is het geschikt en aantrekkelijk voor iedereen qua plek, tijd en inhoud? En wie is 'iedereen'? (leden, vrienden, burens, buurgemeenten ...?) Bedenk een programma waarbij dat vanaf het begin centraal staat (dus niet na verloop van tijd ineens bedenken: 'o ja, de kinderen ...' of 'de ruimte is te klein voor wat we willen ...' of 'niet geschikt voor mensen met een beperking ...') en bereid zo breed mogelijk voor. Dat kost vaak extra tijd, maar het is een investering in de toekomst van de gemeente.

Een (sub)thema als 'Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet' vraagt om creativiteit, om uitdagingen om verder te kijken dan onze neuzen lang zijn, om 'buiten de lijntjes te kleuren' en 'outside de box' te denken, kortom: remmen los en deel visioenen, kijk in de nog onbekende verte en probeer dan die verte dichterbij te halen en misschien wel samen te realiseren.

Het programma kent zeven 'opdrachten' elk gebaseerd op een deel van psalm 25. Reken voor elke opdracht een kwartier en neem ook 5 minuten tussen elke opdracht om even het hoofd te klaren. Als je iedereen alle opdrachten laat uitvoeren, kost dit ruim 2 uur. Het kan nuttig zijn om halverwege een langere pauze in te lassen voor koffie, thee of limonade (en wat je verder nog moet doen in zo'n pauze). Je kunt ook de opdrachten onderbreken met een eenvoudige lunch met brood, beleg en soep.

Voorbeeld voor een dagprogramma:

10.30 inlopen, registreren, koffie, thee, limonade
11.00 welkom en uitleg programma, inleiding 'een stukje geschiedenis'
11.15 eerste opdracht
11.35 tweede opdracht
11.55 derde opdracht
12.15 vierde opdracht
12.35 lunch
13.30 vijfde opdracht
13.50 zesde opdracht
14.10 zevende opdracht
14.30 opdrachten inleveren en ordenen, korte pauze
14.50 viering
15.30 afsluiten en opgewekt weer naar huis

Voorbeeld voor een halve-dagprogramma

10.30 inloop, koffie, thee, limonade
11.00 welkom en uitleg programma, inleiding 'een stukje geschiedenis'
11.10 per groep twee opdrachten
11.45 verzamelen opdrachten en ordenen, korte pauze
12.00 viering
12.45 afsluiten met eventueel eenvoudige lunch

De uitvoering kan op vele manieren bijvoorbeeld:

Mogelijkheid 1

Verdeel de aanwezigen in groepjes en laat elk groepje alle opdrachten doen

Mogelijkheid 2

Verdeel de aanwezigen in groepjes en laat iedere groep één opdracht doen. Later, bijvoorbeeld tijdens de viering, koppel je die aan elkaar.

Mogelijkheid 3

Als je elk groepje twee opdrachten laat doen, verdeel het bijv. als volgt: **groep 1** doet opdracht 1 en 2, **groep 2** doet opdracht 2 en 3, **groep 3** doet opdracht 3 en 4 enz. Zo heeft elke opdracht twee uitvoeringen.

Mogelijkheid 4

Als je met minder dan 10 mensen bent, kan je de opdrachten 'plenair' doen.

Mogelijkheid 5

Laat de opdrachten weg die niet 'haalbaar' zijn of niet bij je (groep) passen of vervang ze door andere die beter passen. De opdrachten zijn slechts suggesties.

In plaats van een 'plenair rondje' om de 'resultaten' van de opdrachten met elkaar te delen, worden die verwerkt in de afsluitende viering – zonder al te veel toelichting, d.w.z. het idee is dat de teksten of afbeeldingen voor zichzelf spreken. Hang de A4-tjes met knijpers aan een waslijn of plak ze op de muur of een andere geschikte plek. Je kunt de viering bijv. wel in de vorm van een processie doen waarbij je langs de delen van de psalm loopt en daar kort (bij) stil staat.

Vorbereiding

Zorg bij elke opdracht voor de bijpassende tekst uit psalm 25, aangevuld met de opdracht zelf.

Voor elke opdracht is per groep(je) een A4-tje nodig

Bij opdracht 1: A4-tje met in het midden het woord '**verlangen**', pennen, zelfklevend memovelletjes

Bij opdracht 2: viltstiften, plakband

Bij opdracht 3: liedboeken, viltstiften

Bij opdracht 4: A4-tje met in het midden de woorden '**G'ds paden leiden naar ...**'

Bij opdracht 5: viltstiften (of voor de durvers: verf en kwasten)

Bij opdracht 6: schrijfpapier en pennen

Bij opdracht 7: tekenpapier: A4 als je kiest voor individuele uitwerking, A3 als het een gezamenlijke uitwerking betreft. Kleurpotloden (liever geen viltstiften want die kleuren zijn zo definitief en hard) en als je het aandurft: vingerverf (water in de buurt – toilet of keuken bijv.) en voldoende handdoeken die er tegen kunnen)

Programma Psalm 25

Als introductie kan je een stukje geschiedenis ter inleiding voorlezen of in eigen woorden vertellen.

Lees psalm 25 in z'n geheel voor (zie bladzij 9)

Opdracht 1

¹ Van David.

Naar u, Eeuwige, verlang ik, - o mijn God

² Op u vertrouw ik, laat me daar niet beschaamd over worden, laat mijn vijanden niet over me triomferen.

³ Want wie op u hoopt wordt niet beschaamd, beschaamd worden zij die u achteloos verraden

1 Lees samen psalm 25: 1-3 (*zie hierboven*)

David verlangt naar en vertrouwt op Gods hulp omdat hij in het nauw zit. Menno, die vervolgd wordt, herkent zich in deze regels van David.

1. Leg het vel papier met het woord 'verlangen' in het midden. Waar gaat jouw verlangen naar uit in onze huidige wereld?

2. Schrijf jouw verlangen (leesbaar) op een plakbriefje.

3. Deel die verlangens voor zover je wilt en plak ze in een aardige compositie op het vel A4 papier op.

Opdracht 2

⁴ Doe mij kennen, Eeuwige, uw wegen, leer mij uw paden te gaan.

⁵ Leid mij naar uw waarheid toe, leer mij.

U bent het, die de God van mijn redding bent, op u hoop ik de hele dag.

1. Lees samen psalm 25: 4-5 (*zie hierboven*)

2. Neem ieder een A4tje en probeer je 'weg in het leven' te tekenen.

3. Waar heb je ervaren dat het een weg van waarheid was of een weg die G'd je wees?

4. Wissel ervaringen uit – voor zover je wilt

5. Plak de 'wegen' onder elkaar.

Om het uitknippen te vergemakkelijken is 4 voor 3 geplaatst!

Opdracht 4

⁸ Goedheid en rechtvaardigheid is de Eeuwige:

Deze is het die zondaars weer op de weg zet,

⁹ Deze is het, die de zachtmoedigen naar gerechtigheid leidt,

Deze is het, die de zachtmoedigen de weg leert.

¹⁰ Alle paden van de Eeuwige zijn liefde en waarheid voor wie zich houden aan zijn verbond en zijn voorschriften.

1. Lees samen psalm 25: 8-10 (*zie hierboven*)

2. Hoe ziet David (en Menno) de rol van God? En hoe zie jij die?

3. Wat ziet David (en Menno) wat wij niet zien? Of waar kunnen we met hun visie meegaan?

4. Waarheen 'leiden Gods wegen' volgens jou? Schrijf dit met kernwoorden op het A4-tje

Om het uitknippen te vergemakkelijkn is 4 voor 3 geplaatst!

Opdracht 3

⁶ Denk aan uw barmhartigheid, Eeuwige,
en aan uw liefde want zij zijn van alle tijden.

⁷ Denk niet aan de zonden uit mijn jeugd
en aan mijn overtredingen
maar denk aan mij met uw liefde en vanwege uw goedheid, Eeuwige.

1. Lees samen psalm 25: 6-7 (zie hierboven)
2. Waaraan denk jij bij 'zonde'? Oorspronkelijke is het een sportterm en betekent het 'je doel missen' en vaak gaat het er dan om dat je het met opzet doet.
Menno had als jonge priester vaak in de mis dingen gezegd die hij zelf niet (meer) geloofde (zoals de communie-opvatting van de Kerk toen) en daarvan had hij later spijt. Hij voelt zich verwant met David die óók niet altijd de juiste beslissingen had genomen (denk bijvoorbeeld aan zijn affaire met Batseba en de manier waarop hij met haar man Uria afrekende).
3. 'Denk aan mij met uw liefde' bidt David (en zegt Menno hem na), maar het is misschien ook wel eens leuk om het om te keren: Bedenk samen een liefdesliedje voor God (je mag in het liedboek kijken en teksten lenen of een variatie maken op een poëzie-albumversje of bedenk spontaan iets ..., zolang je maar samen werkt)
4. Schrijf het liedje op het A4 papier in mooie gekleurde letters

Opdracht 5

¹¹ Omwille van uw naam, Eeuwige, vergeef mij mijn grote
onrechtvaardigheid.

¹² Een mens, die ontzag heeft voor de Eeuwige,
die zet Deze weer op de weg die hij moet nemen.

¹³ Diens ziel zal in geluk verblijven,
diens nageslacht zal de aarde bezitten.

¹⁴ Het geheim van de Eeuwige
is voor diegenen die ontzag voor Deze hebben,
zijn verbond is voor diegenen die hem hebben leren kennen.

1. Lees samen psalm 25: 11-14 (zie hierboven)
2. 'diens nageslacht zal de aarde bezitten'... hoe ziet die aarde er volgens jou uit of hoe zou die aarde er volgens jou uit kunnen of moeten zien?
3. Teken 'schetsmatig' een plattegrond of geef een impressie van die aarde.

Opdracht 6

- ¹⁵ Mijn ogen zijn altijd op de Eeuwige gericht,
want Deze trekt mijn voeten uit het net.
- ¹⁶ Keer u tot mij, wees mij genadig,
alleen en ellendig als ik ben.
- ¹⁷ De angst wordt groter in mijn hart,
trek me uit mijn kwellingen.
- ¹⁸ Zie mij in mijn ellende en mijn nood,
vergeef al mijn zonden.
- ¹⁹ Zie mijn vijanden, die in menigte voorhanden zijn,
met welk een gewelddadige haat ze me haten.

1. Lees samen psalm 25: 15-19 (zie hierboven)
2. David had veel vijanden – en Menno ervoer dat ook, omdat hij vervolgd werd, lange tijd op de vlucht was en tenslotte in Oldeslo (Duitsland) terecht kwam. Hun vijanden waren concreet en aanwijsbaar, maar vijanden kunnen ook abstracter zijn en hoeven ook niet altijd buiten onszelf te zijn. Soms zijn we onze eigen ergste vijand. Welke 'vijanden' zien wij?
3. Het bestrijden van vijanden (welke dan ook) vraagt veel energie. Eén van onze predikanten, Bart Cuperus (overleden in 2023), zei vaak: 'Je moet het zelf doen, maar je hoeft het niet alleen te doen.' Wie zijn jouw bondgenoten?
4. Wat zou je tegen die bondgenoten willen zeggen? Schrijf dit op het A4-tje

Opdracht 7

- ²⁰ Behoed mij, bevrijd mij, beschaam mij niet:
u bent mijn schuilplaats.
- ²¹ Dat rechtschapenheid en oprechtheid mij beschermen,
ik hoop op u, Eeuwige.
- ²² Verlos Israël, o God, van al zijn angsten.

1. Lees samen psalm 25: 20-22 (zie hierboven)
2. Angst kan je klein houden, maar kan ook leiden tot agressie: de eerste klap is een daalder waard. Angst kan persoonlijk zijn, maar ook een land gevangen houden. Welke voorbeelden ken je hiervan.
3. Stel je voor: een leven, een wereld, zonder angst. Hoe ziet dat er uit?
4. Druk dit uit in kleuren en vormen op je A4-tje. Je kunt dit 'ieder voor zich' doen, of gezamenlijk (als hele groep, twee aan twee of net wat voor jou het beste werkt)

Ideeën voor een viering

Deze ideeën draaien – niet onverwacht, neem ik aan - deze keer om een viering rond psalm 25. In de viering kan je dus van de delen van de psalm een 'rapportage' in woord, beeld of muziek een plaats geven. Eigenlijk heb je de viering dan al klaar, maar wil je toch een korte preek, overweging of overdenking invlechten, bedenk dan op welk aspect je de nadruk zou willen leggen en zoek daarvoor de meest geschikte plaats in de viering uit. Ook kan je de verschillende onderdelen afwisselen met het zingen van toepasselijke liederen. Hieronder volgen enkele suggesties:

- Psalm 25 (**LB 25** – een selectie van de verzen – of **LB 25a**)
 - Een land om van te dromen – **Alles andersom 1**, Mar van der Velde
 - Als mensen leren geven – **Zingenderwijs 4**, melodie 'Soms groet een licht van vreugde LB 910
 - De dromers gaan de mensheid voor – **Zingenderwijs 15**, melodie 'Zing voor de Heer een nieuw gezang' LB 655
 - Die vrede willen stichten - **Zingenderwijs 29**, melodie 'Laat ons nu vrolijk zingen'
 - Eten genoeg, brood om te delen – **Zingenderwijs 48**, melodie 'Zomaar een dak ..' LB 276
 - Ga dan op weg – **Zingenderwijs 49**
- En veel andere mogelijkheden uit Zingenderwijs, nieuwe teksten op bekende melodieën, en andere liedbundels.

Muziek om naar te luisteren:

Laat bijv. '**het largo van de 'New World' Symphony** (Dvorak) horen in de uitvoering van *Malle Babbe Women's Choir* (in navolging van het historische stemmenorkest) (soundtrack Paradise Road). Deze melodie werd in een 'Jappenkamp' gezongen door het 'stemmenorkest' van gevangene Engelse en Nederlandse vrouwen, dat moest optreden voor de kampeiding, die de symfonie niet kende. Ze beschouwden dit als een vrijheidslied en een beetje een lange neus naar de bezetters: 'Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet: ... een nieuwe wereld waarin vrede, recht en gerechtigheid heersen.

(<https://www.muzyiekweb.nl/Link/DFX0221/Song-of-survival?WorkID=U00000579010>)

Ook mooi om te laten horen:

Psalm 25 'A toi, mon dieu, mon coeur monte', SwWV 25 (youtube.com)

Mogelijke uitleg vooraf: Parallellisme is een belangrijk kenmerk van oud-testamentische poëzie. Het kan worden gedefinieerd als twee opéénvolgende zinnen of zinsdelen die betrekking op elkaar hebben.

Bijvoorbeeld:: **Elkaars tegenovergestelde** zijn.

Een andere vorm van parallellisme is de **versterking of uitbreiding** van een bepaalde gedachte. Door bijvoorbeeld een herhaling van woorden.

Soms wordt parallellisme gebruikt om **tot een bepaalde** climax te komen,

Psalm 25 *(GDB vertaling, zo dicht mogelijk bij de grondtekst)*

1 Van David.

Naar u, Eeuwige, verlang ik,- o mijn God

2 Op u vertrouw ik, laat me daar niet beschaamd over worden,
laat mijn vijanden niet over me triomferen.

3 Want wie op u hoopt wordt niet beschaamd,
beschaamd worden zij die u achteloos verraden

4 Doe mij kennen, Eeuwige, uw wegen, leer mij uw paden te gaan.

5 Leid mij naar uw waarheid toe, leer mij.

U bent het, die de God van mijn redding bent,op u hoop ik de hele dag.

6 Denk aan uw barmhartigheid, Eeuwige, en aan uw liefde want zij
zijn van alle tijden.

7 Denk niet aan de zonden uit mijn jeugd en aan mijn overtredingen
maar denk aan mij met uw liefde en vanwege uw goedheid, Eeuwige.

8 Goedheid en rechtvaardigheid is de Eeuwige:

Deze is het die zondaars weer op de weg zet,

9 Deze is het, die de zachtmoedigen naar gerechtigheid leidt,
Deze is het, die de zachtmoedigen de weg leert.

10 Alle paden van de Eeuwige zijn liefde en waarheid voor wie zich houden
aan zijn verbond en zijn voorschriften.

11 Omwille van uw naam, Eeuwige, vergeef mij mijn grote
onrechtvaardigheid.

12 Een mens, die ontzag heeft voor de Eeuwige,
die zet Deze weer op de weg die hij moet nemen.

13 Diens ziel zal in geluk verblijven, diens nageslacht zal de aarde
bezitten.

14 Het geheim van de Eeuwige is voor diegenen die ontzag voor hem
hebben, zijn verbond is voor diegenen die hem hebben leren kennen.

15 Mijn ogen zijn altijd op de Eeuwige gericht, want hij trekt mijn voeten
uit het net.

16 Keer u tot mij, wees mij genadig, alleen en ellendig als ik ben.

17 De angst wordt groter in mijn hart, trek me uit mijn kwellingen.

18 Zie mij in mijn ellende en mijn nood, vergeef al mijn zonden.

19 Zie mijn vijanden, die in menigte voorhanden zijn, met welk een
gewelddadige haat ze met haten.

20 Behoed mij, bevrijd mij, beschaam mij niet: u bent mijn schuilplaats.

21 Dat rechtschapenheid en oprechtheid mij beschermen, ik hoop op u,
Eeuwige.

22 Verlos Israël, o God, van al zijn angsten.

Zien soms even

In deze gespreksmap laten diverse kunstenaars zien hoe zij geraakt zijn door wat in een bijbels verhaal ter sprake komt. Soms heel verrassend zien zij iets wat wij eerder niet zagen.

Ieder hoofdstuk begint met het leven van een kunstenaar. Daarna volgt een bijbelverhaal dat past bij de inspiratie van de kunstenaar. Soms kun je daardoor een verhaal ook zelf anders gaan zien!

Daarna wordt verwezen naar materiaal dat op internet over de kunstenaar te vinden is. Ook is er een keuze aan liederen en gedichten die bij het thema passen.

Tenslotte wordt er bij elk hoofdstuk ook materiaal voor kinderen en/of jongeren aangeboden, met ideeën voor goede kinderboeken en verhalen.

Het is ook mogelijk om een gastspreker uit te nodigen om een lezing over het leven van de kunstenaar te komen houden.

De lezing wordt door Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit (DGS) vergoed. De reiskosten zijn voor rekening van diegene die de bijeenkomst organiseert.

Gastspreker aan te vragen via email bij: Leuny de Kam: leunydekam@zeelandnet.nl. Voor het aanvragen om in vacante gemeente een gespreks-bijbelkring te leiden en meer informatie : reinhold@ziggo.nl of 020 6708312 of 0346 564128.

1 Rembrandt van Rijn	'Op hoop van zegen'	Lukas 2: 21-41
2 Grandma Moses	'Heimwee naar de toekomst'	Numeri 27
3 Jan Wolkers	'Passie voor de schepping'	Genesis 2: 4-15
4 Marc Chagall	'Liefde zoekt, vindt, deelt uit'	Hooglied 5
5 Rineke Dijkstra	'De zachte blik'	Mattheus 9: 35-38
6 Vincent van Gogh	'Vreemdeling op aarde'	Marcus 8: 14-21
7 Jan Mankes	'Schilder van de tederheid'	Psalm 131
0 Startdag (zonder kunstenaar) maar met veel mogelijkheden		Psalm 25

In druk te bestellen bij: w.hartman@stichtingdgs.nl of bij reinhold@ziggo.nl kosten: €10,00 per map en verzendkosten.

bank: **NL04 INGB 0000 2529 24** t.n.v. **Stichting Doopsgezinde Geloofsopbouw en Solidariteit**
Voor digitale map zie: stichtingdgs.nl

